COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Jesús Fernández Santos

Cabrera

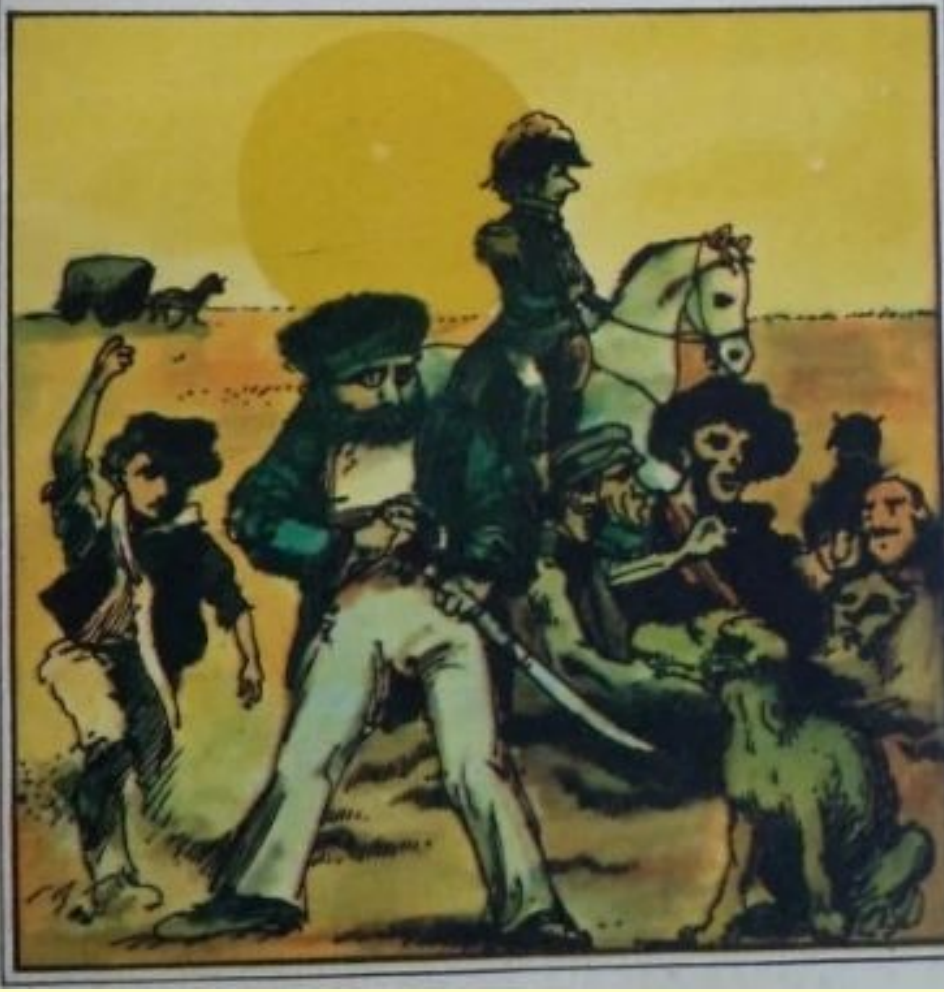

COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

JESÚS FERNÁNDEZ SANTOS

CABRERA

Versiunea digitală 1.0 – august 2023

Realizată după volumul apărut la Editura Univers, Bucureşti, 1987

Titlul lucrării în original: Jesús Fernández Santos – Cabrera – Plaza & Jánes, S.A. Editores, 1981
Traducere: Valeriu Georgiade
Coperta: Vasile Olac
Prefaţă: Andrei Ionescu

PREFAŢĂ

Iată un roman – Cabrera *(1981) de Jesús Fernández Santos*[1] *– în care realismul social îşi verifică eficienţa în tratarea unui material istoric. Autorul a fost unul dintre promotorii orientării realiste în proza spaniolă postbelică, alături de Rafael Sánchez Ferlosio, Juan şi Luis Goytisolo, Ignacio Aldecoa, Juan Garcia Hortelano, Jesús López Pacheco, Armando López Salinas, José Manuel Caballero Bonald, Alfonso Grosso, Ana Maria Matute etc. Toţi cei pomeniţi mai sus au fost traduşi la noi cu una sau mai multe lucrări, în afară de Jesús Fernández Santos. Traducerea de faţă poate fi deci considerată un act de justiţie.*

Prieten cu Sánchez Ferlosio şi Aldecoa (toţi trei s-au afirmat în jurul publicaţiei „Revista Española") şi solidar, în momentul afirmării, cu fraţii Goytisolo şi Ana Maria Matute, Fernández Santos publică în 1954 prima operă (Los bravos) *pe deplin reprezentativă pentru realismul social sau „obiectiv" al acestei generaţii de prozatori afirmaţi imediat după jumătatea secolului – „generación del Medio Siglo". Romanul* Los bravos *a impresionat în acel moment prin autenticitate (fusese asimilată lecţia lui Baroja). Existenţa ţăranilor, care sunt „curajoşi" şi „buni"* (bravos) *pentru că îndură cu stoicism suferinţele, este descrisă minuţios în aspectele ei cotidiene, cu monotonia ei incoloră. Din acest prim roman (ca şi din cele ulterioare) se desprinde senzaţia de singurătate a omului din mediul rural, o senzaţie de apăsare şi de degradare a valorilor.*

După definiţia pusă în circulaţie chiar de promotorii săi, romanul social spaniol a fost, în deceniile şase şi şapte, acel tip de roman care îşi propunea să prezinte viaţa colectivităţii prin intermediul unor stări de criză şi unor conflicte care să facă evidentă necesitatea schimbării. De aceea, operele aparţinând

---

[1] Născut la Madrid în 1926, Jesús Fernández Santos a făcut studii de Litere şi Filosofie şi de Cinematografie. Primul roman, *Los bravos (Curajoşii)*, din 1954, i-a adus consacrarea. A obţinut de două ori Premiul Criticii Spaniole: în 1958, pentru volumul de nuvele *Cabeza rapada (Ras în cap)*, şi, în 1969, pentru romanul *El hombre de los santos (Omul cu sfinţii)*. În 1971 i-a fost decernat Premiul Nadal pentru romanul *Libro de las memorias de las cosas (Cartea memoriei lucrurilor)*. Romanul *Extramuros (Dincolo de zidurile mânăstirii)* a primit Premiul Naţional de Literatură în 1979. În domeniul cinematografiei, scurt-metrajul său *El Greco* a primit în 1959 Premiul Bienalei de la Veneţia.

acestei orientări tratează de preferinţă situaţii de inegalitate ori injustiţie socială, cu referire la societatea în ansamblul ei, nu la indivizi izolaţi, prin intermediul unei mărturii ce stă la baza protestului demascator. Realismul acestor romane, oricât s-ar vrea de „obiectiv", este, dat fiind scopul său (critica socială radicală), un realism selectiv, nu cumulativ. Procesul descriptiv nu e sărac în detalii concrete, ci doar eliptic, şi evoluează întotdeauna de la necunoscutul ambiguu la reprezentarea clară, fără echivoc. Considerând că societatea spaniolă este anacronică, scriitorii amintiţi îşi asumă răspunderea de a depune o mărturie amară despre acest anacronism, pentru a impulsiona depăşirea lui cât mai grabnică. Tehnica narativă nu este însă anacronică. Apar şi la ei, cu discreţie, ce-i drept, unele procedee moderne, descinzând mai mult din Hemingway şi Faulkner decât din Proust şi Joyce: discontinuitatea şi simultaneitatea de timp şi loc, schimbarea de perspectivă, montajul cinematografic etc.

Societatea spaniolă le apare acestor scriitori degradată şi incoerentă, nefuncţionând ca un tot organic, ci având o falsă unitate impusă printr-un autoritarism centralist. Pentru ei organismul social spaniol se află într-o stare de „decadenţă" (faimoasa „decadenţă" despre care se vorbeşte obsedant începând chiar din Secolul de Aur), pentru că stările conflictuale şi de criză apar lipsite de orizont şi de soluţie, ca nişte împrejurări stagnante, în care orice accent dinamic pe care ar încerca, eventual, să-l pună scriitorul ar suna fals şi total neconvingător. Setea de adevăr îl împiedică, de altfel, să încerce o asemenea înfrumuseţare optimistă.

Jesús Fernández Santos este, în cadrul generaţiei sale, cel mai credincios programului iniţial al mişcării şi totodată credincios sie însuşi, cel mai sigur în stăpânirea şi desăvârşirea progresivă a unui stil unitar de narator, reprezentând la cel mai înalt nivel artistic virtuţile romanului social.

Sensibilitatea dureroasă faţă de situaţia de stagnare, de imobilizare a vieţii spaniole se traduce, tematic, în neputinţa personajelor de a depăşi descurajarea şi de a ieşi din atmosfera sufocantă a unei înapoieri iremediabile, iar sub aspect formal, în factura statică, reiterativă şi neterminată a romanelor. Limbajul, de o fină precizie evocatoare, este alcătuit, în mare parte, dintr-

o succesiune de detalii percepute cu acuitate şi exprimate cu o mare forţă vizuală şi densitate poetică.

Îi este de asemenea caracteristică lui Fernández Santos o atitudine de nobilă solidaritate cu suferinţa umană, o comprehensiune largă amintind de Cervantes şi de Pérez Galdós, pentru a ne limita la tradiţia spaniolă. Spre deosebire de Juan Goytisolo sau Jesús López Pacheco, la care critica socială ia forme vehemente, Fernández Santos e mai curând un elegiac, ce priveşte cu emoţie stăpânită cum se izbesc de un zid al neînţelegerii, dacă nu chiar al ostilităţii, personajele cele mai sensibile ale universului său definit de coordonatele decadenţei hispanice. Lucid şi sceptic, fără a fi însă un nihilist, Fernández Santos îşi manifestă nonconformismul cu mijloace sobre, de „solitar solitar", în descendenţa lui Camus.

Dacă este cel mai credincios orientării iniţiale a generaţiei sale, nu înseamnă însă că Fernández Santos nu a evoluat deloc de la debut şi până astăzi. O înnoire sensibilă s-a produs în 1978, cu romanul Extramuros*, a cărei acţiune nu se mai plasează în prezent, ca în lucrările anterioare, ci la începutul secolului al VII-lea, acel secol în care Spania, până atunci stăpâna lumii, îşi pierde rangul de mare putere şi decade tot mai mult sub toate aspectele: politic, economic, cultural. Pentru a scăpa de mizerie, mulţi tineri, adolescenţi chiar, îşi găsesc refugiul în mânăstiri. Dar până şi mânăstirile sunt ameninţate de ruina economică ce a cuprins întreaga ţară. Fernández Santos se opreşte la un caz de fals miracol (o stigmatizare), prin care o tânără călugăriţă încearcă să salveze de mizerie (căci, devenind sfântă, ar fi atras numeroşi pelerini) comunitatea sa religioasă aflată într-o regiune aridă. Asemenea încercări au fost frecvente în acea epocă de exaltare religioasă pe un fundal de secete, foamete, molime şi acute conflicte sociale, care favorizează apariţia unor accese de misticism, dar şi a unor manifestări eretice, urmărite şi reprimate cu străşnicie de Inchiziţie. Romanul social nu este deci „trădat" de autor, care continuă să respecte una din normele esenţiale ale orientării: caracterul reprezentativ al personajelor. Este, de asemenea, credincios unei particularităţi care decurge din viziunea fragmentară a existenţei, singura adecvată (după părerea romancierilor aparţinând realismului social) în tratarea unui organism fragmentat, ale cărei părţi componente, în loc să răspundă unei*

unităţi de sens, se manifestă independent, dar nu într-o expansiune sănătoasă, ci într-o maladivă izolare, defensivă. Incomunicativitatea compartimentelor sociale este, în viziunea lor, un simptom cert al „decadenţei". Această înţelegere a decadenţei i-a determinat pe romancierii realismului social să scrie, în deceniile şase şi şapte, romanul ţăranilor, romanul minerilor, romanul funcţionarilor etc., iar acum, când a trecut la romanul istoric (într-o anumită accepţie doar), îl determină pe Fernández Santos să scrie romanul ambianţei mistice, cu acţiunea situată la începutul secolului al VII-lea (Extramuros)*, urmat, în 1981, de romanul ambianţei picareşti, cu acţiunea situată la începutul secolului al XIX-lea, în timpul războiului spaniol de Independenţă* (Cabrera)*.*

Înnoirea pe care o reprezintă romanele Extramuros *şi* Cabrera *nu constă doar în caracterul istoric al materiei, ci afectează inevitabil şi expresia. Un scriitor ca Fernández Santos, care în toate scrisorile sale dă viaţă faptelor din perspectiva şi cu limbajul personajelor, nu putea să ne prezinte cu autenticitate (ceea ce pentru el înseamnă din interior) ambianţa misticii spaniole şi respectiv ambianţa picarescă (prelungită până în secolul al XIX-lea) fără a-şi primeni limbajul. În* Extramuros*, amestecul de iubire divină şi iubire umană, de adevăr şi minciună, trasează tabloul unei societăţi bolnave. Meritul stilistic al scriitorului constă în discreţie şi măsură, în tactul de a se menţine, senin şi imperturbabil, la o înălţime şi puritate a expresiei ce înnobilează materia, răscumpărând în planul artei impurităţile morale. Dar, în acelaşi timp, pentru că intuieşte profund acea cumplită dramă a interiorizării claustrale pe care o trăiesc personajele, acea izolare intimă ca „formă a vieţii şi speranţă a morţii", după expresia lui Juan Goytisolo, limbajul devine transparent, iar minciuna încetează de a fi minciună, pentru simplul motiv că tocmai ce se consideră adevăr este în realitate adevărata minciună. Joc pasionant, în care tragedia se înscrie într-un discurs perfect nuanţat, hieratic, implacabil, în acelaşi timp sever şi simplu. Pentru că Fernández Santos – şi aici se simte scriitorul mare – ştie să ne atragă atenţia asupra unui plan de conflictivitate general umană, faţă de care problemele concrete ale romanului sunt simple manifestări particulare. Fără ostentaţie, dar în mod ferm şi neîndoielnic, accentul cade pe condiţia umană, în varianta hispanică a ambianţei mistice,*

desigur, dar importanţa primordială o deţine punerea problemelor permanente ale omului. Am putea spune că Extramuros *reînnoieşte, cu originalitate incontestabilă, eterna temă a romanului modern de la Cervantes încoace, identificată de Lukács: lipsa de armonie între realitate şi erou, care ar dori să fie stăpânul unei lumi stabile şi favorabile, dar în realitate se află într-o perpetuă agonie într-o lume precară şi deficientă. De aceea spuneam mai înainte că* Extramuros *şi* Cabrera *pot fi considerate romane istorice doar într-o anumită accepţie, căci nu sunt reconstituiri minuţioase ale unor fapte istorice de prim plan, a evenimentelor prin excelenţă „istorice" datorită caracterului lor spectaculos şi mai mult ori mai puţin oficial. Istoria nu e un scop în sine, ci un mijloc pentru a realiza relatarea unei crize, unei pasiuni şi unei singurătăţi, pe care romanul le aduce în prim plan, reluând dezbaterea veche dintre om şi destin. Datele istorice sunt respectate, desigur, dar prezentate indirect şi fragmentar, în funcţie de destinul personajului narator. Sub acest aspect, romanul* Cabrera *este mai pronunţat „istoric" decât* Extramuros*, pentru că drumul personajului narator se întretaie mai des cu evenimentul istoric propriu-zis.*

Cabrera este numele unei mici insule inospitaliere din Marea Mediterană, în apropiere de Mallorca, aleasă de autorităţile spaniole pentru a-i închide pe prizonierii de război capturaţi în urma bătăliei de la Bailén, în primul an al războiului împotriva Franţei din 1808–1814. Se poate spune că a fost cel dintâi lagăr de concentrare despre care avem ştiri documentate şi concrete. Este probabil motivul cel mai puternic pentru care scriitorul a ales (sau a fost „ales" de) acest loc şi acest moment pentru acţiunea romanului. Lagărul din Cabrera îi oferea cel mai bun prilej de a studia condiţia umană într-un anumit moment al istoriei moderne, în care ecuaţia civilizaţie-barbarie pare să se fi configurat într-un mod ce nu a mai suferit de atunci schimbări esenţiale. În acest lagăr ajung, în afară de soldaţi şi ofiţeri aparţinând mai multor naţii: francezi, spanioli, polonezi etc., nevestele şi ţiitoarele lor, negustori, escroci, vagabonzi, o lume pestriţă (umanitate în miniatură) ce însoţea armata franceză în marşul ei spre Cádiz. Înfrângerea, drumul până la insulă, apoi lupta pentru a supravieţui în condiţii foarte grele şi pentru a-şi redobândi libertatea capătă viaţă în paginile acestei cărţi scrise

după canoanele romanelor picareşti, pentru că împrejurările, în elementaritatea lor brutală, impun rediscutarea aceloraşi probleme şi opţiuni fundamentale: onoarea sau renunţarea la onoare, încrederea în semeni şi iubirea sau înşelăciunea şi cinismul etc. Totul pe fundalul „dezastrelor războiului”, după expresia lui Goya.

În Cabrera*, Fernández Santos înaintează pe drumul deschis de* Extramuros *şi ajunge chiar mai departe sub raportul „clarităţii”. Este vorba – trebuie să precizăm – de o punctare mai clară a semnificaţiilor, ce ţine poate de profilul „picaresc” al romanului, de luciditatea obligatorie a personajului narator, căruia împrejurările extrem de dure nu-i permit nicio autoamăgire, nu (câtuşi de puţin) de o anulare a misterului existenţei. Misterul e prezent continuu, şi în acest sens s-ar putea spune că romanele lui Fernández Santos sunt inexplicabile, pentru că, în ultimă instanţă, ceea ce se întâmplă nu poate fi redus la condiţionarea istorică, iar adevărul lucrurilor şi adevărul oamenilor, atât exaltarea şi miracolul, cât şi dezolarea, au un caracter problematic, se configurează la întretăierea şi din confruntarea perspectivelor interioare ale personajelor. Din nou se iveşte problema măsurii în care romane ca* Extramuros *şi* Cabrera *sunt propriu-zis romane istorice. Bazându-se pe fapte istorice reale (înfrângerea trupelor franceze la Bailén, lagărul de concentrare din insula Cabrera etc.), romanul* Cabrera *nu tratează totuşi decât tangenţial „evenimentul” istoric şi se opreşte, în schimb, cu luare aminte la istoria interioară a personajelor, la ceea ce s-ar putea numi intraistoria şi în acelaşi timp metaistoria lor.*

Prin claritatea la care ne-am referit puţin mai înainte s-ar putea înţelege de asemenea o mai mare politeţe faţă de cititor, care este invitat să participe la acţiunea şi problematica operei prin cufundarea în universul ei coerent şi explicit, nu ca în urmă cu vreo două decenii, când mulţi scriitori, şi până la un punct chiar Fernández Santos, procedau în chip mai eliptic, sporind caracterul enigmatic al operei printr-o strategie ermetică, deoarece se considera că cititorului trebuie să i se ofere şansa de a colabora la însuşi procesul creaţiei, având de completat el singur anumite zone ale acţiunii şi mai ales motivaţiile pe care autorul le lăsa deliberat în umbră ori cel mult erau vag sugerate. Această caracteristică a fazei ultime pe care o străbate creaţia

lui Fernández Santos este, poate, determinată tot de caracterul în acelaşi timp istoric şi picaresc al romanului Cabrera*, despre care am mai pomenit. Existenţa marginală prin definiţie a personajului picaresc determină modalitatea tangenţială a referirilor la evenimentele istorice care oferă cadrul romanului. Localitatea Bailén şi apoi insula Cabrera constituie, prin urmare, doar un cadru, pe care scriitorul îl umple cu viaţa intimă a personajelor, restituindu-i acea substanţă umană ce s-ar putea pierde prin aglomerarea excesivă a datelor.*

Din istorie sunt selectate aspectele ce nu şi-au pierdut actualitatea. Întrebarea pe care ne-o punem citind romanul Cabrera *este dacă lumea privaţiunilor şi mizeriei materiale şi morale de pe insulă este lumea acelui moment şi loc sau este lumea de acum şi de totdeauna. Căci timpul este aici, ca şi în* Extramuros*, o ciudată împletire de trecut şi prezent, trimiţându-ne cu gravitate la un viitor la fel de nesigur şi dătător deopotrivă de angoase şi de speranţe mereu înnoite.*

Istoria „mare" se scurge prin spatele scenei, ignorată de personaje, care nu-i pot surprinde angrenajele, dar posedă, în schimb, o impresionantă capacitate de asimilare a realităţii înconjurătoare, din care au extras o normă de bază: necesitatea de a supravieţui cu orice preţ şi de a nu dispreţul nicio ocazie, drept care nu se dau în lături de la aproape nimic. Spun „aproape", fiindcă există deosebiri de la un personaj la altul, de la „renegatul", spre exemplu, care se degradează tot mai mult, până la cel numit „prietenul", care, păstrându-şi onoarea, face greva foamei când este pus la arest în urma unei încercări de evadare.

Naratorul, care este şi personajul central al romanului, ne oferă cel mai perfect exemplu pentru această ignorare a sensului evenimentelor, şi traiectoria urmată de el în roman este o lungă şi grea ucenicie. Experienţa lui se limitează la suferinţele indurate la orfelinat, munca de argat la ţăranul ce-l cumpără de la orfelinat, apoi iluzoria libertate în convoiul ce urmează trupele franceze şi, în sfârşit, lagărul de concentrare unde sunt închişi toţi cei ce însoţeau armata duşmană. Momentul de libertate, când ochii săi compară spectacolul vieţii cu ce i se spusese şi mai ales cu ce îi fusese ascuns la orfelinat, este un moment scurt, un intermezzo *între două recluziuni pentru care se simte complet nevinovat. „Ucenicia" îl conduce*

astfel la o ignoranţă şi mai profundă şi dureroasă, iar dorinţa de libertate devine un scop din ce în ce mai îndepărtat, ba chiar de neatins, dacă judecăm după paragraful final al romanului, în care afirmă că nu ştie nimic, în afară de faptul că a fost pus în lanţuri, că alţii decid în locul lui şi pare dispus să se împace cu soarta adversă fără a încerca să se revolte. Acest personaj anonim, pe care-l cunoaştem prin câteva apelative şi mai ales prin aceea că este naratorul, ne comunică impresiile lui despre evenimente prin prisma unei cunoaşteri precare a realităţii. Simţim uimirea lui mută în faţa unei istorii care nu poate fi pentru el decât un şir de fapte neînţelese, înşelătoare şi fără noimă.

Din acest context istoric, războiul („venal şi capricios”) şi consecinţele lui dezolante ocupă un loc central în roman şi oferă prilejul celor mai multe reflecţii ale naratorului, care declară că nu-şi dă seama prea bine dacă trebuie să-i fie recunoscător sau nu pentru că l-a scos din condiţia de orfan închis în leagănul de copii, spre a-l arunca imediat în aceea de argat, căci – concluzie amară – dacă te naşti sărac nu poţi ajunge decât slugă.

Încă din prima frază a romanului ne este comunicată condiţia mizeră a personajului narator, conform tradiţiei picareşti, care va fi respectată cu stricteţe. Toate caracteristicile speciei, de altfel, în ceea ce priveşte mentalitatea personajului, apar în cursul acestei naraţiuni autobiografice atât de impregnată de spiritul romanelor clasice ale literaturii picareşti, de la Lazarillo *până la* Buscón, *încât în anumite momente avem impresia că autorul nici nu a urmărit altceva decât operaţia de mare virtuozitate a stilizării, cum a făcut şi Camilo José Cela cu ani în urmă şi atâţia alţi scriitori spanioli din secolul nostru. Revin, astfel, în Cabrera, ca semne ale persistenţei picarescului în viaţa spaniolă şi după încheierea Secolului de Aur, numeroase asemenea trăsături: căutarea norocului în aventură, prin valorificarea curajului personal (însuşire tipică), nu prin muncă (pe care personajul narator o numeşte „mamă vitregă”), dorinţa de îmbogăţire şi trai bun prin cariera militară ori cea ecleziastică (mergând, ca argat, cu caprele la păscut, visează să ajungă amiral sau cardinal), obţinerea satisfacţiei supreme în faptul de a nu fi nevoit să asculte de nimeni (personalismul anarhizant, despre care vorbeşte un istoric ca Américo Castro), acceptarea fără ezitare a obedienţei, a compromisului şi a soluţiilor*

oportuniste şi, desigur, renunţarea la onoare sau, mai bine zis, renunţarea la orice încercare de a o dobândi.

Problema onoarei se pune, bineînţeles, cu acuitate în condiţiile războiului din 1808–1814, care a însemnat pentru Spania nu numai o luptă militară (atât a armatei regulate, cât şi a detaşamentelor de gherilă), ci şi o profundă confruntare socială. Chiar şi la nivelul scăzut de înţelegere al naratorului şi al altor vântură-lume ca el, acest aspect apare cu limpezime. După ce francezii pierd bătălia de la Bailén, spaniolii (soldaţii voluntari) din convoi îşi dau seama (şi le spun şi celorlalţi) că Spania va întârzia încă mult timp până se va integra în curentul modern de civilizaţie care cuprinsese restul Europei. Etapa schimbărilor şi reformelor se încheiase pentru Spania. Această problematică socială apare însă în roman şi la un nivel mai înalt, sub forma corespondenţei dintre cel pe care naratorul îl numeşte „prietenul", unul din voluntarii spanioli din armata franceză, căreia i s-a alăturat din convingeri liberale, şi tatăl său (care-i împărtăşeşte convingerile) aflat în Franţa. Pentru acest „prieten" al naratorului, războiul era cea mai bună ocazie de a schimba soarta Spaniei, scoţând-o din mizerie şi ignoranţă. Îşi dă seama, desigur, că lucrurile nu sunt deloc simple şi că va fi greu pentru liberalii spanioli filofrancezi să aleagă – „fără ca onoarea să aibă de suferit" – între a-l sluji pe noul rege Joseph Bonaparte şi a apăra independenţa patriei. Tabloul social al războiului este completat în ultimul capitol, când naratorul, intrat în slujba unor nobili, află că Napoleon a murit şi că în curând Constituţia liberală va fi anulată. Stăpânii lui sunt încă speriaţi (încă nu le-a venit inima la loc), căci Spania continuă să fie profund scindată. Din amvon, preotul îşi înspăimântă enoriaşii evocând nenorocirile ce-i ameninţă prin această blestemată Constituţie: clerici alungaţi, mânăstiri închise, palate arse, nobili ucişi pentru că îşi apără averile. Naratorul are ocazia să cunoască imediat şi tabăra adversă, vizitându-l pe un fost deţinut din lagăr, şi îi vede pe liberali profund dezamăgiţi pentru că poporul este credincios regelui Fernando şi e dispus să suporte noi umilinţe. Auzindu-i pe aceşti liberali cum vorbesc de „o ţară care niciodată n-a fost liberă", se simte dezorientat şi cu un gol în suflet şi se întoarce acasă, unde-i găseşte pe stăpânii săi bucuroşi de vestea intrării în ţară a trupelor franceze (de data aceasta ale Restauraţiei, nu ale Revoluţiei), care vor

restabili cu siguranţă ordinea, adică vechiul regim. Pentru narator, însă, problema regimului politic nu se poate pune cu adevărat, căci el, ca paria, nu intră în acest joc: este un lux pe care nu şi-l poate îngădui. În acest sens se văd limpede rădăcinile sociale ale resemnării stoice a condiţiei picareşti. Se va prezenta la recrutare, căci s-a decretat mobilizarea generală, şi singurul său gând (înfricoşat) este că va suferi din nou de foame. În faţa ochilor îi apare spectrul altei infame insule Cabrera, care a devenit pentru el un simbol al suferinţelor războiului.

Condiţia picarescă a personajului narator ar fi suficientă pentru a-i justifica prezenţa în convoiul armatei franceze înfrânte la Bailén. Dar scriitorul, dintr-un spirit de largă comprehensiune, pune în discuţie şi alte motive ale acestei discutabile trădări de ţară. Pe lângă sărăcie şi gust de aventură, mai există un motiv, invocat cu insistenţă, şi anume faptul că regele însuşi s-a aflat în Franţa în tot acest timp şi a fost departe de a oferi supuşilor săi un exemplu de conduită patriotică. (Ştim din cărţile de istorie, nu din roman, că, în timp ce vasalii credincioşi îşi vărsau sângele pentru independenţa monarhiei, principele Fernando – viitorul Fernando al VII-lea, supranumit Cel Dorit – îl felicita pe Napoleon pentru victoriile sale militare din Europa[2]. De aceea, unul din spaniolii aflaţi în convoi poate spune

---

[2] Ţinând seama de faptul că cititorul român nu are cum să cunoască unele detalii ale războiului spaniol de Independenţă, spre deosebire de cititorul spaniol, pentru care primii ani ai secolului al XIX-lea, cei mai glorioşi şi romantici ani pe care i-a trăit Spania modernă, constituie un capitol de istorie arhicunoscut, îi oferim câteva date şi aprecieri menite să-i uşureze înţelegerea problematicii complexe suscitate de acest război.

Rezistenţa spaniolilor faţă de invazia franceză a fost un factor hotărâtor în prăbuşirea Imperiului. Pe insula Sfânta Elena, după aventura celor o sută de zile, Napoleon aprecia că a fost învins mai degrabă la Madrid decât la Moscova: „Cette mal-hereuse guerre m'a perdu; toutes les circonstances de mes désastres viennent se rattacher a ce noeud fatal. Elle a compliqué mes embarras, divisé mes forces, detruit ma moralité en Europe... Les événements ont prouvé que j'avais commis une grande faute dans le choix de mes moyons... J'ai cru nécessaire, trop légèrement, de changer de dynastie... Les espagnoles, en masse, se condusirent comme des gens d'honneur". (Geoffrey de Grandmaison, L'Espagne et Napoleon, Paris, 1908, p. 17.) Greşeala o vedea deci mai cu seamă în alegerea mijloacelor, şi anume în faptul că ţinuse să-i înlăture pe ultimii Bourboni rămaşi în Europa de atunci, Carlos al IV-lea şi fiul său, principele de Asturias, care va deveni în 1814 Fernando al VII-lea. Îşi reproşa că îl pusese rege pe fratele său Joseph şi

că numai hazardul i-a aruncat într-o tabără sau alta, iar cei care s-au simţit trădaţi de rege nu se cuvine să fie învinuiţi de trădare. În condiţiile unei patrii divizate, însăşi problema patriotismului devine o opţiune, şi personajul narator mărturiseşte, cu candoarea şi francheţea adolescenţei sale de picaro fără voie, că nu ştie în ce parte să meargă şi care este pentru el patria adevărată („...ezitam, ca totdeauna, între cele două tabere; nu înţelegeam prea bine ce era patria mea...”). Nu aveam de a face aici cu o relativizare iresponsabilă a problemei

---

că nu-i lăsase tronul principelui Fernando, ca aliat întru totul docil, înlăturând ast fel orice opoziţie alimentată de patriotism monarhic spaniol. Azi ni se pare totuşi puţin probabil că ar fi putut realiza în chip durabil, prin asemenea compromisuri, dominaţia economică a Spaniei şi ar fi putut introduce, măcar în parte, legislaţia franceză într-o ţară monarhică dintre cele mai tradiţionaliste.

Campania din Spania, începută în 1808, nu a fost un capriciu al împăratului, cum ar putea reieşi din propriile lui cuvinte, ci o necesitate impusă de consecvenţa politicii externe a Franţei. Napoleon a invadat Peninsula Iberică în 1808 pentru a impune blocada continentală completă, măsura politică prin care urmărea să asigure stăpânirea absolută a Franţei în Europa continentală şi înfrângerea definitivă a duşmanului principal, Anglia. „Începând cu tratatul de la Tilsit – scrie F. V. Tarlé (Napoleon, Bucureşti, 1956, p. 243) – nicio acţiune importantă a lui Napoleon nu poate fi explicată fără a se ţine seama de blocada continentală”.

Ocuparea Spaniei i s-a părut lui Napoleon uşor de realizat. Urcarea pe tronul spaniol, cu un secol în urmă, a unui Bourbon, Filip al V-lea, nepotul lui Ludovic al XIV-lea, oferea un exemplu istoric care-l umplea de optimism. Dar identitatea situaţiilor era numai aparentă. Aristocraţia spaniolă nu acceptase, în 1700, ca imensul ei Imperiu colonial să devină o posesiune franceză, şi Spania şi-a păstrat independenţa economică. Acum, însă, planurile lui Napoleon prevedeau ca bogăţiile Spaniei să fie exploatate în interesele marii burghezii franceze. Perspectiva aceasta nu putea decât să înspăimânte deopotrivă aristocraţia şi burghezia, care se şi vedeau ruinate prin încetarea comerţului cu Anglia. Programul de exploatare a Spaniei conceput de burghezia franceză şi încuviinţat de Napoleon preconiza interzicerea completă a acestui comerţ, în care erau interesate, direct sau indirect, toate categoriile sociale din ţară: nobilimea proprietară de pământuri, legată de economia colonială a plantatorilor, pentru care un război cu Anglia însemna primejduirea stăpânirii asupra posesiunilor de peste ocean, crescătorii de vite, negustorii de lână, fabricanţii de stofe şi chiar ţărănimea, legată într-o oarecare măsură de producţia lânii. Violarea acestor interese prin invazia armatei franceze a aprins, în ultimă instanţă, flacăra mişcării de eliberare naţională – războiul pentru Independenţă.

Înfrângerea la Bailén a armatei franceze comandate de Dupont a avut loc la sfârşitul lui iulie 1808, la mai puţin de o săptămână de la sosirea noului rege, Joseph Bonaparte, la Madrid. Aflând trista veste, Împăratul, rănit în

patriotismului, în registru picaresc, ci cu punerea ei în termeni mai nuanţaţi, cu o gravitate şi o luciditate sporite de experienţa contemporană. Lagărul de concentrare din insula Cabrera devine astfel, în romanul lui Fernández Santos, un motiv de meditaţie asupra dezastrelor războiului, dar şi a cauzelor profunde care generează asemenea conflicte pustiitoare, ce pot duce la manifestări cutremurătoare ale degradării umane. Actualizarea unei teme istorice şi stilizarea modalităţii picareşti se transformă treptat într-un grav memento.

ANDREI IONESCU

---

amorul său propriu, s-a purtat implacabil faţă de Dupont. Se pare că aprecierea din roman despre soldaţii care au capitulat la Bailén este autentică: mai bine ar fi murit acoperiţi de glorie – ar fi spus Napoleon – decât să rămână în viaţă fără onoare. Bătălia de la Bailén a arătat doar că francezii pot fi învinşi, dar n-a fost decisivă pentru câştigarea războiului. La 5 decembrie Napoleon însuşi îşi face intrarea triumfală în Madrid. În proclamaţiile pe care le difuzează, îi asigură pe spanioli că va fi binecuvântat de nepoţii lor pentru reformele liberale regeneratoare introduse prin noua constituţie. În condiţiile prelungirii războiului, îndeosebi prin lupte de gherilă, spaniolii nu respectă condiţiile capitulării: soldaţii erau obligaţi să predea armele, care aveau să le fie restituite la îmbarcarea spre Franţa. În loc să fie repatriaţi, însă, sunt duşi, cum ştim şi din roman, pe insula Cabrera, de unde foarte puţini vor putea scăpa, şi numai după lungi suferinţe. Astfel s-a improvizat, pe pământ spaniol, acest lagăr de concentrare ce inaugurează, în epoca modernă, o lungă serie de „maşini ale morţii” de tristă amintire.

Bunului meu prieten,
Hipólito Escolar

I

Războiul, care, deopotrivă cu norocul, este venal şi capricios în acelaşi timp, pentru că pe unii îi îmbracă în purpură, iar pe alţii cu giulgiul umil al pământului, a venit într-o zi să mă smulgă din starea pe care o au toţi cei născuţi, asemenea mie, fără casă şi fără părinţi care să-i ocrotească.

Într-adevăr, cu excepţia morţii, toate aduc pe această vale a plângerii câte un folos sau câştig dar, când anii trec fără ca norocul să ne zâmbească, ceea ce viaţa ne dăruieşte nu ajunge să şteargă cu totul recolta unor vremi de ocară, de foame şi umilinţă, de strădanie şi bici, după cum este stăpânul de care avem parte.

Sufletul ni se strânge şi se pietrifică, iar primii muguri de speranţă, aceia care mijeau în ochii de copil, se transformă încet-încet în necazuri, pe măsură ce viaţa ni se macină. Iar dacă munca ajunge să ne oropsească viaţa, acest lucru era de două ori adevărat în acea închisoare sau casă din care m-a scos stăpânul.

A venit cu căruţa în zori şi, ca de obicei, am fost aleşi cei mai mari. A cerut apoi capelanului să-i spună care dintre noi erau mai zdraveni, mai sănătoşi, şi câţi fuseserăm lăsaţi la orfelinat cu scrisori pentru a putea fi mai târziu răscumpăraţi. Întrebarea era de prisos. Niciodată nu ajunsese vreo rudă, bogată ori săracă, până la acea închisoare, până la acel cămin, cum îl numeam cu toţii. Cei care supravieţuiau primelor luni abia de mai sperau în vreun braţ care să-i scoată în lume şi de care să se lepede cu prima ocazie mai surâzătoare.

Şi aşa, în curţile bătute de soarele de mai, părăsiţi din vară până la căderea zăpezilor, cu o supă pe zi într-un stomac lihnit, ghiveci la sărbători şi câteva coltuce de pâine dimineaţa, ne petreceam timpul visând la rubedenii de soi, la bunici generoşi care aveau să vină într-o zi să ne răscumpere sau, cel puţin, să ne lase vreo rentă mai acătării cu care să putem ieşi în lume pentru a o cunoaşte şi a ne bucura de ea, departe de ceilalţi orfani.

De câte ori se suna adunarea în curte, sufletele ni se aprindeau de speranţă, de invidie ori dezamăgire dacă stăpânul, ca în ziua aceea, căuta doar braţe puternice şi ieftine. Şi ce ranchiună pe noi când se ducea vestea că proaspătul sosit era

un orăşean sau vreo văduvă bogată în căutare de servitori! În astfel de ocazii, se întâmpla uneori ca cel ales să iasă şi cu capul spart.

Şi totuşi, în ziua aceea, stăpânul nu dădea prilej de gâlceavă. Cu mâinile la spate, ca un general, trecea în revistă batalionul acela mizerabil, îmbrăcat în zdrenţe, cu părul tuns în scări şi care părea tot atât de dornic să-l urmeze sau să se întoarcă la paturile de scânduri. Ne examina ca pe măgarii din târg: mai întâi o privire generală asupra grupului, apoi pe fiecare în parte, măsurându-ne din ochi trupurile plăpânde. Dacă duhovnicul n-ar fi fost de faţă, poate că ar fi pretins să ne dezgolim trupurile, să-i arătăm dinţii şi chiar sufletul, de-ar fi gândit că vreunul din noi avea aşa ceva.

În cele din urmă, trecerea în revistă păru să ia sfârşit. Făcu câţiva paşi, însoţit de capelan, tăifăsuind îndelung. Deodată, mi-am dat seama că privirile lor mă fixau. Cred că-l întreba de blestematele acelea de scrisori care-i frământau pe atâţia, dacă nu eram dintre cei care, mai apoi, trebuiau redaţi familiei ori mă bucuram de vreo danie sau sumă destinată aceluia care s-ar fi însărcinat să mă crească.

Dar clericul răspundea la toate negativ. În sfârşit, celălalt păru satisfăcut şi, făcându-mi semn să mă apropii, iar celorlalţi să rupă rândurile, ne îndreptarăm toţi trei spre cancelarie, pentru a semna hârtiile.

În mine se înfruntau două sentimente. Pe de o parte mă bucuram să găsesc un acoperiş şi un pat, chiar cu preţul unor mizerii nu prea îndepărtate; pe de altă parte ştiam bine că, plecând cu stăpânul, mi se ducea poate pentru totdeauna speranţa de a mai fi răscumpărat de vreo rudă. Aratul, seceratul şi culesul viei nu erau munci pentru unul ca mine, care se născuse poate în vreuna din casele acelea senioriale, cu ziduri încărcate de blazoane, ce se iveau prin ulicioarele întunecoase. Înaintând pe coridor, strâns între cei doi bărbaţi, am jurat să nu rămân o zi mai mult cu stăpânul, de voi găsi o cale spre a păşi singur în lume.

Odată semnată hârtia şi suflat de pe rândurile ei praful turnat din nisiparniţa ştirbă, părintele lăsă să-i scape un suspin adânc, ca şi cum ar fi pierdut o comoară foarte dragă.

— Ei, zise el, acum, că ai tată, trebuie să-l serveşti şi să-l asculţi în toate, pentru că Domnul îi răsplăteşte însutit pe cei care-i apreciază darurile.

— Aşa voi face, am răspuns printre dinţi, dar pe un ton atât de blând, încât şi eu am rămas surprins.

— Să nu ne uiţi nici pe noi, nici această casă care, ca să spunem aşa, ţi-a fost tată şi mamă.

Bineînţeles că nu aveam să uit. Orfan venisem pe lume şi orfan mă întorceam la ea, după acel lung purgatoriu. Ei şi? – mi-am zis. La urma urmei, ceea ce vei găsi acolo nu va fi mai rău; lumea e mare şi viaţa atât de scurtă încât, dacă nu te grăbeşti, vine într-o zi cea care nu iartă pe nimeni şi te târăşte în ograda ei, de unde nu te mai întorci niciodată.

L-am urmat pe noul stăpân, simţind cum asupră-mi se aţinteau privirile celorlalţi orfani, cu capetele lor tunse, gesturile triste prin care, fiecare în felul lui, se despărţea de mine, unii cu prietenie, strigându-mă pe nume, alţii tăcuţi, ca nişte umbre, alţii, în sfârşit, dându-mi cu tifla, ca şi cum m-ar mai fi văzut în curte, în una din faimoasele încăierări care-l supărau atâta pe capelanul nostru.

Puţin câte puţin, târgul rămânea în urmă, cu zidurile roşii ca pământul de prin vii, cu măgurile pline de adâncituri şi silueta mare a bisericii care privea din înălţimi spre râul plin de mâl şi spre dinţii albaştri ai munţilor. La prânz, stăpânul opri căruţa la umbră şi, scoţând din desagă pâine, vin şi câteva felii de pastramă, îmi porunci să mănânc din toate. M-am supus pe loc, fără a crâcni, strângând atât de tare şi atât de des burduful, încât a rămas scofâlcit şi vlăguit. Se prefăcu a nu băga de seamă şi, luându-l şi el, începu să mă întrebe dacă mă pricepeam la muncile câmpului, la grajduri şi la culesul viei, deşi, după slăbiciunea pe care o arătam faţă de zeama de struguri, se vedea bine că mai mult mă atrăgeau bucătăria şi casa decât măslinii şi turmele. La toate i-am răspuns afirmativ, cum se aşteaptă de la servitori, adăugând că numita slăbiciune se datora faptului că la orfelinat nu existau pământuri de cultivat şi nici gustul pentru ele, iar noi trăiam numai din pomeni. Atunci stăpânul făcu un scurt examen al zdrenţelor care abia-mi acopereau oasele înnegrite de soare şi, terminând investigaţia printr-o privire asupra picioarelor desculţe, îmi zise cu glas domol:

— După cum văd, pomenile alea n-au fost nici prea multe, nici prea îmbelşugate. Cu siguranţă că erai mai bine îmbrăcat când te-a adus maică-ta pe lume.

Era cât pe ce să-i spun că asemenea ajutoare aveau mult de suferit trecând prin mâinile capelanului, dar la cămin mă învăţaseră să tac şi să ascult, mai ales dacă era vorba de vreo faţă bisericească. Aşa că, ţinându-mi gura, pe jumătate adormit de legănatul căruţei, am preferat să aştept ca scurta noastră călătorie să ia sfârşit.

Muncile care începură a doua zi în zori nu erau atât de grele cum mă temusem. Trebuia doar să mă scol cu noaptea în cap, să curăţ grajdurile, să mulg şi să strâng câteva sarcini de lemne nu prea mari. Stăpâna se purta frumos, iar vechiturile de la stăpân îmi prisoseau chiar. Pieptarul îmi ajungea până la pământ, pantalonii îmi intrau sub tălpi, aşa încât poticnelile se ţineau lanţ, dar cel puţin acum eram ferit de căldura soarelui şi de răcoarea nopţii. Dormeam în grajd, atent la cântatul cocoşilor care anunţau în zori o zi ca toate celelalte din restul săptămânii. În sfârşit, când venea duminica, mergeam cu stăpânii, întotdeauna în trăsură, la biserica din târg, unde o voce, de sus, ne vorbea despre o lume în care nu existau durere, sărăcie şi nici păcătoşi nerecunoscători. În timp ce în semiobscuritatea bisericii ploua cu păcate şi iertăciuni, eu priveam la scaunele împodobite cu nume şi prenume, acoperite cu perne moi, care păreau mai degrabă tronuri decât harnaşamente ale durerii, în faţa braţelor întinse ale lui Crist. Uneori, cei care cădeau în genunchi pe ele îmi apăreau ca mamele şi taţii mei dar, urmărindu-le mişcările, felul în care se ridicau sau se salutau, îi repudiam imediat ca părinţi. Obârşia şi destinul meu trebuie să fi fost altele, venind probabil din vreo capitală unde se recrutau oameni de tot felul pentru a agonisi, dincolo de ocean, averi colosale.

După-amiaza, când, fiind sărbătoare, munca era mai uşoară, singur cu caprele mele pe vreun deluşor, mă lăsam furat de vise şi mă vedeam amiral sau cardinal, căpitan de oşti cu puteri nemăsurate. Dealurile mi se năzăreau a fi nave, iar şirurile de butuci din vii armate în formaţie de luptă. Întoarcerea la stogul de paie şi la grajd, pe când luna strălucea în înalturi, era mai grea după aceea, asemenea unui vânt violent de iarnă, ridicător

de vârtejuri reci şi de învolburări de zăpadă ce-mi pătrundeau corpul şi-mi biciuiau sufletul. Noaptea, văzându-mi mâinile tot mai înnegrite şi bătucite, creştea în mine dorinţa de a scăpa, dar două motive mă opreau: întâi, dacă tata sau mama, la ultimul suspin al vieţii lor, s-ar fi hotărât să-şi aducă aminte de mine, cu cât m-aş fi aflat mai departe, cu atât mai târziu m-ar fi ajuns binecuvântarea lor. Şi apoi, riscul de a schimba acoperişul şi pâinea pentru a ajunge pe mâini mai rele.

Stăpâna îmi peticea hainele, uneori îmi punea deoparte o bucată de brânză sau puţină miere, ori fura o ceaşcă de rachiu pe care stăpânul, fumând la umbra viţei, aproape că n-o observa. Vorbeau puţin şi-şi duceau viaţa cu mulţumire, între slujbele de duminică şi casă, fără a se preocupa, ca alţii, să agonisească noi acareturi şi bunuri pământeşti.

Totuşi, în ultimele luni, ceva se schimbase în viaţa celor doi. Adesea vorbeau în taină, iar la ora cinei apăreau oameni pe care nu-i mai văzusem până atunci. Nu înţelegeam despre ce vorbeau, dar în zilele acelea am auzit pentru prima oară numele împăratului, al acelui Napoleon care în curând avea să se afle pe buzele tuturora[3]. În fiecare dimineaţă soseau veşti de la Madrid, relatări vagi despre aroganţa trupelor sale, pacte ale suveranilor noştri care ne umpleau ceasurile nopţii. Noi, băieţii, dădeam lupte crâncene în care cei din sat ieşeau întotdeauna victorioşi în faţa vecinilor travestiţi în francezi. Odată, pe când ne înfruntam cu ameninţări şi ploaie de pietre, am văzut apărând pe drumul dinspre Madrid o caravană înceată şi greoaie care părea că atinge orizontul. Nu era unul din vârtejurile care, în august, măturau prin acele locuri cerul şi pământul şi nici fumul vreunui han în flăcări, ci un braţ confuz care, ridicându-se de la pământ, înainta fără încetare spre noi. Grav şi ceremonios, bătut de briză, se arcuia din când în când spre câmpie, pentru ca să reapară apoi însoţit de un scârţâit surd de căruţe.

[3] Una din clauzele secrete ale tratatului franco-spaniol de la Fontainebleau (1807) autoriza trecerea trupelor franceze prin Spania. Sub acest pretext, mareşalul Murat invadează ţara şi se instalează la Madrid. Urmează un război de gherilă, pe care spaniolii îl duc împotriva trupelor napoleoniene până în anul 1814.

Tot restul zilei i-am urmărit mişcarea, uitând cu totul de războaie, muncă şi turme, în faţa unui convoi atât de mare, nemaivăzut până atunci.

Abia după asfinţit, când stelele începeau să mijească pe cer, am reuşit să-i distingem capul: un grup compact de soldaţi. Bărbaţii, mai toţi tineri, unii aproape de vârsta noastră, deşt sobrietatea uniformei îi făcea să pară mai mari, înaintau încet, sub calota unor pălării solide şi înalte, târşind nişte cizme care, desigur, cunoscuseră pământuri îndepărtate şi mai bune. Sau poate că acela era primul lor drum, atât de chinuite le păreau chipurile de dezgust şi de transpiraţia care le înălbea echipamentul şi decolora uniformele, reducând la culoarea zăpezii până şi mustăţile care abia începuseră să le mijească.

Călăreţii dormeau în înaltul şeilor mari. Doar trecerea vreunui ofiţer sau galopul ordonanţelor, mereu în căutare de veşti, îi făcea să-şi ridice capul.

În spate, într-un convoi trist de căruţe, veneau oameni de toate vârstele, fără uniforme, femei cuprinse de un somn neîntrerupt, printre copii uimiţi şi bătrâni speriaţi. Şi, dominând convoiul pe toată lungimea şi lăţimea sa, trufaşa trupă a seniorilor războinici, acoperiţi de medalii şi eşarfe, pe cai puternici, conducând convoiul, deschizându-şi drum doar cu un gest, fără a descăleca, gata să-şi facă simţită puterea.

Dar lucrul de care ne temeam şi pe care, de fapt, poate că îl doream, nu se întâmplă. Nimeni din târg nu le ieşi în întâmpinare; nu se auzi nicio salvă de avertizare, iar convoiul, cu gurile de foc mute, cu şefii tăcuţi şi carele pline până la refuz cu pâine şi vin, ajunse în piaţa principală ca într-o vizită de prietenie, paşnic.

Seara, după ce am comentat noutatea, ne-am despărţit pentru a ne întoarce fiecare la casa lui; intrând în bucătărie, l-am văzut pe stăpân cinând cu doi dintre bărbaţii aceia care acum veneau în fiecare noapte. Tustrei plănuiau să se apropie pentru a observa care putea fi efectivul trupelor.

— Spun că vin ca prieteni.

— În Madrid şi Asturias, replică stăpânul, s-a declarat război.

— Dar aici nu. Satele care i-au adăpostit au fost tratate cu amabilitate.

— În orice caz, va trebui să ne luăm măsuri de siguranţă. Dacă, aşa cum spun, sunt paşnici, le vom îndeplini condiţiile cât vom putea mai bine.

Şi cei trei se pierdură împreună în noapte, iar eu cu stăpâna, unul lângă altul, isprăvirăm cu toată cinstea ospăţul întrerupt.

II

Tresărind mereu la freamătul brizei care ajungea până în sat, somnul îmi fu scurt. Învăluit în spumegânda furie a câinilor care adulmecau în aer vreo noutate, îmi ajungeau la urechi răpăitul surd ai tobelor, vreun galop care se îndepărta la fel de repede cum venea, voci de comandă ca nişte fulgere oarbe. Prin oblonul deschis spre un cer cu drumuri incendiare, vedeam trecând flamurile din ajun, călăreţii cu piciorul viguros în scările puternice, infanteriştii cu raniţe cenuşii şi armele la umăr, terminate cu lungi baionete negre. Şi ascultând răpăitul acela solemn, vocile sonore pe care nu le puteam deosebi în vălmăşagul soldaţilor, amintindu-mi de acvilele încărcate de panglici, mă gândeam să intru sub protecţia lor, în căutarea unui grad şi a unui nume, iluzii vechi şi, în parte, pierdute.

Astfel, între somn şi trezie, m-am ridicat şi, cu grijă să nu mă trădeze câinii, am sărit peste pervazul ferestrei, îndepărtându-mă în grabă. Unul singur se apropie, dar, cu două palme pe spinare, bunul meu prieten rămase liniştit în întunericul nopţii, în timp ce eu mă îndreptam spre câmp, plin de speranţe şi frământat de îndoieli.

Era o noapte senină şi caldă de mai, diferită de nopţile franceze din această lună, un adevărat preludiu al verii. Râul tăcea, greierii lărmuiau precum gaiţele ziua, iar o strălucire vie de fulgere lumina dealurile şi măgurile, trasând la orizont o hartă vineţie. Apoi totul se întunecă din nou şi a trebuit să înaintez pe dibuite pentru a regăsi drumul târgului. Îl vedeam deja, din ce în ce mai aproape, luminat ca de sărbătoare, puternic şi treaz în lumina felinarelor şi a focurilor. Toată lumea era în picioare; băieţii de vârsta mea, imitându-i pe cei vârstnici, îi spionau pe străini. Din spatele perdelelor, femeile priveau pasul hotărât al ofiţerilor, strălucirea tăcută a tunurilor.

În faţa bisericii, un grup de ţărani făcea bilanţul companiilor după culoarea uniformelor.

— Ăştia par a fi marinari din gardă.

— Iar ăsta trebuie să fie chiar generalul. Are baston de comandant.

— Nu-i prea tânăr?

— În Franţa apar acum ca ciupercile. După cum se spune, e primul în toate. Acum doi ani i-a învins pe austrieci.

— La noi o să-i meargă mai rău.
— Asta depinde de noi.
— Depinde şi de noroc.
— Ne asigură că vrea doar să treacă spre Cádiz. Ca să apere escadra.
— Şi, în trecere, să ne aibă în vedere. Ştim deja ce fel de călătorii sunt astea. Aşa şi-a strâns averea, demnă de-un cardinal.
— O lua-o cu el?
— O fi pusă bine.
— Atunci de ce atâtea care?
— Pentru ca să se întoarcă cu ele pline de aur şi vase scumpe de la Madrid. Nu e sacristie ori tezaur pe care să nu le deschidă, sau catedrală pe care s-o cruţe. Cel puţin aşa spun cei ce l-au cunoscut înainte. Şi ceea ce-i bun pentru el, este şi pentru trupele sale.

Pentru o clipă tăcură cu toţii. Apoi, vocea celui care nu vedea decât steaguri şi uniforme murmură din nou:
— Iată-i pe elveţieni!
— Dar nu sunt de partea noastră?
— Or fi polonezi. Sunt de toate neamurile.
— Se spune că au promis să nu lupte împotriva spaniolilor.
— Luptă pentru cel care plăteşte mai mult. Sunt din ăştia în ambele tabere. Pentru un gologan sunt în stare să-l omoare şi pe Isus, dacă ar coborî din ceruri.
— În orice caz, generalul a cerut doar saltele pentru dormit.
— Apoi o să ne ceară femeile.
— Şi-o să ne dea în schimb adeverinţe.
— Adeverinţe de încornoraţi.

Nu departe, la lumina slabă a jeraticului, alt grup de ţărani citea înştiinţarea pe care nou-sosiţii o adresau autorităţilor:

...să informaţi, vă rog, pe toţi consătenii că armata franceză intră pe pământul dumneavoastră ca prietenă, aşa cum a intrat pretutindeni unde a fost primită bine, şi că toate zvonurile care circulă spre a deştepta teamă şi ostilitate sunt pe de-a-ntregul false şi fără nicio bază reală...

Când scrisoarea se termină, unul din ei încheie, rostind cu voce tare ceea ce simţeau cu toţii:

— Până acum, după câte ştim, s-au ţinut de cuvânt. Mai departe, om vedea.

— Cer doar linişte şi provizii.

N-am putut afla dacă hotărâseră pace sau război; funest război în faţa unui duşman atât de puternic, precară pace după părerea celor mai mulţi.

Armata aceea, neînvinsă până atunci, părea capabilă să şteargă din drumul ei târguri şi oşti, precum primăvara când îşi dezlănţuie torentele. În rândurile ei regulate se aflau viaţa şi norocul meu, aşa cum mi le închipuiam în timp ce mă rezemam de coloanele pieţei, neştiind dacă să mă mai întorc la stăpân sau să profit de ocazia aceea nesperată. Şi pe dată îmi apăreau în faţa ochilor întâmplările înfricoşătoare de război, de atâtea ori auzite în timpul taifasurilor nopţii, şi dezgustul de a mă îngropa de viu la adăpostul viţei de vie şi al turmelor. Tot ceea ce îmi oferise până atunci soarta duceam cu mine: hainele stăpânului, odihna de la amiază şi paharul cu vin din fiecare duminică. Aceasta îmi fusese viaţa până atunci; cam puţin pentru cineva căruia destinul îi sortise proiecte mai de seamă.

Pe negândite mi se năzări să urmez trupa aceea, dar, temându-mă că vârsta mă putea trăda, n-am îndrăznit, să mă apropii. Mai curând l-aş fi sfidat pe stăpân decât privirea acelor ofiţeri care, deşi picoteau de somn, încercau să-i ţină în picioare pe infanterişti.

Stăpânul însuşi fu cel care mă împinse să-i urmez, apărând înaintea mea mai grav ca de obicei. Ochii îi erau înceţoşaţi de oboseală şi abia-i deschise când mă întrebă:

— Ce faci aici la ora asta? De ce laşi casa singură?

N-am ştiut ce să-i răspund; doar o mulţime de întrebări care-mi dădeau târcoale de când apăruse coloana aceea. Eram pe punctul de a o lua înapoi, cum îmi poruncise, când l-am văzut ducând mâna la cingătoare. Îndoielile mi s-au spulberat; nu i-am mai lăsat timp şi pentru altceva şi, luând-o la sănătoasa, am dispărut în întuneric. Înainte de a da colţul uliţei, unde deja se trăgeau clopotele, cuvintele sale străpunseră zorii:

— Las’ că ne socotim noi!

Dar n-am mai făcut nicio socoteală, nici în noaptea aceea, nici mai târziu. Am fugit ca urmărit de diavol până când întunericul mă puse la adăpost. Mult timp după aceea i-am auzit vocea chemându-mă; apoi paşii i s-au depărtat. Cu el dispărea şi

cingătoarea aceea de care mă temeam atât, iar în faţă mi se deschidea un destin mai bun.

Tobele şi trompetele prinseră din nou a suna în jurul focurilor unde pălăvrăgeau soldaţii şi ofiţerii. M-am apropiat de ei. „Adio, stăpână, recolte slabe şi turme”, mi-am zis. Pe stăpân nu l-am mai văzut niciodată, iar, pentru tratamentul pe care l-am primit în casa lui, Domnul să-l primească, dacă nu în sfânta sa glorie, cel puţin în împărăţia celor drepţi.

III

Am gândit numai că trebuia să fug, nu ştiu dacă de soartă sau de viaţă. Destinul, care de atâtea ori îi scoate brusc pe om din îndoială, mă împingea spre furgoane şi tunuri, printre călăreţi şi soldaţi. Puţin câte puţin, stăpânul fiind acum departe de mine, am început să intru în ritmul convoiului, mai încet, mai calm. Acolo, la adăpostul puştilor cu baionetă, al chivărelor trufaşe şi al cizmelor puternice, între merinde şi saci, se îngrămădeau bolnavi şi femei – carne împodobită cu păr şi cu pene, pe care trupa o poseda în timpul nopţii –, precum şi băieţi ca mine; o mulţime întreagă care, urnită din târguri, de voie sau de nevoie, urma paşii *gastadorilor*[4].

Nu aceea era viaţa pe care mi-o închipuiam, oastea care mă orbise cu o noapte înainte, noua familie în care trebuia să învăţ ceea ce căminul şi stăpânul nu-mi dăduseră, dar, cu toate acestea, ziua care-şi deschidea ochii sub strigătele de comandă mă împingea înainte, după furgoanele în care ar fi putut foarte bine să călătorească, în întregime, unul din satele acelea leneşe pe care le lăsam în urma noastră, între dealuri acoperite cu vii.

Soarele se ridicase deja în înalt şi îmi încălzea sărmanele picioare desculţe când, de pe capra unuia din furgoanele acelea grosolane, mă ajunse o voce:

— De unde vii?

M-am întors surprins, fără a izbuti să-mi dau seama cine putuse afla atât de repede de fuga mea.

— Cu tine vorbesc, strigă încă o dată vocea acoperind huruitul roţilor. Apropie-te şi răspunde.

M-am supus şi am reuşit să deosebesc o umbră cu aparenţă de femeie bărbătoasă care apăruse de după un paravan de prelate şi scânduri. Două cozi negre i se revărsau până la brâu; de sub fustă i se zărea o jumătate de pulpă, iar un camizol subţire lăsa să ghiceşti doi sâni zdraveni, asemenea celor care, la orfelinat, se închiriau pentru alăptarea căminiştilor mai importanţi.

— Nu fug de nimeni, doamnă, i-am răspuns cu demnitate. Merg din proprie voinţă în căutarea norocului, oriunde l-aş putea găsi.

---

[4] Aşa-numiţii *soldados de primera* care, datorită înfăţişării lor marţiale, erau puşi să meargă în fruntea regimentelor de infanterie.

Auzindu-se numită *doamnă*, izbucni în hohote de râs. Se zguduia căruţa sub povara cărnurilor ei; în cele din urmă, lăsând hăţurile în mâna celui de lângă ea, mă îngână cu glas greoi, mijindu-şi ochii:

— Şi zi, din proprie voinţă! N-am auzit încă de cineva care să accepte de bunăvoie viaţa asta de câine, dar poate că eşti făcut din alt lut decât ceilalţi muritori, oi fi din aluatul celor ce merg colo, în faţă.

Şi zicând acestea, îmi arătă avangarda trupei, iar eu am consimţit:

— Aşa-i. Armata e cariera ce mi se potriveşte. Nu există alta mai bună pentru cineva care, la fel ca mine, vrea să înceapă totul de la nimic.

— Te cred. Desigur, ai vocaţie de militar, dar ţi-ar fi mai de folos să-ţi potoleşti foamea şi să-ţi încalţi picioarele astea pentru amarul de zile care-or să mai treacă până atunci.

— Mai sunt multe leghe?

— Cine ştie, frumosule!

Şi nu-şi termină bine vorba, că-mi şi aruncă o bucată de pâine uscată şi o pereche de opinci rupte şi peticite care păreau să fi fost obiectul hârjoanei câinilor.

În timp ce-mi alinam stomacul şi picioarele, asistând la defilarea trupei, mi-am spus că nu începusem rău călătoria.

Pentru prima dată eram propriul meu stăpân; puteam să mă ridic, să merg, să-mi văd norocul cu ochii, uitând falsele modestii, prefăcutele cucernicii. Eram la fel de liber să trândăvesc sau să intru în armată, să mă înrolez sau să-mi caut strămoşii, deşi ştiam că pentru o asemenea ispravă trebuia să mă ajute soarta.

Şi aşa, nemaifugind, căutând doar un loc mai bun, mi-am reluat drumul în spatele convoiului, ajungând din urmă furgonul a cărui milostenie mi se arătase cu puţin înainte. În curând mă aflam din nou lângă femeia mea bărbătoasă care, şezând pe capră, îşi blestema catârcele înjurând, luptându-se să nu rămână în urmă, zorind animalele epuizate. De data aceasta mergea atât de grăbită, încât nu mă văzu. Cu părul în dezordine, îmi aducea în minte unul din tablourile acelea cu osândiţi pe care noi, orfanii, le priveam în Săptămâna patimilor, şi în care flăcările infernului îi mistuiau pe păcătoşi.

În acest purgatoriu, în schimb, în arca binefăcătoarei mele, ceea ce mi-a atras mai mult atenţia era un chip nemişcat care, alături de ea, părea atât de străin de zgomotul convoiului, încât aveai impresia că n-ar fi fost de pe lumea aceasta. La început am crezut că doarme, în cele din urmă însă şi-a înălţat capul şi aşa am putut să-i zăresc ochii întredeschişi, roşii ca zilele de vară în amurg, pierduţi în depărtare ca norii de pe dealuri. În ciuda dimineţii călduţe, avea pe umeri o manta cu galoane aurite care îi acoperea în parte pantalonii terfeliţi. Zdruncinăturile carului îi legănau capul ca pe un fruct de toamnă, din frunte până-n barba încununată cu o pereche de mustăţi vopsite în culoarea tutunului. Din când în când îşi scotea pipa dintr-un loc ascuns al mantalei şi să fi văzut atunci strădanie la el, şi ce grijă s-o umple cu tutun, să aprindă iasca şi să frece între degete băţul de lemn vechi. Repetă de două ori aceste operaţiuni, după care tovarăşa lui mă întrebă din nou:

— Cum îţi merg picioarele?

— Sunt ceva mai uşoare ca înainte, i-am răspuns cât mai amabil.

— Nu pari obişnuit cu mersul pe jos.

— Nu atât de obişnuit ca să nu simt oboseala din glezne până sus, la încheietura picioarelor.

Îmi aruncă o privire sub pântece, după care exclamă:

— Eşti cam îndrăzneţ pentru puţinii tăi ani!

— Vârsta, doamnă, nu se cântăreşte în ani, ci în valoarea lor.

— Înţelepte cuvinte! Unde le-ai învăţat? Cu siguranţă, în vreo mănăstire.

— Domnia-voastră se înşală.

— Atunci în cor.

— Trăind şi ascultându-i pe cei care sunt în toate maeştri ai vieţii.

Femeia bărbătoasă se puse pe râs şi continuă:

— Păi dacă ieşi cu bine din călătoria asta, o să-i găseşti şi mai maeştri. Vrei să urci?

Aruncând o privire la umbra care se legăna pe capră, i-am răspuns cu oarecare precauţie:

— Nimic mai plăcut, doamnă, decât să împart cu dumneavoastră acest loc şi să-mi scutur praful de pe faţă, dar nu ştiu dacă-i loc pentru atâţia.

Din nou torentul acela de hohote.

— Vorbeşti ca un ţârcovnic, dar, hai, sări lângă mine. Cine ştie dacă mâine nu-mi vei salva sufletul, aşa cum îţi salvez eu acum trupul.

Şi, întinzându-mi mâna, mă săltă într-o clipă lângă perechea ei, care nici măcar nu-şi dădu osteneala să mă privească.

Cu cât carul părea că se năruie la fiecare hop, cu atât aveam impresia că soarta îmi era mai bună. Acum nu mai călătoream desculţ printre mărăcini şi scaieţi, ci mai comod; căruţa mi se părea o antecameră spre unul din vestoanele acelea pline de fireturi. Lumea pe care abia începeam s-o cunosc nu părea prea grozavă; dacă te uitai bine, se deosebea de aceea a stăpânului doar prin coloana de culori care, uneori la pas, alteori într-un ritm mai viu şi mai neliniştit, se împrăştia pe cărările negre ale câmpului ori se scurgea pe marginile drumului mare, de la ariergardă până la înfumurata trupă a cercetaşilor.

Zilele nu se mai sfârşeau, iar nopţile treceau în zbor la adăpostul furgonului, sub o manta pe care binefăcătoarea mea se îndură să mi-o dea. Cum strălucirea cerului şi aerul răcoros al zorilor anunţau primul ceas, trompetele începeau să sune ca nişte cocoşi, ridicându-i pe soldaţi şi făcându-i să pregătească de plecare furgoanele grele. Tunurile, trupa şi întregul auxiliar se puneau iar în mişcare şi din nou, sub dogoarea soarelui, în liniştea acelui deşert alb, fiecare devenea stăpân pe gândurile sale.

Ofiţerii, după nopţile albe pierdute la jocul de cărţi, la băutură sau cu femeile – ale lor sau ale altora –, se luptau cu somnul, în timp ce compatrioţii lor pedeştri trăiau cu fum şi speranţă, încercând să se agaţe de căruţe ori de câte ori le slăbeau puterile. Erau oameni la fel de străini de război ca şi mine, copişti, condeieri, animale slabe, mai legaţi de masă şi nisiparniţă decât de mersul rătăcitor, fără pic de umbră la care să te odihneşti. Erau ca agenţii de poliţie de la sate, năvalnici la ei acasă, slabi şi prietenoşi aiurea.

Puţin câte puţin, unul câte unul, am început să-i cunosc pe ceilalţi călători, după cum mi-i prezenta stăpână mea:

— Aştia sunt funcţionari.

— Ai cui?

— Ai noului guvern. Cei mai mulţi au jurat credinţă regelui Joseph[5], ca să nu-şi piardă pâinea şi ar mai jura, dacă ar fi cazul, şi pentru regele Romei[6], ca să-şi păstreze veniturile.

Eu, care nu ştiam nimic despre regi cinstiţi sau trădători, îi priveam pe oamenii aceia care erau obiectul unui dispreţ atât de mare. Tăcuţi, fără apărare, sub soare şi praf, păreau mai degrabă supuşi destinului decât dispuşi să-şi apere privilegiile.

Aproape că nu vorbeau nici între ei. La ora cinei, profitând de pauză, mâncau singuri, departe de ceilalţi, pentru a-şi împărtăşi unii altora cine ştie ce iluzii.

— Cea dintâi grijă a lor este să se menţină cum sunt sau, dacă se poate, să ajungă mai bine. Cu asta şi cu alungarea fricii îşi umplu zilele şi nopţile.

Priveam la marea aceea de batalioane care ne deschidea drum şi mă întrebam de ce ar putea să se teamă nişte călători ca aceştia. Ceilalţi, femeile care apăreau noaptea din furgoanele convoiului vorbeau, bineînţeles, cu soldaţii care, în ciuda severităţii din timpul zilei, păreau încă dispuşi să dea lupte secrete, printre suspine dulci şi horcăituri nedesluşite.

— Mai bine să profităm acum de timp, şoptea stăpâna; viaţa asta e ca luna, mereu îşi ascunde adevărata faţă. Dacă mi-aş fi ghicit destinul, aş fi suportat totul mai bine aici, alături de sacul ăsta cu fireturi. – Sacul tresări o clipă, zburlindu-şi sclipirea epoleţilor. – Deşi, dacă stau să mă gândesc, n-o să-l părăsesc acum, bătrân, pentru ca într-o zi să mi-l omoare ca pe-un câine.

— Vreo faptă gravă o fi având el pe suflet. După cum chiar tu spui, nimeni nu se înrolează fără să aibă motive serioase.

— Bagă-ţi în cap ce-o să-ţi spun acum. Femeia bărbătoasă mă privea cu ostilitate. În război, adevărul nu prea are căutare. El e întotdeauna de partea celui mai puternic. Scăzu glasul şi continuă pe alt ton: Tu, pentru orice eventualitate, fii mereu cu băgare de seamă; nu te îndepărta de furgon, pentru că aici n-or să vină să te caute.

Şi, ca un ecou al avertismentului ei, după câteva zile, un pluton de cercetaşi găsea, alături de fântâna de lângă drum, rămăşiţele a trei oameni sfârtecaţi ca vitele.

---

[5] Joseph Bonaparte (1768–1844), fratele lui Napoleon, rege al Spaniei între anii 1808–1813.

[6] Napoleon al II-lea (1811–1832), proclamat rege al Romei.

Un uragan se abătuse asupra cadavrelor înnegrite de soare şi de muşte, pe feţe şi uniforme, înaintea ochilor lor înspăimântaţi, umplându-le piepturile cu cicatrice întunecate.

— Acum urmează represaliile, murmură o voce din spatele meu. Or să împuşte zece sau chiar mai mulţi. Tu de partea cui eşti?

M-am întors fără să răspund. În faţă, un alt băiat cam de vârsta mea îşi răspunse lui însuşi:

— Eu sunt cu spaniolii.

— Şi eu, am repetat.

— ...dar şi cu francezii, încheie băiatul.

Înmărmurit, am întrebat:

— Cum se poate una, ca asta?

— Napoleon ne-a înşelat, ne-a invadat.

— Atunci la ce ne mai putem aştepta?

— Dar acum ne întinde mâna pentru a evita un război mai lung.

— Şi ăsta-i motiv ca să te încrezi în el?

— Aşa spune tata.

L-am căutat din ochi pe cel care-l sfătuia, dar în spatele său nu se afla nimeni.

— Nu ştii că în Franţa se află un regiment spaniol? Tata-i acolo şi vreau să fiu împreună cu el.

— Rău drum ai apucat atunci.

— Vreau să mă îmbarc de cum ajungem la mare. N-am să duc lipsă de prieteni binevoitori. Pe uscat, în schimb, este inutil să încerc.

Ascultându-l cum vorbea, cu un aer mândru şi serios, îmi dădeam seama că se trăgea dintr-o familie bună. Ştia franceza la fel de bine ca spaniola încât, auzind un ecou de glasuri, îmi spuse arătând cadavrele:

— Să mergem, acum vor veni să-i îngroape. După cât de neliniştită e trupa, am putea-o sfârşi plătind ca făptaşi.

Reîntorşi la convoi, se despărţi de mine întinzându-mi mâna cu un gest elegant. Aducea cu cei care ne vizitau la orfelinat pentru a asista la slujba de Paşte.

— Sper să ne mai vedem şi altă dată.

— În ce mă priveşte, când vrei. Chiar şi mâine.

Cel puţin aveam cu cine să-mi omor vremea şi de cine să mă apropii atunci când simţeam lipsa stăpânei mele. Restul mă lăsa

rece: ocările din partea trupei, ambuscadele spaniolilor, trupurile ce rămâneau în urmă. Pentru un singur lucru mă necăjeam oarecum: eu nu eram decât propria-mi persoană. Ţara, anii pe care-i aveam, totul începea şi se sfârşea pe o suprafaţă egală cu umbra mantalei mele. Aşa mă confesam într-o noapte binefăcătoarei mele când, deodată, privindu-mă lung, mă întrebă:

— Câţi ani zici că ai?

Mă pregăteam să-i îndrug o minciună, dar nu-mi dădu răgaz. Înainte de a-i răspunde ceva, continuă:

— Pariez că, mulţi sau puţini, încă n-ai gustat femeia.

Şi nu-şi termină bine vorba că mă şi înşfăcă zdravăn de curea. Apoi, cu ambele braţe, după o luptă destul de inegală, eu rezistând şi ea trăgând, îmi dădu în jos pantalonii lăsându-mă, de la mijloc până-n tălpi, cum venisem pe lume. Apoi, luându-mă pe sus, stăpâna şi doamna mea mă obligă la un galop atât de îndârjit, încât în cele din urmă am căzut epuizat.

Consimţisem, grijuliu să nu-i pierd favorurile, dar şi temându-mă să nu-l trezesc pe sergent care, lângă noi, nu ştiu dacă dormea sau era treaz. În schimb, ei puţin îi păsa; când îşi termină manevrele, mă sărută pe frunte şi, trăgându-se deoparte, mă abandonă pe paie, istovit şi umilit.

Bâjbâind prin întuneric după haine, mi-am acoperit cu ce mai rămăsese din ele părţile la care jinduise atât de mult inamicul meu, încercând să închid ochii şi să uit extazul.

Dar, în locul somnului pe care-l chemam, îmi apărea chipul sergentului, înfăşurat în mantaua care-i servea deopotrivă de pătură, de scaun şi de pat. Numai mâinile i se mişcau, ca şi cum nişte vânturi rele s-ar fi înfruntat sub tâmplele lui albe. Din când în când, şoptea cuvinte nedesluşite, amintiri amoroase sau poate aduceri aminte din lupte trecute. Odată doar l-am surprins privindu-mă. Ochii lui, unul sănătos, celălalt doar pe jumătate viu, mă fixau pierduţi şi bănuitori.

IV

După mai multe zile am ajuns în munţi. Zidul acela înalt, brăzdat de coloane imense, îmi amintea de orga din capela orfelinatului, care, de Paşte, asurzea urechile căminiştilor. Braţe uriaşe sau adevărate vijelii ar fi putut să-i sufle puţin aer, să-i smulgă vreo melodie care să ne facă mai plăcută călătoria.

În defileu se pierdu un furgon; doi călăreţi făcură în el ultimul lor salt, dar, după o zi şi o noapte, lanţul munţilor rămăsese în urmă, iar dinainte ni se deschise un orizont de câmpii întinse ca palma. Zilele deveniră din nou albe, una la fel ca alta; atât de mare era monotonia, încât orice veste era primită ca o binefacere a cerului, ca pâinea aceea care începea să lipsească pe măsură ce înaintam. Turma care ne însoţea se reducea puţin câte puţin şi peregrinarea aceea continuă îi împiedica pe puţinii vânători să întindă laţuri sau capcane pentru iepuri şi porumbei.

— Cu o zi de odihnă, remarca prietenul meu, ne-am putea omorî foamea, dar ordinul e ordin. Poate că ceva mai încolo ne vor împărţi alimente.

Dar alte leghe rămâneau în urmă fără ca vreun semn de schimbare să se arate. Deşi grâul începea să devină o raritate chiar şi pentru trupă, el conta în continuare pe prietenii lui ofiţeri, indiferent că povestea cu tatăl său era sau nu adevărată. Când nu mai aveam ce pune în oală, se apropia de corturile lor şi făcea rost de ceva resturi de rasol, ospătându-ne apoi din belşug, la adăpost de soarele acela care făcea să pârâie furgoanele din toate încheieturile.

Într-o noapte, una din puţinele în care femeia bărbătoasă mă lăsa în pace, slobod de ademeneli, muşcături şi tăvăleli, l-am văzut pe sergent ieşind cu ulciorul în mână. L-am urmat prin întuneric, potrivindu-mi pasul după al său, pentru a nu-i trezi pe cei care dormeau răpuşi mai mult de oboseală decât de somn. Ajuns la intendenţă, săltă coviltirul celui mai apropiat furgon şi sări înăuntru cu o uşurinţă pe care anii şi picioarele sale nu te-ar fi lăsat s-o bănuieşti. La puţin timp reapăru, dar acum blestematul acela de ulcior era probabil mult mai greu, de vreme ce abia îl ţinea cu ambele mâini. Se întoarse la car, dar eu mă ţineam mereu după el, ca o umbră. Puţin după aceea dormea alături de comoara sa. Dar ştiind cam ce fel de aghiazmă păstra pentru sine scorpionul, am aşteptat ca sforăitul

lui să-mi dea de veste, după care, pe când îi era somnul mai dulce, m-am pus pe sărutat gura vasului până am simţit în mine sucul său dulce.

Din când în când, mă odihneam. Sus, pe cer, stelele se roteau mute. În cele din urmă somnul m-a cuprins şi pe mine. Şi aşa, fraţi de veghe şi de somn, petrecurăm dormind câteva leghe bune, dar stăpâna, care nu era proastă, începu să bănuiască ceva, încât pe la prânz mă întrebă:

— Ce faci tu noaptea, drăguţule?

— Lucrul ăsta nimeni n-ar trebui să-l ştie mai bine ca domnia-voastră, i-am răspuns.

— Tocmai de asta te întreb, pentru că te văd moale şi amorţit, ca unul care a făcut mătănii. Ce boală ai?

— Niciuna care să nu se vindece cu un coltuc de pâine şi o bucată de brânză, i-am răspuns, străduindu-mă să înlătur norii care-mi hoinăreau prin cap.

Pâinea şi brânza sosiră imediat, atât de hotărâtă se arăta să-mi facă în toate pe plac.

— Asta zic şi eu medicament, mamă.

— Ţi-oi da şi mai bun dacă-ţi faci datoria cum trebuie.

— Pe sănătatea mea! am răspuns. De când m-aţi luat sub oblăduirea dumneavoastră milostivă, n-am făcut altceva decât să vă servesc.

— Şi să bei ce nu-i al tău.

— La băut nu prea mă pricep, pentru că cei de la orfelinat m-au prevenit asupra tuturor viciilor.

— Atunci de unde vine duhoarea asta?

— Despre ce duhoare vorbiţi?

— Asta care vine dindărătul dinţilor tăi.

— O fi vreun miros care-mi vine din gură după atâta abstinenţă. Să ştiţi că de copil n-am gustat decât apă. Ne-o interzicea duhovnicul.

— Bine-ar fi dac-ai semăna cu el. Sunt sigură că şi postea.

— Numai în postul mare şi puţin.

— Pentru toate ai un răspuns, nu se mai oprea ea din râs. Dar spune-mi, de ce dracu vrei să te înrolezi?

— N-am spus niciodată aşa ceva.

— Ai memorie proastă.

— Ca să prind ceva cheag, dacă timpul şi împrejurările nu mă vor împiedica.

— Cheag zici? Uită-te la mine; la anii mei, fără o biată saltea pe care să dorm! Viaţa şi averea îmi sunt aceste patru scânduri, apuc ce pot şi tot aştept vânturi mai bune. Când eram tânără, nu mă dădeam pe nimeni, dar anii nu iartă, inima mă ameninţă şi, când mă trezesc dimineaţa, nu ştiu dacă voi mai apuca noaptea.

— *Sursum corda!*[7] O să vă mai sculaţi încă de multe ori.

— Să te-audă Dumnezeu, fiule. Aşa să fie, precum zici.

Şi mă sărută pe frunte cum obişnuia ziua, nu noaptea; sergentul, cu ochii acoperiţi, dormea sau, cine ştie, mă spiona. Bătrâna tăcu. Dar când la marginea drumului apăru un sat părăsit, se întoarse la subiectul ei preferat:

— În război, totul e să-ţi nimereşti ţinta. Ceea ce azi îţi pare o ţară prietenă, mâine poate să-ţi fie cimitir. Plimbarea asta lungă şi plictisitoare poate oricând să se transforme într-o retragere. Şi, privind cu grijă în jur, continuă: În meseria asta a noastră nimeni nu ştie de unde-l pândeşte moartea.

În ceea ce mă priveşte însă, încercam să supravieţuiesc ţinând piept bătrânei, arătându-mă sârguincios în toate, deşi sacul acela de cărnuri şi transpiraţie, gura ei de lup mă istoveau şi nu mai puteam merge a doua zi la cules de pur[8] sau alte ierburi cu care să umplem oala. Şi tot aşa, ajunserăm în faţa unui târg cu casele aliniate, cu zidurile şi străzile de aceeaşi culoare, alături de livezi şi grădini.

Venind din stepele noastre triste, mi se părea că este o altă ţară, unde oamenii învăţaseră să trăiască mai înţelept, fără a se mai frânge de spinare. Am zis *să trăiască*, dar mă înşelam, pentru că ceea ce ne-a atras imediat atenţia erau tocmai străzile lipsite de viaţă şi porţile catedralei încuiate, cu ferestrele larg deschise sus, deasupra arcadelor. Doar şopotul îndepărtat al unei fântâni arteziene şi firma aurită a frizeriei mai însufleţeau liniştea aceea ciudată, ca un semnal ameninţător de alarmă. Orice încercare a ofiţerilor de a găsi pe cineva care să le explice acea stare de lucruri, să le dea vreo ştire despre trecerea vreunei armate inamice sau prietene rămase fără rezultat. Găsiră doar doi bătrâni, dar toate eforturile, ameninţările şi vorbele blânde fură zadarnice. Nu ştiau nimic, nu

[7] Sus inima! (lat).

[8] Un fel de usturoi sălbatic.

aveau nimic de spus, cu niciun chip nu se arătau dispuşi să colaboreze. Trebuiră să-i lase în pace şi ne continuarăm drumul.

Dar ceea ce confidenţii aceia nu voiseră să spună era un secret ştiut de toată lumea. De la ariergardă şi până la trufaşii *gastadori*, nimeni nu vorbea despre altceva. Fără a se şti în ce fel, ca şi cum îngerul Domnului ar fi transmis vestea, sosi ştirea că spaniolii pregăteau o armată pentru a urca dinspre mare, să ne oprească înaintarea.

Prin urmare, pentru a nu fi luaţi prin surprindere, trebuia să ne lăsăm în voia Fortunei şi, dacă era posibil, să le-o luăm înainte.

Marşul se acceleră, dar la orizont totul rămase neschimbat. Mereu sate părăsite, bătrâni tăcuţi şi cete de copii căutând de-ale gurii acolo unde nu mai era de fapt nimic. Acum, cu rezervele epuizate, trebuia să ne sculăm cu noaptea-n cap, s-o luăm înaintea celorlalţi, să organizăm expediţii în căutare de câmpuri cultivate şi ferme.

Prietenul meu şi cu mine eram nedespărţiţi în astfel de aventuri, iar apoi împărţeam prada în raţii.

— Ştii prin ce excelează spaniolii? mă întrebă el deodată.

— Prin vitejie, desigur.

Începu să râdă şi, arătând luleaua pe care obişnuia s-o aprindă după-masă, răspunse:

— În asta.

— În fumat?

— În gustul pentru fum. Tata spune că danezii, văzându-i că aprind atâtea ţigări, îi urmăresc de teamă ca nu cumva să le dea foc lanurilor.

— Dar taică-tău nu-i în Franţa?

— Serveşte Franţa, dar e mai la nord, în Danemarca. Acolo spaniolii se disting prin asta şi prin liturghii.

— Ce liturghii? Acolo nu sunt cu toţii eretici?

— Tocmai de-aia. Cum nu există biserici, preotul slujeşte sub cerul liber pentru cele două regimente, cei din Asturias şi cel din Guadalajara.

Îşi duse mâna la piept şi, scoţând o legătură cu hârtii, începu să citească:

Când am ajuns în târgul acesta, episcopul, puţin obişnuit să primească străini, le ceru femeilor să se ascundă, iar bărbaţilor

să ridice baricade. Totuşi, ordinea şi disciplina perfectă a soldaţilor, rugăciunea pe care cele două regimente o spuneau în genunchi, în piaţa mare, îi făcură în curând pe toţi să-şi schimbe părerea.

Acum ne tratează cu multă simpatie, mai ales copiii, care-l înconjoară pe tamburul nostru major când trece pe mârţoaga lui albă.

Danezilor le părem foarte săltăreţi şi veseli. Unii din noi au chitare şi niciodată nu ducem lipsă de un public vesel când dansăm fandango, şi nici de serenade sub balcoane.

Momentul plecării a fost greu pentru toţi. Ne-au asigurat că vor duce dorul atâtor petreceri şi unor prieteni atât de buni. Însuşi episcopul, enoriaşii săi şi alţii chiar de prin alte locuri au venit să-şi ia rămas bun, ceea ce este un sfârşit plăcut şi puţin obişnuit pentru nişte timpuri atât de aspre ca astea pe care le trăim.

— Dar ce război e ăsta?[9] l-am întrerupt. Cine sunt aceşti danezi?

— Oameni paşnici, după cât se pare, deşi acolo spaniolii îl ajută pe Napoleon.

— Aşadar, acolo ei sunt invadatori?

— Într-un anume fel, da.

— Atunci de ce-i primesc aşa?

— Pentru că nu se tem de ei.

— Şi de francezi se tem?

— Pe francezi nu-i cunosc bine.

Dar oricât se înverşuna prietenul meu, şi unii şi alţii, danezii în nord şi spaniolii aici, cu toţii erau neîncrezători. Veştile rele se duc repede şi satele acelea părăsite care se înşiruiau unul după altul anunţau cu toată evidenţa un adevăr care mă făcea să-mi reconsider vechile iluzii. Să mă înrolez sau să fug, să trec de partea cealaltă, totul îmi apărea tulbure, încurcat, fără sens. Timpul petrecut la orfelinat apăsa greu pe umerii mei. Cu gândul, dădeam dreptate când binefăcătoarei mele, când ţăranilor acelora fugiţi pentru a nu se înrola. Le împărtăşeam frica, dar, în acelaşi timp, îmi era şi teamă de ei şi, aşteptându-i să se întoarcă, mă prindeau zorii. Erau spanioli care luptau în ambele tabere, erau corsicani, polonezi şi germani, monarhi

[9] Trupe spaniole luptau ca mercenari în armatele lui Napoleon din alte ţări.

adevăraţi care-şi părăseau tronul în favoarea altora nou-sosiţi şi care, la rândul lor, dădeau naştere la dispute fără sfârşit.

Mai bine să fug, să uit de onoruri şi de mâncare, să rămân al meu, liber cu-adevărat, aşa cum visam adesea în îndepărtatul meu orfelinat.

V

Cu minunatul lui aer tare, iunie îşi făcea apariţia la poalele munţilor. Somnul, setea şi tăcerea aceea ciudată a câmpurilor înăspreau şi mai mult călătoria, obligându-ne la noi popasuri când se încheia ziua.

În cele din urmă dădurăm peste un târg adevărat, aşa cum mi-l închipuiam, cu podeţ şi râu, plin de portocali pe care penumbra străzilor îi făcea şi mai compacţi. La căderea nopţii, pregătindu-mă să cinez cu stăpâna, am observat lipsa sergentului.

— A trebuit să se prezinte la comandant.

— Se tem de ceva?

— Nimic care să ne supere deocamdată. Ce-o mai fi, om vedea...

Dar o vedeam îngrijorată. Adesea, privirea i se întuneca. Unită cu sergentul ei pe viaţă şi fiind spaniolă, ca şi mine, ea risca mult mai mult dacă ar fi trebuit să părăsească convoiul. Destinul ei, la bine şi la rău, era să urmeze armata aceea înainte ca spaniolii să-şi poată uni trupele. Viaţa ei depindea de umbra aceea care, la ivirea zorilor, îşi anunţa sosirea prin icneli şi poticneli.

În noaptea aceea niciunul din ei nu dormi. Aşezaţi lângă car, cu ulciorul între ei, părea că vinul îi uneşte în nefericire, amintindu-le de timpurile mai bune de altădată.

Ca de obicei, vestea ne sosi de pe buzele prietenului.

— Au ridicat cu toţii armele împotriva lui Napoleon.

— Care toţi?

— Toţi spaniolii.

Vocea îi tremura, trupul se agita ca şi cum armata duşmană ar fi apărut de după primele dealuri. Cu briza, ajungeau până la noi semnale de alarmă de la diverse unităţi şi, înainte de a reîncepe marşul, o veste şi mai proastă i se adăugă celeilalte, în grupul ofiţerilor. Ascultându-le înjurăturile care nu se mai terminau, l-am întrebat pe prietenul meu ce dezastru ne pândea.

— Elveţienii au trecut de partea inamicului.

— Nu luptau pentru noi?

— Luptau pentru soldă.

— Atunci, dacă au făcut front comun cu cei din faţă, miza o fi mare.

— Dacă armata asta despre care se vorbeşte apare, replică el, cu un aer sigur, ca de obicei, a noastră o va zdrobi. Nu ne va împiedica să ajungem la mare.

Avangărzile lor erau ca la o jumătate de leghe, postate pe dealuri şi coline, o aglomerare pestriţă de ţărani şi soldaţi. Încă un pod ne întrerupea trecerea, împărţit în două de un zid de parapete şi dărâmături. Cum era de aşteptat, nimeni nu-şi pierdu cumpătul. Un pâlc de călăreţi se apropie la o distanţă prudentă şi, după o scurtă conversaţie, la un semn, tunurile înaintară, deschizând cât ai clipi o breşă pentru primii trăgători.

— Ce-ţi ziceam? îmi strigă prietenul. Nu există armată care să ne poată opri.

— Ăsta e numai începutul.

— Nici toată Europa n-ar ţine piept focului nostru, continuă cu entuziasm. Şi, pe loc, începu să-şi reamintească date şi bătălii de care atunci auzeam pentru prima oară.

— O fi precum zici, mă îndoiam eu, dar până acum n-am făcut decât să mergem şi să suferim.

— Şi atacul de azi?

— Ce atac? Salvele astea? Dacă victoriile tale sunt ca acest atac, atunci războiul ăsta nu-i război.

— Asta o s-o vedem mai târziu.

Dar, ca şi cum ar fi vrut să mă dezmintă, începu adevărata ciocnire a trupelor, cu miile de fulgere ale baionetelor întunecate sfâşiind aerul şi luptele corp la corp în râul cu aluviuni de mâl şi sânge.

Acolo am descoperit războiul, în mormintele acelea improvizate în care şi unii şi alţii, după o aprigă încleştare, sfârşeau prin a fi împreună.

De acolo şi până la Córdoba am ţinut-o într-o goană nebună, în ciuda setei neîntrerupte care ne mâna spre râu şi a oboselii care nu se ostoia cu niciun chip. Până şi animalele păreau a ghici, la fel ca oamenii, apropierea îndestulării care se anunţa de departe printr-un dangăt circumspect de clopot.

Oraşul se afla acum în faţa noastră, prudent şi temerar totodată, îndărătul turnurilor sale înalte. Toţi cei ce se puteau

mişca părăsiseră ariergărzile, încercând să ocupe un loc cât mai bun de unde să poată observa asediul ce se pregătea.

Dar n-a fost aşa. Porţile apărate se întredeschiseră pe neaşteptate, lăsând să treacă o trupă de călăreţi cu un steag alb. Dintre ai noştri le ieşi în întâmpinare un detaşament. Dincolo de ziduri, oraşul aştepta temător; dincoace de râu, divizia se agita. Un soare dogoritor cădea cu greutatea plumbului peste coifuri şi chivăre, peste turnul catedralei care spinteca norii cu degetul său de aramă. Văzând târgul atât de întins şi compact, mare şi pustiu în acelaşi timp, nerăbdarea îşi făcea loc şi în mine, dorind să-l cunosc şi să mă plimb prin el.

Dintr-odată, o rafală porni din unul din turnurile sale. Nu se şterseseră încă ecourile ei când grupul de călăreţi se desprinse ca un cârd de vrăbii, unii căutând refugiu între ziduri, alţii întorcându-se şi dând ordine. Cei care mergeau pe jos înaintară primii, împingând un tun care şi începu să tragă în poartă, dar bariera aceea formidabilă nu vru să cedeze şi trebuiră s-o distrugă cu securile. Prin breşa deschisă intră infanteria care, într-o clipă, începu asaltul.

Coloane întunecate de fum se înălţară în jurul coroanei roşii de clopotniţe şi acoperişuri şi, ca şi cum furia focului n-ar fi fost de ajuns, lumea din convoiul de furgoane începu să-şi ceară partea.

Alergau spre oraş bătrâni şi copii, bolnavi şi schilozi; concubine hotărâte să-şi încaseze plata atât de mult amânată, nori de înfometaţi căutând hrană. Binefăcătoarea mea trecu atât de aprinsă şi avântată că abia m-a mai recunoscut, cu părul răvăşit, luptându-se să treacă râul cu doi desagi aşezaţi de-a curmezişul.

— Ce faci aici, ţârcovnicule? îmi strigă din mers. Nu voiai să ştii cum e războiul? Apoi atunci nu rămâne în urmă. Acum războiul e al nostru. Aleargă să nu ţi-o ia altul înainte.

Avea dreptate; pe înserat, din spatele porţilor în ruină ieşea un şir de soldaţi, unii bând din cupe aurite, alţii târând baloturi uriaşe. Vase, pânzeturi, mobile umpleau carele şi furgoanele într-o defilare care dură până în zori.

M-am hotărât atunci să mă apropii de zidul acela care părea că desparte lumea în două: de o parte, una mândră şi veselă, de cealaltă, o lume întunecată şi crudă. Trecând dincolo, am dat

peste o grămadă de cadavre pe care o haită de câini şi le disputau, hlăpăind carnea pârjolită.

Case întunecate îşi deschideau porţile către lumină, cu acoperişurile în flăcări, într-o linişte duşmănoasă întreruptă doar de trosnetul rugurilor. Cel mai înspăimântător era însă mirosul morţii pe care-l aducea briza: o duhoare ce părea a se degaja din ruinele acelea îngrămădite, din bisericile mute, din prăvăliile devastate, din trupa aceea culcată pe la răscruci, dormind, vomitând un must vâscos, de culoarea sângelui.

Un pâlc de călăreţi se trudea să mai doboare o fereastră cu grile mari, apărată de obloane de lemn. În cele din urmă o aruncară la pământ şi intrară, primiţi de un cor de înjurături şi focuri de armă, urmate de strigăte disperate de femei. Când soldaţii părăsiră casa, le-am văzut răsturnate pe duşumea, în ruşine şi sânge, cu capetele sparte şi hainele sfâşiate, încercând umilite să se ajute una pe alta.

Afară, pe stradă, procesiunea continua. Un convoi de trăsuri îşi deschidea drum, încărcat până la refuz, clătinându-se. Dar, din nefericire pentru ei, înainte de a trece dincolo de zid, se întâlniră cu un ofiţer însoţit de un grup de soldaţi. Într-o clipă ordonă să li se ia prada şi, după ce-i puse cu faţa la zid, îi trimise într-o altă viaţă, mai rea decât aceea la care tocmai nădăjduiau.

Astfel, timp de trei zile şi trei nopţi, am cunoscut chipul războiului, nu în vreo bătălie memorabilă, ci prin acei oameni care, cum zicea prietenul, pătau astfel onoarea uniformei.

— Nimeni nu poate evita asta. De altfel, nici nu cunosc altă lege decât aceea care li s-a arătat. Pentru mulţi este botezul de foc.

— Mai mult de jaf decât de foc.

— Când nu e onoare, între jaf şi foc nu există nicio diferenţă. Şi totuşi, adăugă privind tabăra, războiul este o profesiune nobilă, când ştii să-i respecţi legile.

Îmi aminteam de oraşul din spatele meu şi mă întrebam la ce oare serveau acele legi, acea onoare de care-i plăcea să vorbească, dacă asemenea nelegiuiri nu puteau fi oprite.

— Ştii puţine lucruri despre război.

— Bineînţeles, pentru că nu am, ca tine, stofă de soldat.

— Vei avea şi mai puţină dacă te vor lua drept spion sau dezertor. Dacă pun mâna pe tine compatrioţii noştri spanioli, aminteşte-ţi ce li s-a întâmplat multora. Fă mai bine ca ceilalţi:

aşteaptă! Generalul ne va duce la porţile Cádizului în mai puţin de o săptămână.

Dar intenţiile generalului n-au dat roade. În zadar scoase divizia din oraş, autorizând intrarea doar în cazuri cu totul speciale. Zadarnice au fost şi slujbele făcute în catedrală cu scopul de a-i uni pe învingători şi învinşi, pentru că o ură nouă, o dorinţă de răzbunare începea să se nască în oraş şi dincolo de râu, luând locul morţilor, al caselor pustii şi al rugurilor care încă nu se stinseseră. Setea aceea de revanşă, născută din orgoliu, dintr-o memorie supusă şi umilită, se contura deja la orizont, în norii întunecaţi pe care luna iunie îi făcea să răsune ca şi cum ar fi anunţat apropiate bătălii.

Chiar şi binefăcătoarea mea, uitând de căruţa, acum plină cu vin şi făină, mormăia nemulţumită:

— Lucrurile bune, banii şi vasele scumpe sunt mereu pentru ofiţeri; noi ne mulţumim cu resturile. De-aia, dacă într-o zi se va întoarce roata, e drept ca ei să plătească mai mult.

VI

Dar în timp ce toţi se aşteptau să ne îndreptăm spre mare, cu victorii aducătoare de noi profituri, sosi ordinul retragerii. În caravana întoarsă, sporită acum cu o mulţime de harabale ticsite, mi-am întâlnit din nou prietenul.

Îl însoţea un alt băiat, cam de vârsta noastră, căruia bastonul gros în care se sprijinea din când în când îi dădea aproape un aer de pasăre.

— Băiatul ăsta de ispravă e prada mea din Córdoba.

Şi prada râdea, sprijinindu-se în piciorul sănătos, privind dispreţuitor spre carele ce trosneau sub greutate.

— Vrea să-şi încerce norocul, ca tine, îmi explică prietenul, şi, cum trei cântăresc mai mult ca doi, l-am luat în serviciul meu pe durata călătoriei.

Şchiopul dădea din cap aprobator. Părea mai mult prieten decât servitor, aşa că l-am întrebat:

— Şi tu mergi în Franţa?

— În Franţa sau în America, după cum s-o nimeri.

Nu-mi dădeam prea bine seama dacă cei doi îmi spuneau adevărul sau mă minţeau, deşi nu cred să fi câştigat ceva înşelându-mă. Poate că erau inventate şi scrisorile tatălui pe care prietenul meu le păstra cu atâta grijă, gata oricând să inventeze ceea ce bunul simţ nu le permitea celorlalţi muritori.

Şi deodată, ca un veteran, începu să ne explice că soarta convoiului încă se mai poate schimba.

— Vrei să spui *a noastră*, mormăi aghiotantul său.

— A tuturora.

— Asta-i o veste bună. Tu de unde o ştii?

— Am auzit-o de la ofiţeri.

— Om trăi ş-om vedea, hotărî celălalt. Până atunci este inutil să ne frământăm creierii.

Totuşi, mersul era atât de lent încât călătoria deveni din ce în ce mai grea şi, pe nesimţite, ajunserăm din urmă furgoanele grele de pradă ale căpeteniilor. Văzând cât de greu se deplasau, îi mărturisii prietenului meu îndoielile în legătură cu generalul său.

— El ştie regulile războiului.

— Cu-atât mai bine, i-am răspuns, pentru că blestemat să fiu dacă-mi face plăcere, şi nici nu cred c-ar servi cuiva să facem a doua oară drumul ăsta în aceeaşi săptămână.

— Aşa gândesc mulţi, reîncepu el pe tonul acela pe care-l avea când vorbea de lucruri secrete. Unii zic că pentru câteva leghe în plus generalul renunţă la bastonul de mareşal, dar timpul va hotărî de partea cui este dreptatea.

— Despre ce baston tot vorbiţi? întrebă şchiopul.

— Cel care-l aşteaptă la Cádiz. Află şi tu că şeful nostru este cel mai apreciat de către împărat. Leghele astea de acum nu sunt decât una din numeroasele manevre de care obişnuiesc să se servească cei care, ca el, cunosc strategia.

Ascultându-i peroraţia, eu şi şchiopul tăcurăm, deşelatul frământându-şi bastonul cu mâna, iar eu capul cu meditaţiile. Ca nou născut ce eram în viaţa aceea, nu prea înţelegeam şi credeam că zilele din urmă stinseseră ceva din entuziasmul tuturora, dar, la fel ca sergentul şi concubina lui, probabil că-l aveau în sânge, unii pentru a câştiga faimă şi glorie, alţii pentru a înhăţa cât mai multe bunuri pământeşti. Din astfel de gânduri mă smulse şchiopul, strigând şi agitându-şi bastonul prin aer:

— Acolo! Priviţi acolo! Rea prevestire pentru ce-o să mai fie!

Dar eu nu reuşeam să desluşesc decât nişte trunchiuri răsucite pe întinderile nesfârşite de mirişti.

— Pentru numele lui Dumnezeu! exclamă prietenul meu. Şi toţi trei ne năpustirăm într-acolo. Cercetaşii blestemau deja împrejur, ameninţând cu pumnii în aer, pentru că prevestirea de care vorbea şchiopul nostru era o mulţime de cadavre, unele atârnate la soare, altele crucificate. Un nor surd de muşte se cernea deasupra sângelui uscat, pe ochii fără pupile, pradă ciorilor care-şi luau zborul anevoie, nemulţumite de apropierea diviziei. Pe măsură ce oamenii recunoşteau rămăşiţele, un vuiet de voci se înălţa deasupra recoltelor nestrânse, a măslinilor încă necopţi, sub căldura neiertătoare a soarelui care, dintr-un moment în altul, părea că avea să-i topească dimpreună pe toţi, cadavre şi soldaţi, lângă plutonul de gropari.

Când treaba fu isprăvită, am fost alungaţi de la locul cu pricina, dar zvonul se răspândi repede şi, în curând, întreaga trupă fu un singur strigăt care cerea represalii. Prietenul meu li se alătură, dar i-am spus că uitase de jaful şi asasinatele din Córdoba.

— A fost o greşeală, recunoscu el, dar ea nu justifică ticăloşiile de acum.

— Aşa zic şi eu, încuviinţă posomorât şchiopul. Să sperăm că n-or să ia cu asalt şi furgoanele.

Prietenul meu căzu o clipă pe gânduri, aruncând o privire asupra convoiului oprit.

— În ele nu sunt decât bolnavi şi familii.

— Dar după greutate, i-o întoarse celălalt, ai zice că e însăşi familia lui Abraham, cel care, cum se spune, a adus pe lume peste o sută de copii.

Prietenul meu tăcu, rumegând vorbele şchiopului, iar în călătoria de întoarcere abia mai deschise gura.

Urmă o lună nesfârşită de aşteptări chinuitoare, între alarme false şi semne îngrijorătoare, presărată cu interminabile hărţuieli. Nimeni nu ştia cu adevărat unde se afla armata aceea despre care vorbeau cu toţii, şi nici măcar dacă spaniolii reuşiseră s-o formeze.

Ca un stol de vrăbii, cutreieram câmpurile, disputându-ne ceea ce dispreţuiau soldaţii. Ulciorul sergentului, uscat acum, fusese dat uitării şi o apă tulbure, vâscoasă, ne amăra orele petrecute între scândurile carului. Soarele încingea coviltirele şi ne cocea simţurile, făcându-ne să visăm ajutoare pe care în clipa următoare le înghiţeau depărtările. Numai ofiţerii, închişi în imensele lor barăci, cu mobile de Córdoba şi merinde pe îndestulate, păreau în toiul nopţii străini de război. Când ziua se stingea, li se luminau uşile şi ferestrele, iar ei se lăsau cu toţii în paza santinelelor.

Încercând să-mi înşel foamea, mă apropiam adesea de barăcile lor, pândindu-le vocile, şoaptele şi chiar dansurile, pentru mine necunoscute. Acolo totul părea atât de străin şi diferit de dealurile acoperite cu mirişti, de stejarii şi fructele lor îngrozitoare, încât mă întrebam dacă forfota aceea de uniforme în jurul unei cohorte de femei, concubine sau neveste, nu voia cumva să fie o maimuţăreală a paradisului aici, pe pământ.

Albe, gingaşe, ca ieşite din baie, cu rochii scurte, decoltate până la mijloc, încinse câteodată cu o fundă, făceau piruete în braţele partenerilor, sub lumina tremurătoare a lămpilor. Aceea zic şi eu că era viaţă, departe de marşuri, gărzi şi ambuscade, nu ca a noastră, mereu în aşteptarea clipei când aveam s-o

sfârşim în una din gropile pe care le săpau în fiecare noapte la marginea taberei.

Viaţă şi moarte, mizerii şi tristeţi, la noi erau totuna. Pe malul celălalt, cum dispărea soarele, începeau schimburi de alarme şi focuri între patrule. Într-una din acele dimineţi, în zori, când muzica dădea aripi umbrelor dindărătul perdelelor, m-am întâlnit cu unul din ofiţerii aceia pe care prietenul meu îi admira atât de mult. Mă şi vedeam acuzat de spionaj sau dezertare, ucis, spânzurat, dar dragonul nici măcar nu duse mâna la sabie. Din contră, i-am întins-o eu, tremurând:

— O pomană, sire. O bucată de pâine pentru un servitor al împăratului.

Se opri ţintuindu-mă cu privirea; apoi, clătinându-se pe vârful cizmelor lustruite, îmi întinse o sticlă pe care o avea şi, într-o spaniolă stâlcită, îmi ordonă să beau cu el.

Ceea ce am şi făcut şi, tot plimbând-o între noi, dădurăm gata vinul acela de culoarea sângelui, care ardea gâtul ca un foc. Şi nu mai ştiu dacă el a fost principala cauză sau blestemata aceea de pâine pe care o frământa concubina, dar nu trecu o jumătate de oră şi o ghiară începu să-mi devoreze măruntaiele. Vinul şi pâinea se urmăreau prin mine cu larmă, căutându-şi ieşirea naturală dintr-un corp atât de neprimitor ca al meu. M-am îndepărtat cu grabă de zaiafet pentru a trece râul şi tocmai mă pregăteam să scap de încărcătură când simţii îndărăt ca nişte ecouri la paşii mei, dar slabe şi şovăielnice. Am privit în jur speriat, dar nimic. Tocmai mă hotărâsem să-mi dau pantalonii jos, dar n-am apucat să îndeplinesc această formalitate pentru că, în clipa următoare, dintre copaci, apăru o umbră. Am încercat să scap, dar umbra mă apucă pe la spate cu grabă şi îndârjire, încât ajunserăm amândoi în mijlocul râului, unde, în sfârşit, rămaserăm despărţiţi. Întorcându-mă, l-am descoperit pe sergentul meu, cu faţa plină de cicatrice, pieptul scobit şi ochii şovăitori, luptând din răsputeri să se ţină la suprafaţă. După baie, cu focul mai domolit, părea un bou bătrân jugănit, numai piele şi oase, lingându-şi rănile în apă. Mă privi cu pupilele acelea despre care niciodată n-am ştiut dacă dormeau sau vegheau, şi i-am strigat:

— Întoarce-te la carul tău, perversule! Du-te la dracu, acolo ai să găseşti destui ca tine!

Se opri fără să mă asculte, deşi glasul îmi era destul de răspicat, dar ca nu cumva să-i mai rămână vreo îndoială, am apucat un pietroi din râu şi i l-am potrivit cu atâta artă şi dibăcie drept în spinare, încât a fost cât pe-aci să-l dobor. Pe când strigam la el, amenințându-l, se făcu ziuă şi, odată cu primele raze de soare, un bubuit de tunuri sparse liniştea zorilor.

Auzindu-le, bătrânul o rupse de fugă lăsând numai pentru mine câmpul de bătaie; iar eu stăteam şi nu ştiam încotro să mă îndrept: să mă alătur acelei trupe care amenința de pe malul celălalt sau să mă întorc sub coviltirul unde, bineînțeles, mă aştepta inamicul meu.

Acum îi înțelegeam escapadele nocturne, nu în căutare de vin, ci pentru alți băieți lipsiți de apărare, gata să se vândă pentru un pumn de făină sau o porție de orez. Îi înțelegeam şi mijirea aceea a ochilor din timpul nopții, privirea înfiorată pe care mi-o arunca de câte ori frecventam locaşul intim de sub car.

La orfelinatul în care crescusem, mulți vorbeau despre asemenea păcate. Unii chiar le practicau. Duhovnicul ne prevenea adesea şi se lua după noi cu biciul în mână. Nu avea pereche sub soare care să-i fie pe plac şi totuşi, prin unele grupuri, se clevetea că, la sosirea nopții, în dormitoare, nu exista viciu, mai mult sau mai puțin grav, care să nu fie pe deplin satisfăcut din parte-i. Nu m-am numărat niciodată printre ei şi nu mi-aş mai fi amintit de ei dacă n-ar fi fost aventura aceea care m-a lipsit de o porție de mâncare, dăruindu-mi însă un dușman în plus în călătoria mea pe care, zi după zi, o întrevedeam tot mai lungă.

VII

În sfârşit, sosiră şi trupele pe care le aşteptam de atâta vreme, pentru ca să putem da uitării pe călăul acela orb din înalt, praful acela care învăluia totul, râul acela aproape secat şi rău mirositor. Dar bucuria ne fu scurtă, pentru că întăririle care deşteptaseră atâtea speranţe rămaseră doar o noapte, urmându-şi apoi drumul spre nord. Rele trebuie să fi fost veştile pe care le aduceau, pentru că deşi toţi, spanioli şi soldaţi, îi ceream cerului să ajungem la mare, generalul păru a-şi uita de bastonul de mareşal, pentru că ordonă o nouă retragere, de data aceasta până în oraşul Bailén.

Divizia, transformată în caravană, se îndepărtă şi mai mult de mare, încetinind mersul din cauza greutăţii prăzilor şi a răniţilor care nu se lăsau părăsiţi. Mult timp le-am auzit strigătele; ştiindu-şi soarta, unii încercau să ajungă la furgoane; a fost nevoie să fie doborâţi cu lovituri. Victime şi paznici plângeau îmbrăţişaţi; apoi urmă o linişte cumplită şi nu mai ştiurăm nimic de ei, în afara unui ecou repetat de împuşcături, departe, în albia cu trestii şi răchitiş.

Acum ne întrebam cu toţii câte săptămâni aveau să mai treacă până când generalul se va hotărî să dea piept cu duşmanul sau să ne continuăm drumul spre Madrid. Poate va hotărî întoarcerea spre acea ilustră babilonie, spre faimosul Babei despre care ne predica duhovnicul la orfelinat. Acolo, în luxoasa reşedinţă a celor puternici, nu lipsea niciodată pâinea pentru cei săraci. Şi, tot bătându-mi capul cu asemenea gânduri, am uitat de noua retragere, pe care acum, din cauza sergentului, o făceam pe jos, învăluit în norii de praf ridicaţi de furgoane. Era o noapte caldă, semn rău pentru o altă zi de foc, în care serii de împuşcături începeau deja să anunţe primele ciocniri cu spaniolii.

Stăteam nehotărât între cele două tabere şi nu înţelegeam prea bine dacă patria mea era orfelinatul în care crescusem pe o saltea mizerabilă de paie, cu bobârnace şi supă chioară, sau poate câmpurile acelea nesecerate, înţesate acum de uniforme şi care.

Mă mai întrebam care putea fi patria acelor elveţieni gata să lupte pentru cine le-ar fi dat mai mult, a polonezilor, nemţilor şi francezilor veniţi de atât de departe, mărşăluind mereu, veşnic

luptând. Poate că pentru ei patria era doar o fugă, în linie dreaptă sau în zigzag, la adăpostul strălucitor al armelor.

Dar eu voiam să fiu altfel: solitar, bogat şi liber, dacă mă ajuta norocul. La urma urmei, dacă părinţii n-au catadicsit să se îngrijească de mine, nici eu n-aveam vreun motiv să mă sinchisesc de alţii, oricât mi-ar fi predicat-o duhovnicul.

În felul acesta încercam eu să-mi liniştesc spiritul, în timp ce noi împuşcături încetineau şi mai mult, dacă se mai putea, mersul furgoanelor.

Deodată l-am văzut trecând de-a lungul convoiului pe generalul nostru, înconjurat de statul său major. O furtună de sunete de goarnă se ridică în văzduh, deschizând drum unei coloane de chivăre masive pitite în spatele baionetelor. În acelaşi timp, o mulţime de civili flancaţi între dealuri, observând această manevră, o luară spre coasta învecinată, rămânând încremeniţi în vârful ei.

Atunci, dragonii părăsiră adăpostul dintre copaci şi, în galop întins, porniră cu săbiile ridicate în ajutorul lor. Coifurile şi plastroanele lor străluceau ca un vânt de foc. Urcară dealul până-n vârf dar, la fel ca şi cei ce-l urcaseră pe jos, se ciocniră acolo de un zid dublu, nu de panaşe şi chivăre, ci de basmale roşii, acoperind capete de spanioli. O pădure de suliţe se năpusti asupra lor şi, într-o clipită, francezi şi spanioli se băteau cu îndrăcire până ce soarele şi praful îi obligară la o scurtă pauză, întreruptă doar de bubuitul tunurilor.

— Generalul aşteaptă întăriri de la Toledo, şopti cineva lângă mine, pe deal.

— Nu vor ajunge la timp, îi răspunse o altă şoaptă în spaniolă.

Doi dintre călătorii aceia care însoţeau convoiul se ridicau pe vârful picioarelor, căutând, ca şi noi, să-şi dea seama de partea cui avea să fie norocul. Unul era îmbrăcat într-o redingotă cenuşie; celălalt purta un veston de culoare închisă, plin de transpiraţie şi noroi.

— Dacă ajutoarele astea sosesc, reluă omul în gri, vom ajunge la Cádiz. Provincia întreagă este ca şi a noastră. Dar dacă întârzie, Domnul să ne aibă în paza lui.

— După cele petrecute la Córdoba, în mâinile lui suntem, răspunse celălalt. Cu ţara întreagă în picioare, niciunul din noi nu va mai ieşi viu de-aici.

Căldura ajunsese de nesuportat; cu gâtlejurile arse de propria respiraţie, încă un batalion de marinari, venind din ariergardă, se pregătea pentru un al doilea asalt.

— În ei ne-am pus speranţa, murmură omul în gri şi, în timp ce tovarăşul său îl aproba, generalul îşi îmbărbăta trupa cu un *Vive l'empereur* solemn şi hotărât.

Dar cei din gardă păreau mai curând că încearcă să se adăpostească de focurile încrucişate decât să-şi amintească de un domn atât de îndepărtat. Comandanţii trebuiră să se aşeze în fruntea lor în ţinută de gală şi doar aşa reuşiră să-i convingă să aplece baionetele. Tunurile se înroşiseră ca şi cum atunci ar fi fost turnate iar noi, ghicind că soarta noastră depindea de focul lor împrăştiat, amuţirăm cu toţii. Dar de data aceasta Fortuna, obosită să-şi tot împartă cu nehotărâre favorurile între cele două tabere, se înclină de partea spaniolilor. Recruţii pedeştri şi mai apoi veteranii din gardă începură să se clatine, aşa cum făcuseră camarazii lor cu puţin înainte, luând-o în cele din urmă la fugă, în dezordine.

Cei doi se întunecară:

— Dacă garda dă înapoi, îngăimă cel în gri, va trage după sine întreaga armată. Acum nu mai este vorba de salvarea vieţii; în mâinile ei se află însuşi destinul ţării, viitorul său; vor mai trece mulţi ani şi încă multe vieţi se vor petrece până să intre şi spaniolii în rândul celorlalte naţii.

— Garda nu va ceda. E în joc numele ei.

Şi totuşi, veteranii aceia în care avea încredere însuşi împăratul începură să arunce armele. Întăririle din nord sosiră abia pe înserat, după ce soarta bătăliei se decisese pe de-a-ntregul. Spre asfinţit, când am coborât dealul, câmpul mi-a apărut mai întunecat ca oricând, atât de mare era vălmăşagul de cai care dădeau din copite horcăind. Câteva focuri aprinse pentru a-i găsi pe răniţi şi morţi măreau şi mai mult zăpuşeala nopţii, în timp ce vaietele, sub mulţimea steagurilor sfâşiate, umpleau potecile, pe lângă afeturile nemişcate. Feţe năucite priveau cerul cu semnul plumbului între ochi, petice roşii conturau pe uniforme piepturi străpunse de lovituri îngrozitoare.

Împreună, francezi şi spanioli, păreau acum fraţi: ofiţeri din garda imperială, simpli ţărani, infanterişti slabi ca nişte copii. Stăteau acolo îmbrăţişaţi, pe pământul mamă care în curând avea să le adăpostească trupurile.

Cei vii tăceau. Numai artileriştii se străduiau să-şi instaleze tunurile, nepăsători faţă de cei care, fără niciun respect, furau cizme, centuri, medalii, întorcând pe dos raniţe rupte şi buzunare sfâşiate. Niciun risc de patrule! Zăceau toate risipite, zdrobite de oboseală, aşa încât, căutându-mi partea în recolta aceea, în curând mă făcui cu ceva haine şi cizme noi. De fapt nu furam ci, după obiceiul soldaţilor, nu făceam decât să împrumut nişte lucruri care, oricum, ăstora niciodată nu le vor mai fi de folos. Tocmai mă pregăteam să pun mâna pe două medalii, când un braţ mi se aşeză pe umăr. Am tresărit, temându-mă să nu fie cumva al vreunui ofiţer, dar vocea stăpânei mă linişti:

— Îmi închipuiam eu că nu vei ajunge prea departe. Repede mai înveţi!

— Am avut dascăl bun, i-am întors-o.

— Asta poţi s-o mai spui o dată, prietene.

Şi fără a-mi da răgaz să-i răspund, dintr-o smucire lăsă cadavrul fără pantaloni.

— Or să-i folosească altuia. Ce te holbezi aşa? Mai bine ajută-mă să car bocceaua. Dacă te vede vreun ofiţer dând târcoale, te poţi considera un om mort. Apucă de aici şi hai!

Neavând de ales, am apucat bocceaua, în timp ce ea, ceva mai uşurată, îşi reîncepu atacul:

— Ce faci acum?

— Ce pot.

— Zic, noaptea, ce faci?

— Noaptea, ca toată lumea, încerc să dorm. Picioarele îmi sunt carne vie.

— Păi dacă ai de gând s-o continui aşa, află că ne mai rămâne pe-atât.

— Îmi închipuiam eu, dar ce putem face?

— Orice, că asta tot n-o ştie nimeni. Depinde de capitulaţii, însă de un lucru sunt sigură: nu ştiu dacă în bine sau în rău, dar războiul s-a terminat pentru noi. Să ţii minte asta, drăguţule.

Dar nu pentru toţi. În apropierea râului, departe de cei care mergeau grăbiţi, i-am descoperit pe omul în gri şi pe camaradul său. În ciuda zădufului nopţii, era tot cu redingota pe umeri.

— Nenorocitul ăsta de general, zicea, ar fi trebuit să înainteze, nu să dea înapoi.

— Acum, asta se vede cât de colo, făcu celălalt, dar ce-ar fi câştigat? Şi-ar fi sacrificat trupele pentru nimic.

— Avea destule.

— Puţine şi slab pregătite, cu excepţia marinarilor şi a gărzii. Acum, din toate părţile răsar voluntari; duşmanul are muniţii şi provizii, face arme pentru întreaga ţară şi nu-i vor lipsi nici braţele care să le mânuiască.

Cel în gri, cântărind argumentele celuilalt, scutură din cap cu descurajare; îşi trecu privirea peste terasamentele negre şi murmură cu voce scăzută:

— Acum vor urma dezertările. Adio prefaceri şi reforme!

— Vom câştiga alte bătălii. Un război nu se pierde şi nici nu se câştigă într-o singură zi şi, în cel mai rău caz, o mai fi existând vreo modalitate de-a merge înainte chiar şi fără împărat.

— Nu văd cum. Fără armata lui nu vom dobândi niciodată nimic. Nu şi-a trimis trupele pentru a câştiga un tron, ci pentru a ne ajuta pe noi. Cel puţin aşa ne asigură.

— Eu nu văd lucrurile aşa. Soldaţii îi dezmint promisiunile.

— Ce să facă şi ei dacă sunt înfruntaţi?

— Ei ne-au invadat. La ce se aşteptau?

— Totuna. Şi Anglia ne-a atacat. Dar acum, pentru că-i convine, ne ajută.

— Un motiv în plus pentru a ne împotrivi.

— Motiv şi pentru a ne alia cu Franţa. În orice caz, conchise cel în gri, înfrângerea asta a împăratului ne va putea servi cel puţin ca să-i deosebim pe cei ce stau alături de el pentru binele ţării, de acei care ţintesc spre interese personale.

Cei doi se îndepărtau. Abia li se şterseră vocile că glasul bătrânei mele veni să le înlocuiască:

— Ce faci proţăpit aici? Ai de gând să stai toată noaptea de veghe?

M-am întors la car. Lângă râu, alte umbre de pradă se năpusteau asupra cadavrelor.

VIII

În ce priveşte veştile din Spania, ştim doar ceea ce ne povestesc francezii. E greu de crezut ce ni se spune, dar ne-au pus să jurăm credinţă noului rege. Unii au acceptat, dar cei mai mulţi au refuzat. Umblă zvonul că, în sfârşit, vor veni englezii să ne repatrieze.[10] *Se vorbeşte şi despre o posibilă întoarcere în Spania, pentru că, pe zi ce trece, breşa care ne desparte de restul trupelor se face tot mai mare. Au fost şi încercări de revoltă. De acum înainte, când va sosi momentul, va fi greu de hotărât, fără ca onoarea să sufere, dacă să-l servim pe noul rege Joseph sau să ne apărăm independenţa pe care o iubim atât de mult...*

Prietenul tăcu şi, îndoind scrisoarea, o ascunse în sân. Şchiopul abia că-i dădu atenţie, dar mie cuvintele lui îmi rămaseră întipărite în minte. Înţelegeam că şi pentru tatăl său, oriunde s-ar fi aflat, era greu de ales.[11] Dacă pentru un om de arme, călit în lupte, era atât de greu să se decidă, cu atât mai greu trebuia să fie pentru mine, nou în avatarurile războiului.

— Şi voi, întrebă şchiopul, ce-o să faceţi acum?

— Vom merge unde ne-or duce, am răspuns.

— Pentru mine, continuă el, victoria sau înfrângerea e totuna. Nu pierd şi nu câştig.

— Generalul va hotărî pentru toţi, interveni prietenul meu, dacă să ne întoarcem la Madrid[12] sau să ne continuăm marşul pentru a ne îmbarca.[13]

— Să ne îmbarcăm? Încotro?

— Spre Franţa.

---

[10] Junta centrală spaniolă, care asumase funcţiile regelui Fernando VII, retras în Franţa, a încheiat un pact cu Anglia pentru eliberarea ţării de sub ocupaţia franceză.

[11] Spania era divizată; o parte, aşa-numiţii *afrancesados*, în frunte cu Manual Godoy, prim-ministru al lui Carlos IV, era de partea trupelor franceze, urmărind liberalizarea vieţii politice spaniole de sub regimul absolutist feudal, sub influenţa Revoluţiei Franceze, în timp ce cealaltă, sub conducerea Juntei Centrale, ducea războiul de gherilă pentru eliberarea ţării de sub invadatorii francezi.

[12] Madridul ocupat de trupele franceze.

[13] După înfrângerea suferită de generalul Dupont la Bailén, în 1808, Junta Centrală convenise un schimb de prizonieri. Francezii urmau să fie îmbarcaţi şi repatriaţi.

Prietenul o spusese cu atâta convingere şi naturaleţe, că şchiopul dintr-un salt fu în picioare:

— E sigur ce spui?

— Mai mult. Se pare că vor permite trupelor să-şi păstreze armele.

— De ce atâta politeţe?

— Poate că nu vor să stârnească mânia împăratului.

— N-o fi ea teama atât de mare, reîncepu adjutantul prietenului, aruncând o privire în jur. Dar o să-l deranjeze să afle în ce stare i-au ajuns vulturii. Iată-i supuşi, terfeliţi.

— Nu chiar supuşi. Cei mai mulţi nu acceptă de bunăvoie acest armistiţiu. Vor să lupte mai departe.

— Straniu ar fi să dobândească acum ceea ce n-au obţinut mai înainte, când erau mai forţoşi, şi neghiobi ar fi spaniolii să consimtă la aşa ceva fără a-i împuşca mai înainte pe câţiva.

— Aproape toţi sunt recruţi şi mercenari.

— Sunt voluntari, am intervenit eu, la fel cu cei din cealaltă tabără. Şi unii şi alţii sunt la fel.

— Setea şi foamea le-au venit de hac.

— Soarele, prietene, este acelaşi pentru toţi, conchise şchiopul, deşi, ca să spunem adevărul, chivărele şi redingotele astea grele nu apără prea mult împotriva razelor sale, iar când trebuie să fugă îi chinuie setea şi se împiedică în pulpane.

— Toate astea nu prea au importanţă. Adevărul este că spaniolii sunt obişnuiţi să trăiască cu un codru de pâine şi o înghiţitură de apă. Nu simt nici căldura, nici frigul.

— Astea sunt virtuţi de soldat.

Prietenul tăcu din nou, ofensat; apoi, ca unul care-şi savurează dinainte o răzbunare apropiată, ameninţă:

— Împăratul va veni să facă ordine în Spania. Atunci se va şti cine pierde şi cine câştigă.

— Să nu dea sfântul! mi-am şoptit eu.

Bine-ar fi să nu vină! Bine-ar fi ca mânia aceea despre care vorbea prietenul să nu-l împingă la un alt război şi la represalii mai aspre.

Mă şi vedeam îmbarcat spre Franţa pe unul din vasele acelea pe care ni le arăta duhovnicul în cărţile sale cu stampe. Mari, solemne, ca nişte catedrale impunătoare, împodobite cu fanioane vesele, brăzdând oceanele pe sub ceruri binevoitoare sau prin furtuni violente.

În orice caz, Franţa sau Madridul, îmi era totuna, numai să se termine odată cu nesiguranţa aceasta.

Nopţile, pe care acum le petreceam din nou în furgon, treceau mai repede. Sergentul dormea sau se prefăcea că doarme, în timp ce eu vegheam prevăzător. Stăpâna mă lăsa în pace, prinsă de griji, aşa încât veghea îmi era tulburată doar de sosirea neaşteptată a şchiopului, mai tot timpul în căutare de noi mărfuri. Găsea mereu cele mai bune comori: cordoane, haine vechi, epoleţi murdari. Examina totul înainte de a hotărî dacă să păstreze sau să vândă. La lumina lunii, în uniforma ruptă care-i ajungea la călcâie, răscolind cu cârja mâlul râului, părea o făptură din altă lume.

— Din ce ţară eşti? l-am întrebat într-o noapte.

— Din lume, mi-a răspuns, fulgerându-mă cu privirea.

— Şi încotro mergi?

— Ca şi tine, încotro mă duc picioarele.

Ca şi mine, era un fugar, rupt de părinţi, pe care cel puţin şi-i cunoştea, şi de cei şapte fraţi ai săi. Nici lui nu-i plăcea cariera armelor, ci o alta, cu totul diferită, în care, de asemenea, riscul şi mâinile erau instrumente ale victoriei în bătălii memorabile.

Şi n-a întârziat să ne arate ce ştia. Am întins pe jos o pătură, prietenul a adus o lumânare, iar el a scos un pachet de cărţi soioase, rechiziţionat în vreo tavernă. Le aruncă pe cuvertură şi-i ordonă prietenului:

— Ia una şi taie. Valabil pentru şapte şi jumătate.

— Aşa să fie, i-am răspuns.

— Mai întâi trebuie să venim cu ceva la miză.

— Fie precum spui, amice. Să nu ne scumpim.

Fiecare îşi pregăti grămăjoara; în mijlocul mesei apăru o moviliţă de monede; apoi ne împărţi cărţi cu graţia şi tactul cu care un bun general şi-ar fi trimis trupele să ne jefuiască. După ce se servi şi pe el, anunţă:

— Fur eu acum.

Şi bine glăsuise, pentru că în mai puţin de o oră desaga îi suna plină de banii noştri.

— Acum, cu îngăduinţa dumneavoastră, mă retrag, ne informă el ridicându-se.

— Îngăduinţa mă-tii! sări prietenul. Nu ieşi de-aici până nu ne luăm revanşa.

— Fie, acceptă celălalt, amestecând din nou, liniştit, cărţile.

Şi din nou zburară cărţile şi iarăşi ne lăsă fără o para. Îşi adusese într-un ceas rău sculele, pentru că prietenul, mâniat, spunând că nu-şi amintea să fi întâlnit vreodată aşa ceva între oameni de onoare, se năpusti asupra vechiului său secretar cu o furie atât de mare, încât amândoi căzură la pământ.

— Te învăţ eu pe tine, şchiop trişor! Vicleşugurile tale prind doar la neghiobi!

— Neghiob este cel care joacă fără a şti să piardă!

— Dă înapoi, blestematule, ce-ai şterpelit!

— Pe sfânta cuminecătură că am câştigat cinstit!

Se încinse o sarabandă de toată frumuseţea, dar alta şi mai mare, care venea dinspre furgoane, o reduse la tăcere pe a noastră.

Acum, capitulaţiile se cunoşteau punct cu punct. Corturile şi barăcile se aprindeau la vestea că, începând din acel moment, eram cu toţii prizonieri. Armele trebuiau predate pentru a fi apoi înapoiate pe corăbii, în drum spre Franţa. Astfel, armata putea să iasă din Bailén cu onoarea neştirbită, fără umilinţă, sub supravegherea spaniolilor. Comandanţii şi ofiţerii puteau să-şi păstreze bagajele, în afară de cazul în care s-ar fi bănuit că duc cu ei argint, aur sau odoare bisericeşti.

— Ce ordin mai e şi ăsta? exclamă şchiopul uitând de proaspetele peripeţii. Generalul n-o să facă pe gratis cale-ntoarsă. Supărarea, dacă este cu pâine, este mai mică, şi asta o să-l ajute să uite înfrângerea.

Când ne-am întors, în zori, obosiţi de atâta colindat pe la unul sau altul în căutare de veşti, l-am văzut pe prieten plângând.

— Ce-i cu tine? l-am întrebat. Te supără chiar atât că se termină cu aventura asta? Sus inima! Într-o lună suntem liberi, în Franţa asta a ta sau în Madrid.

— Prefer Madridul, interveni şchiopul. Cel puţin acolo se vorbeşte spaniola.

Prietenul nu răspunse. Parcă roata s-ar fi întors cu totul, cu vechiul ţârcovnic în chip de paroh şi stăpânul transformat în băiat de cor. Dar nu trecu mult şi, după multe insistenţe, replică ştergându-şi lacrimile, pe tonul lui dintotdeauna, orgolios şi distant:

— Pe toţi sfinţii şi pe împăratul însuşi că trebuie să fii cel puţin surd şi orb ca să nu vezi ceea ce sare în ochi. Asta-i o înfrângere în toată regula.

L-am privit miraţi.

— Şi ce-ai fi vrut?

— O pace mai cinstită.

— Şi să rămânem aici până în ziua de apoi? Cu sau fără arme, e mai bine să ascultăm. Şi-apoi, spaniolii au dreptate. De ce s-ar arăta generoşi?

— În ce mă priveşte, îmi luă vorba şchiopul pipăindu-şi sub cămaşă inima lui de cărţi, dacă mi le cer pe-ale mele, eu le dau cu plăcere. În mai puţin de-o săptămână găsesc altele mai noi şi mai bune.

— Şi onoarea? Onoare nu aveţi?

Îl privirăm din nou miraţi. Vrând, nevrând, soarta era hotărâtă. Trebuia să ştii să te conduci cu tact pentru a putea trăi mai departe, înainte de a te opri cu cinste sub acel câmp uscat, cenuşiu.

În zori ne despărţirăm, urmându-ne fiecare furgonul printre soldaţi care discutau mânioşi. Spaniolii promiteau escortă, dar femeile, fricoase, nu voiau să părăsească ceea ce până atunci le servise de salon, cămară şi pat. Unii ofiţeri spuneau că erau gata să lupte din nou în alte divizii care, mai spre nord, îşi continuau drumul spre Madrid; alţii negau valabilitatea acelei predări semnate de un general incapabil, care nu se gândea decât cum să-şi salveze prada. Fiecare ordona şi nimeni nu asculta, toţi se gândeau doar cum să iasă de-acolo; unii pentru a pune mâna din nou pe arme, alţii pentru a ajunge în acea Franţă fericită, pământ al făgăduinţei.

Când m-am întors la furgon am dat peste stăpână care împreună cu sergentul ei se străduiau să arunce o grămadă de saci şi de vechituri. Fără a-mi da răgaz să întreb ceva, îmi porunci:

— Hai repede, că-i târziu. Plecăm.

— Unde ne duc?

— Om trăi şi-om vedea, dar orice loc din lume în care ne-ar exila e mai bun decât colţul ăsta de iad.

În timpul acesta, sergentul, cu forţele lui împuţinate, o ajuta îngrămădind pături rupte şi cratiţe înnegrite. Cât ai clipi, o movilă respectabilă ni se ridică la picioare ca un tezaur negru, pe care femeia îl împărţi în trei enorme baloturi grele.

— Ţie îţi revine ăsta, mi-l arătă ea pe cel mai mare.

Sergentul, suflând din greu, şi-l adjudecă pe-al doilea, iar ea, cu o smucitură pe care ar fi fost gelos până şi cel mai vârtos soldat, îl înşfăcă pe ultimul.

— Şi carul? am întrebat văzându-l gol, lângă gloaba sacrificată.

— Carul rămâne aici, răspunse şi, pentru prima oară, am citit în ochii ei o vagă descurajare. Numai cele ale comandantului sunt cruţate.

IX

Războiul, ca şi moartea, căreia, aşa cum am spus, îi este frate şi tovarăş, îi face pe toţi egali – bogaţi şi săraci, soldaţi şi servitori. Soţiile ofiţerilor îşi părăsiră şi ele trăsurile şi, cu copiii în braţe, plângeau defilând prin faţa spaniolilor. Consolarea bărbaţilor, care acum îşi predau armele în faţa unei comisii încă uluite, nu le ajuta la nimic. Şefii îşi păstrau săbiile, dar era clar că, exceptând onoarea, acestea nu prea aveau cum să le ţină de sete şi de foame. Călătoria a fost scurtă. Doar două leghe dincolo de Bailén, unde s-a dat pâine şi peşte sărat pentru infanterie şi o soldă de jumătate de pesetă.

— Lucrurile arată încă bine, bodogăneşte femeia, mâncându-şi peştele. Să vedem dacă mâine ne ies aşi. După cât se pare, vom călători noaptea.

— De ce noaptea?

Înainte de a-mi răspunde, priveşte în jur:

— Mai întâi din cauza soarelui.

— Asta-i, într-adevăr, un motiv.

— Şi ca să nu fim scurtaţi de capete.

— Nu avem escortă?

Aruncă departe osul bine curăţat de carne al peştelui şi, sugându-şi degetele, îmi răspunse cu jumătate de glas:

— Cu sau fără escortă, să nu rămâi în urmă pentru că, crede-mă, a început ciuma.

Nu-i răspund nimic, dar îmi amintesc de bolnavii pe care-i lăsam în urmă, plânsul surd al răniţilor care ştiau că-i aştepta o soartă asemănătoare.

Deşi noaptea ne acoperă trecerea, asta nu prea ne foloseşte când ne scurgem pe lângă târguri şi oraşe. Trebuie să strângem rândurile, chiar cu riscul de a ne împiedica, înaintând orbi şi surzi la insultele pe care ni le aruncă spaniolii. Încerc să mă gândesc că nu pot admite aşa ceva, pentru că sunt spaniol, străin de război, dar de fiecare dată când o ploaie de pietre se abate asupra noastră, văzând ura aceea ţâşnind din atâţia ochi şi de pe atâtea limbi, îmi vine să fug departe de toţi.

Păcatele trupei sunt multe: morţii rămaşi în soare şi duhoarea cărnii lor. Acel *ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*, despre care ni se predica în capela orfelinatului, ne însoţeşte de la căderea

nopţii şi până în zori, de fiecare dată când un sat apare la orizont.

Dar comandantul, prevenit, deviază coloanele ori de câte ori în depărtare se profilează vreo clopotniţă, pata albă a vreunui turn, un izvor, un vad, orice fascicul de lumină ce ar putea să se transforme într-un sat, sub razele palide ale lunii. Dar nici aşa nu este uşor să-i înşeli pe cei care aşteaptă.

Eforturile escortei sunt zadarnice, pentru că, odată respinşi oamenii mari, copiii de toate vârstele, băieţi ca mine, dispreţuind armele, ajung până la convoiul nostru însufleţiţi de furia învăţătorilor.

Este un marş sumbru şi temător, pas cu pas, prin întuneric şi praf, cu o perpetuă teamă de a rămâne în urmă. Somnul şi oboseala îi răpun chiar şi pe veterani. Sergentul, care nu mai are puteri pentru escapadele de noapte, merge pe dibuite, sprijinit de bătrâna lui care acum, la sfârşit, îşi dublează atenţiile.

— la coşul, îmi porunceşte ea adesea, şi vezi de poţi găsi ceva.

— Nu ştiu ce-aş mai putea găsi acolo unde alţii au făcut deja curat.

— Vreo bucată de pâine, nişte resturi de la cazan.

— Pâine nu rămâne, iar în ceea ce priveşte resturile, mai curând i le-ar da tovarăşului tău.

— Ăsta nu mai poate face de-acum niciun pas.

Este adevărat. Stă în faţa noastră, răscrăcărat, adormit, răsturnat pe spate, bărbos şi slab. Înainte de a mă supune, de a mă transforma încă o dată în servitorul lui, îi spun ca pentru mine: „Acolo să-nţepeneşti, castratule, de-ar fi să plesneşti de necaz. Şi, pentru toate câte-ai făcut, să nu te-aştepte pe lumea ailaltă îngerii. Ţara aceea în care speri să ajungi, n-ai s-o mai apuci; ia-ţi gândul de la pădurile, de la pajiştile şi de la murmurul solemn al râurilor sale, pe care tu şi concubina ta le trâmbiţaţi în timp ce eu veghez, gândindu-mă cum mă voi putea feri dacă vreunuia din voi îi vine vreun chef peste noapte”.

— Să te vedem ce găseşti azi!

Glasul binefăcătoarei mă smulge din gânduri şi, cu coşul la braţ, mă îndepărtez hotărât să nu mă întorc cu mâinile goale.

Dar ce puteam găsi? Doar un pichet de intendenţă unde se încălzesc resturile cinei din ajun. Mă apropii, dar bineînţeles că

sunt alungat. Nimeni nu dă nimic nimănui. Cine are câte ceva păstrează pentru sine, de frica unor zile mai grele. Vechile mele speranţe sunt departe, dar viaţa te loveşte unde nici nu gândeşti şi, tot cerşind şi umilindu-mă, iată-mă specialist în limbi străine şi doctor în aceea pe care mai înainte n-o înţelegeam.

Adesea, în peregrinările mele, mă întâlnesc cu prietenul, care, ca de obicei, stă la taifas cu ofiţerii. Acum ochii îi strălucesc de o speranţă cu totul diferită de a mea.

— O să mi se schimbe soarta, îmi spune.

— Felicitări şi să fie cu noroc!

— În curând o să-mi văd tatăl.

— De la Adam încoace se spune că ni-l ştim cu toţii...

— Vreau să spun că în curând mă voi duce să-i întâlnesc.

Auzindu-l, îmi compar soarta cu a lui. Cel pe care-l caută trebuie să fie unul din dragonii aceştia cu pinteni strălucitori, gata să sară pe cai în urmărirea duşmanului. Desigur că, alături de el, repede i se vor şterge vechile amintiri şi trecutele necazuri, dimpreună cu chipurile protejatului său şchiop şi al meu, unul târându-şi piciorul, celălalt cu capul plin de himere. La întoarcere, femeia îmi controlează nerăbdătoare coşul şi, văzându-l gol, îmi zice:

— Dreptatea lui Dumnezeu să cadă asupra mâinilor ăstora păcătoase! Ce-o să mâncăm azi?

— Linişteşte-te, doamnă, că pentru o zi de post n-o să cadă cerul.

— Îţi mai baţi şi joc? Vino-ncoace, mizerabile, să te-nvăţ eu cum se câştigă pâinea de fiecare zi!

Şi ridică pumnul; cu cărnurile ei negre tremurând, pare un avorton diavolesc trimis să mă sacrifice pe mine. Mă dau la o parte şi, împingând-o, o ameninţ:

— Da data asta n-ai să mă mai atingi. M-am săturat să-ţi fiu slugă.

Femeia plânge, sergentul tace; amândoi se consolează unul pe altul, bărbatul cu tăcerea lui complice, tovarăşa sa cu un râu de lacrimi.

— Nefericita de mine! La vârsta mea să fiu în felul ăsta jignită! Eu, care ţi-am dat viaţă, să mă văd tratată în felul ăsta!

— În viaţa asta fiecare culege ceea ce seamănă, iar cât despre ce-ţi datorez, am adăugat, ai scos în schimb sufletul din mine.

— Taci, bădăranule, ingratule! Cine a făcut din tine bărbat?

— Aş zice mai degrabă măgar de prăsilă.

La aceste cuvinte se prăbuşeşte ca un sac, căutând uşurarea în braţele sergentului, frecându-şi ochii cu pumnii, gemând şi suspinând.

— Tristă soartă mai am, suspină ea, dacă am crescut lighioana asta ca să se poarte în felul ăsta cu mine!

Dar, lighioană sau nu, cei doi au învăţat să mă respecte. S-a zis cu cerşitul pentru burţi străine; sunt din nou stăpânul meu, domn al dorinţelor şi gândurilor mele cele mai sfinte. Nu depind de nimeni şi de nimic; zilele cele lungi şi nopţile cele grele sunt numai ale mele.

X

Acum, că munceam pentru mine, soarta mă privi din faţă, mai ales după ce ajunserăm într-un alt oraş unde s-a hotărât să fim aduşi cu toţii. Se stabili drept tabără o îngrămădire de hardughii vechi unde dormirăm prost şi mâncarăm şi mai prost, supravegheaţi fără încetare de santinele. Case şi mănăstiri rămăseseră ca la o poştă în urmă, distanţă pe care, în fiecare dimineaţă, o parcurgeau un grup de comisari pentru a ne cerceta de bani şi boccele.

Nu aveam prea mare lucru cu care să-i tentez, dar cei care mai aveau încă vreun inel, o cruce sau ceva monede rămaseră repede deposedaţi, sleiţi, fără alt mijloc de a-şi câştiga viaţa decât mintea şi braţele.

Cu meseria pe care o învăţasem acum mă descurcam mai bine ca oricare şi, aşa, în zori, lăsam campamentul şi, din poartă-n poartă, ajungeam în pridvorul catedralei, la coada nevoiaşilor, aşteptând ieşirea celor bogaţi. Defilau prin faţa mea mândri, gravi, cu privirea pierdută, ocolind-o pe a mea, copleşiţi de mulţimea mâinilor întinse, oferind braţul soţiilor, care erau mai milostive. Ele, la fel, dădeau pomana fără a ne privi, aşa cum făceau părinţii şi soţii lor; altele însă simţeau cel puţin milă, mai ales în faţa corului soldaţilor.

Una din acestea, cunoscând bluza uniformei, mă chemă deoparte, la ieşire:

— Din ce regiment eşti? mă întrebă privindu-mi butonii.

— Din toate şi din niciunul, am răspuns scurt.

— Cum aşa?

— Doamnă, nu vă luaţi după haină. Cămaşa asta mi-a dat-o un ofiţer.

Duse mâna dreaptă la inimă şi răspunse suspinând:

— Nu sunt doamnă, pentru că nu m-am căsătorit încă.

— Iertaţi-mi greşeala. Nu credeam ca bărbaţii să nu aprecieze ceea ce este evident. Cât despre regiment, teamă mi-e că-l cunoaşteţi.

— Cum se numeşte?

— Am ţinut de intendenţă.

Femeia surise, ridicând colţul vălului care şi aşa abia de-i acoperea faţa.

— Nu ai de ce să te ruşinezi. Alţii mai tineri ca tine servesc în corpuri mai modeste şi cu mai mult succes decât veteranii.

— Aş fi vrut să-mi dovedesc bărbăţia în posturi mai înalte, dar, pentru anii mei puţini, am fost respins. De când m-am înrolat nu fac decât să frământ pâinea.

Doamna suspină din nou.

— Aşa măturǎ războiul destine şi vocaţii. Niciodată nu a fost periclitată viaţa mai mult, dar noi, femeile, nu contribuim cu nimic, decât pierzând fiinţele cele mai dragi.

— Aşa-i drept să fie. Moartea şi suferinţa au fost întotdeauna treaba bărbaţilor.

— Ajutăm şi noi. În fiecare zi punem firul nostru de nisip.

— Sfântă misiune!

— Aşa să ştii, dar nu-s chiar atât de perseverentă pe cât aş dori-o. În rest, după spital, ziua este lungă, şi trece greu.

N-am răspuns nimic şi, cum nu-mi făcea semn de despărţire, am continuat să păşesc alături de ea, transformat într-un slujitor mut. Mi-a atras mult atenţia faptul că asistase singură la slujbă. Celelalte veneau întotdeauna însoţite de ciorchini de soţi şi servitoare, împodobite ca de sărbătoare.

Ajunserăm în faţa porţii unde locuia, bogat împodobită cu scuturi şi ghivece de flori. Rămase un timp pe gânduri, după care mă întrebă:

— Te pricepi la grădinărit?

Fără să mai stau pe gânduri, i-am răspuns ca fulgerul:

— Ştiu să tai uscăturile, să pun îngrăşământul, să îngrijesc florile, precum şi alte munci pe care nu le mai amintesc ca nu cumva să obosesc un auz atât de generos.

— Atunci vino cu mine!

Şi luându-mă de mână mă dădu în grija unei jupânese care se însărcină să mă echipeze ca pe ceilalţi servitori din casă.

Am schimbat de data aceasta coşul cu o tavă de argint, resturile de mâncare şi pesmeţii cu pâinea albă şi niciodată n-am pus piciorul în grădină decât alături de noua mea stăpână, care cobora acolo pe înserat, împreună cu părinţii ei.

Zilele călduroase se ţineau lanţ şi după cină veneau să se răcorească un cleric şi alţi domni importanţi. Războiul nu lipsea niciodată din discuţiile lor.

— Dea Domnul să se isprăvească repede, suspina mama. Nu trece zi fără veşti despre noi dezastre.

— După mine, răspundea canonicul, abia a-nceput; vor veni timpuri mai grele.

— Mai grele spuneţi? arăta stăpânul spre doamna mea cea taciturnă. Iat-o pe fata mea. Logodită şi singură, când ar trebui să fie căsătorită şi mamă.

— Timpul va reface totul. Domnul ne va scoate la liman.

— Sărmană consolare!

— Dar consolare, la urma urmei. Mai ales dacă sacrificiile noastre sunt spre binele suprem al patriei.

Fiica tăcea. Ochii săi, aţintiţi în pământ, se ridicau doar când lua câte o gură de limonadă.

— E adevărat ce spuneţi, intervenea din nou mama. Lucrul cel mai de preţ pe care-l aşteptăm este să ne vedem liberaţi de armata asta şi de atrocităţile ei. Numai în Jaen şi Córdoba au dat foc la peste o sută de mănăstiri; bisericile au fost prădate. Unii spun că în convoiul de prizonieri merg crucile şi potirele întregii Andaluzii.

Bărbaţii încuviinţau. Când căldura se mai domolea, fiica şi mama se retrăgeau ca de obicei, lăsându-mă pe mine să servesc băuturile răcoritoare. Rămâneau doar bărbaţii, bând şi fumând ţigări mari, aromate. Vântul aducea miros de portocali, cu totul diferit de acela de praf de puşcă şi cadavre, dar când conversaţia se reînnoda, războiul apărea din nou din umbră.

— S-a hotărât soarta prizonierilor? întrebă deodată clericul.

— Nu se ştie nimic; unii spun c-or să-i lase să plece.

— Cum aşa?

— Noi jigniri, gândi stăpânul cu glas tare, nu pot da naştere decât la noi represalii. Chiar Hristos a ştiut să-i ierte pe călăii săi pe altarul adevăratei milostenii.

— Ce fel de milostenie este asta, tună canonicul, care constă în a invada o ţară, înrobindu-i credinţa şi sechestrându-i regii?

— Au părăsit Madridul din propria lor voinţă.[14]

— Spuneţi mai bine că au făcut-o obligaţi fiind de trupele acestea care acum se proclamă nevinovate. Ce dreptate cer? Vor plăti, aşa cum spune Evanghelia. Eu nu sunt om de arme, dar sunt gata să iau arma în mână dacă va fi nevoie, pentru a

[14] Carlos IV se retrăsese în Franţa, la Bayonne, unde abdicase în favoarea fiului său, Ferdinand VII, care, la rândul său, a renunţat la tron pentru Napoleon.

nu mai admite noi umilinţe. Sunt la fel de vinovaţi ca însuşi împăratul.

Venele i se umflau la gât, ameninţând să i se spargă sub gulerul sutanei. Îşi sorbi paharul şi dintr-odată începu să transpire prin fiecare cută a frunţii, care se transformă într-o reţea deasă de canale lucitoare.

La răstimpuri, vreun alt invitat intervenea cu mai mult calm.

— Cu toate acestea se ştie că unii ecleziaşti au îmbrăţişat cauza noului rege Joseph şi chiar o apără ca pe a lor proprie.

— Întotdeauna au existat lude. Mai devreme sau mai târziu vor căpăta ceea ce merită.

— Şi ce spuneţi de ceilalţi?

— Care?

— Cei care au acceptat să presteze jurământ. Cei ce sunt gata să colaboreze cu francezii.

Canonicul făcu un gest de dispreţ care părea să treacă dincolo de grădină, indicând oraşul adormit.

— Condeieri şi profitori care pentru câştiguri bune ar fi în stare să semneze chiar şi cu sângele lor, dacă diavolul în persoană ar veni să le propună târgul. Trăiesc pe spezele statului. Toţi sunt la fel. Dacă în douăzeci de zile nu-şi iau în primire posturile, adio salariu şi sinecură! Ce spanioli sunt ăştia? Doar cu numele. Nu cu inima.

— Inima înşală uneori.

— A mea, sunt sigur, nu!

— Toate măsurile astea, interveni din nou gazda, nu-i vor aduce prieteni împăratului.

— În asta suntem cu toţii de acord. Cine poate avea oare încredere într-un asemenea tiran? Niciun spaniol nu va trece de partea lui.

— Nu sunt toţi de părerea asta.

Un răstimp nu se mai auzi decât suflarea brizei anunţând zorii. Clericul îşi întoarse privirea spre cel care, din penumbră, făcea asemenea afirmaţii.

Era bărbatul cu redingota gri, care acolo, la Bailén, urmărea cu atenţie mişcarea trupelor. Mi-l aminteam bine, alături de camaradul său, nemulţumit de şovăielile generalului.

— Pentru mulţi, continuă el înfruntând privirile canonicului, împăratul nu vrea decât să ne apere, să ne redea Europei.

— Să ne apere? De cine? Cea mai bună apărare a noastră este să rămânem în marginea ambiţiilor lui. Ce ne pasă nouă de soarta Franţei? Ducă-se-ncolo cu interesele ei putrede, dar dacă vrea război, va trebui să vină el în persoană să-l câştige.

— Prietene, reîncepu din nou monoton vocea, armatele sale sunt până acum neînvinse. Bailén nu este decât o bătălie. Dacă se hotărăşte să vină, va trebui să-l acceptăm pe fratele său pentru a evita o catastrofă.

— Decât s-o evităm umilindu-ne, mai degrabă mă las de preoţie. Vină moartea şi Domnul să hotărască pentru noi toţi!

— Nu e vorba să murim sau să fim omorâţi, ci să alegem între un rege şi anarhie.

— Nu, de o sută de ori nu! se înflăcăra canonicul. Întotdeauna, în toate epocile, de la Alexandru la Cezar, tiranii au repetat argumentele astea: „Dacă accepţi şi te predai, zic ei, nu numai că-ţi vei salva viaţa, dar vei avea şi tu partea ta din pradă. Serveşte-mă şi vei fi ca mine. Colaborează cu mine.” Sunt cuvintele diavolului când a vrut să-l alunge pe Adam din rai.

— Sunt cuvintele bunului simţ.

— Spuneţi mai degrabă că sunt minciuni ca acelea care ne vin adesea în ziarele de la Madrid, dar nici ele şi nici ideile de acest gen nu vor prinde rădăcini. Nu vor înşela pe nimeni.

— Mi se pare că bate de utrenie, interveni gazda. Sa lăsăm discuţia asta pentru mâine.

— Aveţi dreptate, răspunse omul în gri. Tare mi-e teamă, că, purtând asemenea discuţii, nu reuşim decât să le ţinem pe doamne de veghe.

Dar stăpâna dormea. Larma aceea îndepărtată a păpurişului nu putea să-i tulbure somnul. Doar când i se aducea ciocolata ieşea din cearşafurile albe. La unsprezece fix mă îndreptam spre dormitorul ei cu o tavă lustruită, plină de biscuiţi uscaţi, care împrăştiau un aer parfumat. Încet, unul după altul, cădeau în purgatoriul dulce al ceştii calde, pentru a se ridica după aceea spre gura ei. Odată terminată plimbarea biscuiţilor printr-o uşoară tamponare a buzelor cu şerveţelul brodat, eu şi servitoarea aşteptam să mai rămână şi pentru noi vreunul. Milostenia era de prisos pentru că, odată ajunşi pe scară, ni-i împărţeam în bună înţelegere, până când, într-o zi, lăcomia nemăsurată se întoarse împotriva tovarăşei mele. Căzu la pat

bolnavă de friguri, iar eu a trebuit să urc cu micul dejun la stăpână.

Din acel moment, am fost pe rând servitor şi secretar; o însoţeam la biserică, o serveam la masă şi eram atent în grădină dacă avea cumva nevoie de mine.

Cu atâtea urgenţe îmi rămase liberă doar noaptea pentru a şti de soarta vechilor mei camarazi. Acum, cu noile straie, mă respectau toţi şi-mi dădeau liberă trecere în plimbările mele nocturne. Nici chiar prietenul nu mă recunoscu imediat.

— Unde stai de te îmbracă aşa?

— Acolo unde-mi dau casă şi masă. Ţie cum îţi merge? Ţi-ai găsit vreun culcuş?

— Stau acasă cu nişte prieteni. Într-o zi am să te iau la mine; poate vor fi veşti bune pentru tine, dacă vrei să faci vreun progres.

— Cu dragă inimă, am răspuns, dacă este spre bine, dar dacă vrei să mă înrolezi, atunci mai bine rămân cu noii mei stăpâni.

— Cine se mai gândeşte la înrolare acum? Caută-mă peste o săptămână. Crede-mă că n-o să-ţi pară rău.

XI

Casa prietenului nu este nici mare, nici spaţioasă. Nici grădină nu are. Doar o biată curticică şi o fântână tăcută sub un acoperiş de cort zdrenţuit.

Este atâta linişte în ea, încât dacă n-ar fi gânguritul păsărelelor, ai lua-o drept un lăcaş de călugări, gata oricând să apară dintre bolţi. Mergem astfel amândoi, sub lumina gălbuie a lunii, uitând zăpuşeala de afară, plimbându-ne pe sub portocalii adormiţi.

Prietenul a împins o uşă, conducându-mă spre un salon ceva mai bine luminat. Tablouri întunecate şi oglinzi voalate acopereau pereţii ca în sacristia orfelinatului meu şi, tot ca acolo, imagini ale unui Isus crucificat.

— Aici stai?

— Camera mea este la etajul de sus.

În orice caz, îmi închipuiam o casă mai bună; dacă nu ca a stăpânilor, cel puţin nu atât de tristă, cu coridoarele acelea încărcate de picturi în rame aurite.

— Toţi aceştia pe care-i vezi sunt familia mea, îmi explică el arătându-mi-i cu mândrie. Sunt şase generaţii, nici mai mult nici mai puţin.

Şase sau şase sute, prin praful şi umezeala de pe ele abia de puteai desluşi figura încruntată a vreunui militar sau umbrele estompate ale unor canonici.

— Acum o să-ţi arăt ceea ce vrei să ştii.

Şi în timp ce mă aştept să văd deschizându-se uşa şi apărând vreun general sau pe însuşi taică-său, prietenul se apropie de una din comode şi-mi arată o hârtie cu numele şi prenumele său, pe care abia o pot descifra, fără să înţeleg nimic.

— Este paşaportul meu. Nu-i lipseşte decât viza engleză. Cu el pot pleca din Spania când doresc.

— Şi dacă englezii nu ţi-o dau?

— Familia mea are prieteni buni la Cádiz. În mai puţin de o lună o voi avea.

— În mai puţin de-o lună spaniolii ne vor îmbarca.

— Dar eu trebuie să îndeplinesc aici o misiune importantă.

Îi înapoiez plicul, care pentru mine este scris în chineză, întrebându-mă în ce nouă aventură s-o fi aruncat.

Din fundul casei răzbate zgomot de paşi. Acum voi afla probabil motivul invitaţiei prietenului, dar după puţin liniştea pune din nou stăpânire pe coridor, iar hârtia se întoarce în sertarul din care ieşise.

Rămânem amândoi tăcuţi, în umbra tablourilor care par să repete, unul după altul, imaginea ochilor săi gânditori, şovăielnici. În cele din urmă, după o lungă ezitare, se hotărăşte să mă întrebe:

— N-ai vrea şi tu unul?

Îl privesc uluit:

— Un paşaport? Pentru ce?

— Ai fi liber să faci ce vrei.

— Îţi cunosc libertatea. Libertatea de a muri oriunde mi s-ar năzări, de a lupta pe viaţă şi pe moarte pentru orice scop în afara aceluia de a-mi alege singur drumul pe care vreau să merg.

— Nu vrei să rişti?

— Despre ce risc e vorba?

— Mai nimic.

— N-o fi chiar aşa, de vreme ce insişti atâta.

Un gest de dispreţ îi umbreşte ochii care acum sunt imaginea fidelă a celor ce ne privesc din rame. Chiar şi lor, mândri, puternici, probabil le par un vierme ticălos.

— Dar o fi existând ceva pe lume care să te ispitească? îmi spun ei prin gura prietenului.

Tac jenat, dar el nu se lasă:

— N-o să-ţi ascund că, aducându-te aici, am făcut-o şi pentru tine şi pentru mine. Vino! Poate că alţii vor obţine mai mult decât mine.

Şi, luându-mă de braţ, de-a lungul altor coridoare, mă duce într-o sală mică unde, la intrarea noastră, un grup de bărbaţi îşi întrerupe conversaţia.

— Poftim, intraţi, ne invită cel care prezidează adunarea, în timp ce o mulţime de ochi mă examinează cu atenţie. El este prietenul în care ai atâta încredere?

Tânărul încuviinţează, iar omul care întrebase se apropie. Pentru o clipă, prin ochii minţii mi se perindă imaginea orfelinatului, curtea unde stăpânii veneau să ne cumpere.

— Mi se pare că ne cunoaştem.

— Aşa-i.

Îi recunosc redingota gri, vocea blajină şi moderată, gata oricând să discute, să pareze împunsăturile de foc ale clericului.

— După cât se pare, eşti dispus să ne ajuţi.

Nu ştiu ce să răspund. Glasul lui, care putea să-l înfrunte pe canonic, îmi redă întreaga linişte, ca şi cum nu ne-am fi aflat aici, ci în grădină, ca noaptea trecută. Privirea nu-i este de judecător, ca a prietenului, gesturile îi sunt liniştite şi aş spune chiar că este foarte respectuos. Şi aşa, fără să zic nici da nici ba, rămân ca de obicei aşteptând în tăcere ca norocul să hotărască pentru mine, în timp ce sfatul se împrăştie.

— Este o muncă uşoară; doar să împarţi afişele astea.

Îşi dă capul pe spate arătând spre un colţ plin de hârtii tipărite. Apoi, cu mâna pe umărul meu:

— Vei fi anunţat la timpul potrivit.

Ghicesc că audienţa a luat sfârşit. Mă aplec şi iau dintr-un teanc o pagină cu miros de cerneală proaspătă pe care citesc:

De la regele Joseph, către spanioli

Literele mai mărunte de după iniţiale dansează ca în cărţile de la orfelinat, când duhovnicul ne învăţa lecţia cu vergeaua. Îmi vine greu să le unesc şi să le înţeleg, iar prietenul mă îndepărtează imediat de ele, conducându-mă înapoi prin coridoarele în care strămoşii săi dormeau somnul celor drepţi.

— O să găseşti drumul înapoi?

— Cred că da.

— Mergi cu grijă şi iartă-mă că nu te însoţesc. Trebuie să scriu o scrisoare chiar în noaptea aceasta; poşta de Madrid pleacă în zori.

O fi pentru tatăl său de departe, scop şi raţiune de a exista pentru fiul care se despărţea acum de mine, întinzându-mi mâna din poartă. Afară, zăduful nopţii se potoleşte şi pământul se luminează, în timp ce eu caut pe sub stele un semn care să-mi îndrume destinul. Cu plăcere m-aş răzgândi, dar nu am curajul să-l înfrunt pe omul în redingotă gri, cu vocea sa măsurată şi înfăţişarea plăcută. Înaintez orbecăind, cu grijă să nu dau peste vreo patrulă care să mă închidă departe de lume sau să mă îmbarce pentru cealaltă, punând astfel capăt nenorocirilor mele.

Când ajung acasă, ceilalţi servitori dorm. Aceleaşi îndoieli şi aceleaşi ambiţii ca în prima zi îmi galopează prin minte. Afară bate de vecernie, apoi de utrenie şi, în cele din urmă, când mi

se închid ochii, aud şi glasul jupânesei care, tot într-un ţipăt, mă scoală din pat:

— Scoală, haimana! Trebuie s-o serveşti pe doamna!

Sar din pat, caut pe dibuite tava, ceaşca şi ceainicul, urc până la uşa dormitorului şi bat încetişor.

Nu răspunde nimeni, mai bat o dată şi, neprimind răspuns, îndrăznesc să apăs pe clanţă. Stăpâna, între cearşafuri, stă cu faţa pe jumătate ascunsă în pletele pe care ziua şi le strânge cu o broşă. Umerii ei sunt ca nişte dâmbuleţe dulci de miere coborând spre gâtul subţire, de culoarea spicului, născut dintr-o vale întunecată pe care decolteul brodat o adăposteşte şi, în acelaşi timp, o ascunde. Văzând-o astfel, sclavă a viselor ei, nu mai ştiu dacă să plec sau să deschid balconul spre lumina strălucitoare a dimineţii.

În ciuda afecţiunii ei pentru mine, ezit să plec. Timpul trece, dar eu rămân nemişcat, înlănţuindu-i cu ochii şi inima conturul subţire al trupului, vag estompat de aripa nopţii, pentru a renaşte apoi în zori.

Doar părul, revărsat peste perna fericită, îmi apare acum altfel fără vălul dintotdeauna, liber de strânsoarea broşelor şi acelor. Pe negândite îmi apare imaginea omului din tablou, care ne urmăreşte tăcut. Şi dintr-odată mă tem şi de el, aşa cum mă tem de jupâneasa care, câtu-i ziua, nu-şi dezlipeşte ochii de pe mine. Ştiindu-mă de prisos, hotărăsc să mă retrag. Pun tava pe măsuţă şi, ţinându-mi respiraţia, mă îndrept spre uşă cu paşi măsuraţi.

Dar vocea somnoroasă a stăpânei mă opreşte:

— Cât e ceasul?

— Este trecut de unsprezece.

— Trage perdelele.

— Este cald, doamnă.

— N-are importanţă, lasă camera să se aerisească. Apoi închizi din nou.

Mă supun. În timp ce trag perdelele de la balcon, îşi ia obişnuita ei poziţie. Rămân tăinuite dâmbuleţele de miere, blândele adâncituri cu puf aurit, dulcile umbre presărate cu aluniţe.

Din toată stampa aceea vie, născută din noapte, îmi rămân doar faţa, ochii încă somnoroşi, sprâncenele drepte, neîmpreunate, şi vocea care-mi cere ciocolata.

— Nu pleca, aşteaptă.

Rămân sclavul acestei voci care urmează:

— Vino-ncoace; apropie-te puţin.

Mă supun cu plăcere. Încăperea se şterge în jur pe măsură ce-mi îndrept paşii spre baldachinul deschis al patului. Ea mă priveşte şi, văzându-mă ezitând, îmi porunceşte cu duioşie şi căldură:

— Ia un scaun şi aşază-te.

Neîndemânatec, nu găsesc niciunul. Inima îmi galopează înnebunindu-mi simţurile; tâmplele îmi ard.

— Este unul lângă balcon. Nu-l vezi?

Din nou îmi porunceşte, iar eu, servitorul ei, iau ceea ce îmi arată şi, în sfârşit, mă aşez lângă ea; mă priveşte.

— Ţi-e frică de mine? Şi, văzând că neg, îmi porunceşte: Spune-mi ceva despre tine: Unde te-ai născut? Cum trăieşti?

Îi povestesc despre anii de la orfelinat, despre ce am făcut până am plecat cu bine din casa stăpânului, lunga călătorie până la oraş, măcelul de la Córdoba, sinistra duhoare a cadavrelor, dar astfel de lucruri nu par s-o impresioneze. Când îi vine rândul, povestea vieţii ei se încheagă doar din câteva frânturi ce trec ca un suspin prin încăpere. Se vede că nu are cui se destăinui; şi ea ar vrea, la fel ca mine, să-şi lase părinţii şi casa, şi pe clericul cel violent din grădina în care se plictiseşte, dar războiul, care pe mine m-a eliberat, pe ea o ţine prizonieră pe viaţă.

— Soarta mea, conchide ea privind portretul bărbatului din perete, este să aştept o voce ca a lui Lazăr, care să-mi spună într-o zi: „Ridică-te şi mergi”.

XII

Dragă tată,

Nu ştiu când vei primi scrisoarea mea şi dacă o vei putea citi curând. Dar, oriunde te-ai afla, să ştii că gândul meu este cu tine.

Pe aici evenimentele îşi urmează cursul lor încet de când, la Bailén, am fost pe punctul de a ne pierde orice speranţă. Am cunoscut o lume nouă, oameni hotărâţi a nu lăsa să le scape această ocazie de a schimba destinul patriei, de a o scoate din mizeria şi ignoranţa în care se află. Luptăm cu toţii pentru a face cunoscut spiritul noului rege Joseph, dar nu este uşor să-i convingi pe spaniolii aceştia încăpăţânaţi. Cu toţii ne-am consacrat viaţa acestui lucru dar, după cum spui, nimic pe lume nu se obţine fără risc.

Deşi soarta pare a-mi fi favorabilă, nu ştiu când voi putea să fiu lângă tine. Trec zilele şi neliniştea mea creşte, dar să ştii că nu-mi pierd timpul în zadar; ba, dimpotrivă, îl îmbogăţesc prin acţiunile mele. O goeletă aşteaptă la Cádiz, gata de plecare, în caz că vreun pericol ne-ar ameninţa; caut s-o uit pentru că, atât de mare îmi este dorinţa de a pleca şi de a ajunge în ţara aceea, încât uneori şterg din mintea mea orice altă ambiţie şi nu mai simt nici foamea, nici somnul.

Un singur motiv mă mai ţine legat de aceste locuri, pe care îl ştii la fel de bine ca mine: pe de o parte misiunile pe care ai binevoit să mi le încredinţezi; pe de alta, amintirea iubitei mele mame care doarme sau, mai bine zis, odihneşte aici. M-am dus să văd monumentul simplu pe care ai cerut să-l ridicăm în memoria ei, între trandafiri stacojii şi azalee regale. De la plecarea ta nu s-a schimbat nimic. Dacă, aşa cum se spune, este adevărat că există un cer, atunci eu sunt sigur că ea ne priveşte de acolo, binecuvântând toată strădania aceasta a noastră care într-o zi îşi va arăta roadele într-o lume mai bună pentru spanioli...

Prietenul ridică tocul şi priveşte portretul în care-şi vede propria figură, dar mai prietenoasă. În balconul de alături alunecă strălucirea zorilor luminând geamurile. Ciripitul păsărelelor dă viaţă curţii care, încet-încet, se umple de un

dangăt vag de clopote, multiplicat pe străzi şi în pieţe, unde se aud deja primele strigări ale crainicilor.

Suflă în lampă şi continuă să scrie, acum la lumina zilei, cu rânduri mărunte şi îngrămădite.

Uneori mă cuprinde o melancolie atât de adâncă, încât nici prietenia cu alţi băieţi de vârsta mea n-o poate alunga. Ştiu bine că o asemenea stare dăunează sufletului şi că, dacă nu sunt capabil s-o îndepărtez, voi avea de pierdut, dar când nu am veşti de la tine mă cuprinde teama că nu-mi vor mai sosi niciodată şi că te afli în vreun mare pericol din care mintea şi curajul tău nu te pot scoate.

Am doar un prieten demn de acest nume, pe care caut să mi-l apropii şi să-l instruiesc cu puţina-mi ştiinţă. Nu-mi este necunoscut faptul că prietenia adevărată este un dar greu de obţinut şi preţios, dar omul trebuie s-o urmărească şi să facă, totul pentru ea, că altfel, cu siguranţă, va semăna un ogor arid. Acestea sunt noutăţile de pe aici; nădăjduiesc că atunci când vor ajunge la tine nu vor fi intervenit noi evenimente, aşa cum s-a întâmplat în atâtea rânduri. Cel ce ţi le aduce este, după cum se spune, om de încredere, altfel n-aş risca.

Dacă veştile de la mine îţi sosesc cu întârziere, să nu disperi, pentru că Cel de sus ne este întru totul alături. Fie ca el să-ţi dea tot norocul din lume. Aşa-ţi doreşte fiul tău, care mereu te are în gând.

Prietenul semnează cu o mişcare solemnă în josul paginii, pecetluieşte scrisoarea şi iese grăbit.

Ştiind biserica unde o însoţeam de obicei pe stăpână, a venit să mă caute după câteva zile, pe la sfârşitul săptămânii. L-am simţit apropiindu-se, trecând grav printre credincioşi cu pasul lui măsurat. Ajuns lângă mine, l-am primit cu rezervă. Se preface că ascultă slujba, la fel ca ceilalţi; îngenunchează şi se închină, apoi se ridică şi rămâne în picioare, dar aproape de predică îmi suflă cu jumătate de glas:

— Trebuie să-ţi vorbesc.

Bine şi-a mai ales momentul! Îmi închipuiam că nu se afla aici din neprihănită cucernicie, dar mai bine m-ar fi aşteptat afară, la ieşire, unde îmbulzeala de pomeni şi cerşetori maschează orice

întâlnire neobişnuită. Aici, în schimb, între atâţia enoriaşi, în majoritatea lor oponenţi ai cauzei sale, riscă să fie recunoscut, dacă nu după înfăţişare, care nu spune nimic nimănui, cel puţin după cuvintele prea puţin discrete. Servitorii şi stăpânii nu prea-şi fac confidenţe în public, şi cu atât mai puţin într-un loc sfânt, pentru că stăpâna, în spatele căreia ne aflam, pe când predica avea să înceapă, mereu îşi ridica ochii de pe breviar, intrigată. Îi fac semn să plece, dar el insistă chiar cu riscul de a mă expune pericolului:

— Unde ne putem întâlni?

Cu plăcere i-aş da o întâlnire în iad, dar mă fac că nu-l aud.

— Atunci vino la mine.

— Nu pot.

— Nu mai eşti liber noaptea?

De data aceasta stăpâna ridică ochii. Altele o imitară cu gesturi care pun capăt întrebărilor. Era şi timpul, pentru că tocmai începea predica.

— Iubiţii mei fii şi prieteni...

Deodată îl recunosc pe orator: era unul din bărbaţii care, în casa prietenului, îl ascultau pe omul în gri. Cu sutana întunecată, părea acum mai înalt şi mai puternic. Nu credeam să aibă o voce atât de clară, o ţinută atât de solemnă dar, pe măsură ce predica îşi urmează cursul, cuvintele şi gesturile i se îndreaptă spre bolţile cele mai înalte.

— Vreau astăzi să vă cuvântez despre pace, despre zilele fericite ce neîndoielnic vor veni atunci când vom pune capăt acestui război nefericit. A început dintr-o greşeală, a continuat din egoism şi va fi pierdut din lipsă de forţă...

O linişte duşmănoasă pune, încetul cu încetul, stăpânire pe scaune şi bănci. Oamenii se privesc cu uimire. Murmure uşoare se răspândesc într-un zumzet ce-i acoperă uşor cuvintele.

— Fericită ziua când, părăsind întunericul care ne împresoară, vom face loc luminii raţiunii. Providenţa ne aduce un rege nou, milos şi înţelept...

Un val de murmure ameninţă să irumpă într-o furtună. Tunetele ei se apropie. Stăpâna se întoarce cu teamă, gata să plece, dar nimeni nu se mişcă şi trebuie să aşteptăm, în timp ce vocea se năpusteşte iarăşi din înălţimea amvonului:

— Când a spus religia noastră, căreia îi datorăm credinţă, să ne omorâm fraţi între fraţi? Când ne-a învăţat ea să întoarcem

binele prin rău şi să luptăm prin forţa armelor? În vremile acestea ale noastre, dacă dorim să rămânem credincioşi condiţiei noastre de creştini, să ne amintim cuvintele Domnului: *răbdare şi milă!*

O voce curmă cu brutalitate predica:

— Multă răbdare ne trebuie ca să ascultăm asemenea cuvinte!

— Biserica, îşi înalţă duhovnicul ochii la cer, recunoaşte dreptul de a cuceri, dacă el este legitim!

— Minţi, canalie!

— Regele pe care ei ni-l oferă iubeşte munca şi urăşte moartea. El nu aspiră la altă glorie decât aceea de a ne aduce dreptatea şi prosperitatea.

— Tu vorbeşti de dreptate? se ridică o altă voce de lângă uşă.

— Vorbesc de legi înţelepte, dictate de un guvern nou, responsabil.

Cum mă temusem, furtuna izbucneşte, inundând scaunele, sărind băncile şi, într-un vârtej de tunete, se năpusteşte asupra duhovnicului care, anevoie, reuşeşte să dispară în altar. Chiar şi acolo însă, credincioşii îl ameninţă până ce, parând lovituri de picioare şi pumni, uşa se închide pe dinăuntru.

În această avalanşă, stăpâna şi-a găsit refugiu sub balconul corului. O apăr cu braţele. Este atât de speriată şi palidă, încât din moment în moment mă aştept să leşine.

— Vă simţiţi bine, doamnă?

Suspină, ca de obicei, şi-i simt inima bătând lângă a mea.

— Nici în casa lui Dumnezeu nu mai poţi fi în siguranţă pe timpurile astea.

— Nu vă fie teamă. Predica s-a terminat; acum putem pleca.

Se sprijină pe braţul meu. E atât de uşoară că aş putea-o lua pe sus. Dar ajunşi în stradă suntem din nou servitor şi stăpână, iar ea, privind în jur, şopteşte senină:

— Să sperăm că mâine nu se va mai repeta scandalul acesta.

Dar a doua zi uită de slujbă, schimbând vălul trist cu îmbrăţişarea caldă a cearşafurilor. Când bat la uşă îmi răspunde somnoroasă:

— Intră, ce stai? Unde erai?

— În grădină, goleam bazinul.

— E cald acolo?

— Lângă apă e ca-n rai.

Pun lângă balcon tava cu ceaşca şi, ca în fiecare dimineaţă, aştept ordinul să le iau, dar de data aceasta totul merge pe alte cărări pentru că, luând o carte de pe măsuţă, mă întreabă:

— Ştii să citeşti?

— Nu prea, doamnă. Cu multă greutate şi numai literele mari.

— Nu-i nimic. Am să te învăţ.

Îmi aşază dinainte o grămadă de pagini îngălbenite, scorojite şi, alegând una dintre ele, îmi spune pe un ton blând:

— Să vedem dacă înţelegi ce scrie aici.

Am rămas amândoi, cu capetele împreunate, pe marginea moale a patului. Puţin câte puţin, mă pune să descifrez un şirag de cifruri uitate. Cuvinte şi sfinţi de care mai auzisem la orfelinat îmi defilează pe sub nas, dar cum apar tot aşa se evaporă. Ochii mei se îndreaptă, ca de obicei, spre marea aceea generoasă şi aurită, ţărmuită de broderii.

Nu sunt prea îndemânatic în asemenea chestii; inima şi alte simţuri mai puţin caste mi se răscoală iar eu nu mai ştiu ce să fac: trec la atac sau bat în retragere? Dacă într-o dimineaţă vin hotărât să termin cu ezitarea, stăpâna decide să asiste la slujbă, iar dacă altădată mă apropii supus, din nou se ridică marea cu neaşteptate dojane şi suspine dulci. Merg aşa trist şi supărat între dormitor şi grădină, evitând-o cât pot pe stăpână. Totul mă agasează, discuţiile cu ceilalţi servitori, sutana canonicului, nopţile tot mai sufocante şi glumele matinale din bucătărie. E adevărat că am slăbit şi m-am jigărit, dar atacurile celorlalţi mă obligă să mă închid în ultima mea speranţă care nu este alta decât s-o servesc pe stăpână.

Din partea mea, francezii n-au decât să termine cu Spania, prietenul cu duşmanii lui, duhovnicul cu Napoleon sau iadul cu toţi, numai să-mi respecte orele în care sunt cu stăpâna; dar în zadar, inchizitorii nu mă lasă.

— Cum ţi-a mers în dimineaţa asta, iubitule? mă întreabă ei în fiecare zi. Dacă o s-o duci tot aşa, într-o suferinţă şi-o veghe, o să-ţi pierzi şi bruma de carne ce ţi-a mai rămas.

Tac şi-mi fac datoria, dar în zadar, vocile lor mă urmăresc.

— Mai bine să-l aruncăm în oală; după cum se vede treaba, o să iasă o supă bună din oasele lui.

— Vreo stăpână miloasă o să i le roadă.

— De când cu francezii şi războiul, toate sunt neastâmpărate.

Cu glume din astea şi temându-mă de vizita prietenului, mă duc din când în când să-l văd pe şchiop. Continuă în nenorocirea lui pe care caut s-o mai uşurez cu ceea ce fur de la bucătărie. Dar păsul nostru cel mai mare este că nu ştim încă ziua plecării, de atâtea ori promisă şi apoi de fiecare dată amânată.

— Acum, se opun englezii îmbarcării noastre.

— Şi spaniolii ce zic?

— Cine ştie? se văicăreşte el atacând o ciozvârtă de miel. Poate că vor să ne sfârşească prin înfometare.

— Sunteţi destul de sfârşiţi.

— În aşa hal, că nu ne mai rămâne decât să ne mâncăm unii pe alţii.

Aşezaţi la marginea drumului ce duce spre mare, trăgând din pipă, ne afumăm limbile cu ierburi pe care camaradul meu le culege pentru a-şi înşela cerul gurii. Dincolo de focurile de campanie şi de corturi se ghiceşte, sub un cer al dreptăţii, cărarea aceea mizerabilă închisă de două santinele.

Văzută de departe, pare deschisă şi uşoară, dar dacă cineva încearcă să treacă are nevoie, în afară de parolă, de un paşaport ca acela pe care încearcă să mi-l procure prietenul. Voinţa acestuia nu se clătina; îmi lăsase un bilet, urgent ca toate celelalte de până atunci:

Dragă prietene,

Deşi, după cum se pare, nu vrei să te vezi cu mine şi nici cu cei care te stimează, înduplecă-te şi tu o dată. Vino să mă vezi şi-ţi voi dovedi că dorinţa mea nu poate fi străină proiectelor tale.

Dar în zadar; dormitorul stăpânei, umbra ei mică şterg, ca de obicei, din mintea mea, orice altă obligaţie.

— Azi, lasă perdelele, îmi spune. Apoi, împingând cartea şi dând la o parte cearşaful, îmi şopteşte:

— Vino lângă mine.

Şi mă şi urc, lăsând în urmă corabia incertitudinilor, naufragiind cu bucurie în patul ei. Când lumea se închide pentru amândoi, tot ceea ce era oprit privirii mele mi se dăruieşte cu uşurinţă pe întuneric. Puţin câte puţin, pe măsură ce virtuţile îmi cresc, iar apărarea îi scade, suspinele, dureroase la început, i se preschimbă în plânset şi extaz.

Temându-mă pentru viaţa ei, o copleşesc cu atenţii dar, uluită, ca deşteptată dintr-un vis urât, porunceşte:

— Acum poţi să deschizi balconul. Aranjează-ţi hainele.

Avea dreptate; parc-aş fi ieşit dintr-o bătălie şi nu din cuibul ei cald. Cu îngăduinţa ei mă retrag bine dispus şi cu totul alt om. Casa, grădina şi duhovnicul, toate îmi apar dintr-odată cât se poate de plăcute. Poate că într-o noapte mă voi hotărî chiar să-l vizitez pe prieten.

Dar, cum ziceam, nimic pe lume nu ţine o veşnicie şi cu atât mai puţin zilele bune ale săracului. Credeam că dimineţile acelea aveau să se repete, dar noi întâmplări mă făcură să înţeleg că soarta te favorizează doar pentru ca să se arate după aceea şi mai nemiloasă.

După dezastrul provocat de cleric în biserică, nu se mai vorbeşte despre altceva sub bolta de viţă din grădină. Într-o noapte, clopotele ne mână pe toţi la geamuri şi balcoane. Limbi de foc se ridică deasupra *buganvililor*[15], însângerând tot cerul.

— Din cauza căldurii. Trebuie să fie vreo magazie.

— Ziua, poate, intervine clericul. Noaptea însă este ceva ciudat. Pare mai degrabă un incendiu intenţionat.

— Vara sunt la ordinea zilei.

— Mergi de vezi, poate că au dat foc miriştilor.

— La ora asta?

Stăpânul trimite un argat să dea o mână de ajutor, dacă este nevoie. După puţin, acesta se întoarce după căldări şi ajutoare.

— Se duc la vânătoare de porumbei[16], explică el.

— De francezi? Dar nu sunt sub pază?

— Nu-i caută pe cei campaţi afară, ci pe spaniolii care le dau ajutor.

Alerg după argat, pentru că inima îmi spune că flăcările acelea ies din casa prietenului. Ajungem cu inima la gură şi picioarele tremurând şi tot ce vedem se potriveşte cu presimţirea pe care o avusesem. Prin fum, zboară în stradă comode şi tablouri, arzând într-un rug imens. Sunt chipurile celor din familia prietenului, figurile acelea grave, uniformele încărcate de medalii, sutanele negre ce ascund gesturi solemne. Totul, covoare şi hârtii, sfârşeşte în foc, într-un vaier de strigăte şi ameninţări care cutremură pereţii acoperiţi de mirt.

---

[15] Arbust adus din America de naturalistul Bougainville.

[16] Aşa erau numiţi francezii de către spanioli.

Deodată strigătele se înteţesc. Din vestibul mulţimea târăşte nişte trupuri nemişcate. Un uragan de lovituri plouă peste spinările lor până devin o grămadă informă de carne însângerată. Îmi întorc privirea şi mă gândesc la prieten şi la omul în redingotă gri, care în noaptea aceasta nu a venit la întâlnirea din grădină.

Când, după holocaust, mă întorc acasă, în vestibul mă aşteaptă jupâneasa cu ameninţări şi ţipete:

— De unde vii, haimana?

Mă duce în ghionturi la bucătărie, unde, cu ajutorul celorlalţi servitori, mă lasă în pielea goală, dându-mi în schimb vechii pantaloni.

— Cară-te de-aici!

Încerc să mă opun, dar este inutil.

— Ia-ţi tălpăşiţa, îţi spun. Crezi că suntem orbi şi surzi?

De sus îmi ajunge la urechi un plânset uşor. Trebuie să fie stăpâna. O uşă se închide cu zgomot. Nu vreau să plec, dar zdrahoanca mi se aruncă şi mai îndrăcită în spinare, împreună cu şleahta ei de pocitanii.

— Asta pentru că n-ai curăţat via, îmi spune ea lovindu-mă; şi asta pentru că n-ai ajutat la bucătărie, iar asta pentru că te-ai apropiat de cine nu trebuia.

Rămân la pământ, umilit şi istovit. Apoi, lingându-mi rănile, ies în noapte. Lumina din iatacul stăpânei mai arde. Plânsul i se mai aude încă, întrerupt uneori de vocea tatălui, mai puternică decât de obicei. Îmi dau seama că orele noastre de lectură deveniseră demult un secret ştiut de toată lumea, iar acum coarda se rupsese unde era mai slabă. Cumpănesc la soarta ce mă aştepta, când deodată aud un zgomot de paşi apropiindu-se. Este prietenul, istovit, la fel ca mine, o ruină înnegrită de fum.

— Cineva ne-a denunţat, explică el. Au incendiat totul.

— Şi corabia? Şi paşaportul?

Prietenul suspină şi tace.

În faţa casei mute, în întuneric, suntem din nou tovarăşi. O apucăm din nou pe drumul vechilor nopţi: lumina focurilor care ne luminează tabăra.

Nu se aude nimic dar, deodată, o santinelă se trezeşte.

— Cine e?

— Oameni paşnici.

— Din ce regiment?

— Suntem spanioli. Am căutat ceva de-ale gurii să ne astâmpărăm foamea.

— Rău v-au mai primit. Treceţi. Vreau să vă văd feţele.

Trecem prin faţa gheretei roşii, dar înainte de a intra sub acoperişul ei bombat santinela ne interpelează:

— Hei, încotro? Cum mergeţi, pe mâna dreaptă e bucătăria. Poate mai e deschis; o mai fi rămas ceva în cazan.

Dincolo de ruine, ziua se apropie ameninţătoare. Un vânt cald vine dinspre râu, în timp ce noi ne năpustim hămesiţi asupra unei grămezi de farfurii murdare.

XIII

Ne reluarăm călătoria spre marea aceea pe care acum o doream din tot sufletul. Dorinţa aceasta, sau poate că mersul mai vioi, fără bagaje, dădură aripi picioarelor noastre nerăbdătoare care, în câteva zile, ne duseră la Cádiz. Acolo ne plimbam imaginându-ne soarta viitoare în ţara aceea în care curgeau laptele şi mierea, cu pajişti verzi şi codri înfloriţi, pe care ne-o zugrăvea prietenul, acea Franţă care era ţelul comun al tuturora. De atâtea ori ne-o prevestiseră, atât ne vorbiseră despre bunătatea locuitorilor săi, despre spuma cea blândă a râurilor sale, abundenţa sa în merinde şi clima dulce, încât orice înghiţitură amară ni se părea bună.

Într-o după-amiază sună adunarea. La al doilea sunet de goarnă ne încolonarăm spre port.

— De data asta am plecat de-adevăratelea, fredonă şchiopul.

Şi avea dreptate, pentru că ne îmbarcarăm, dar nu pe corăbiile acelea cu trei catarge, înzestrate cu tunuri, ci pe altele, cu totul diferite, ca nişte găoace murdare, fără pânze, fără catarge, care păreau mai degrabă grajduri decât case.

Urcând la bord, l-am văzut pe şchiop gânditor.

— Acum ce te mai temi? l-am întrebat.

— Îmi spune inima că din nou am fost traşi pe sfoară.

Probabil că aşa era. Bacurile acelea întunecate, fără parâme, cu cârma ruptă, nu prevesteau nicio călătorie, ci erau doar nişte închisori mobile. Tot aşa gândiseră, desigur, şi cei dinaintea noastră, pentru că-i auzeam blestemând sau plângând, încercând să salveze raniţe vechi şi speranţe înşelate. Se auzi o voce bărbătească:

— Rea soartă ne-a ajuns!

Dar nimeni nu asculta, pentru că nu există speranţă care să moară dintr-odată, oricât s-ar împotrivi cerul şi pământul. Unul după altul, făcând, cum se spune, haz de necaz, părăsirăm cu toţii pasarela cea neagră şi umplurăm punţile.

— Unde dormim? întrebă şchiopul. Nu există nici saltele, nici mindire.

Răspunsul veni la căderea nopţii, când, pe scânduri, unii sub cerul liber, alţii jos, în cală, a trebuit să aşteptăm zorii, bătuţi de rumoarea întunecată a valurilor. Dar nici aşa n-au putut să se odihnească toţi. A fost necesar să ne întoarcem la vechea

disciplină, să stabilim ora mesei şi ora plimbării, pentru lăsat pantalonii în jos, pentru aprinderea focului sau, pur şi simplu, pentru a trăi.

Pesmeţii erau puţini şi vechi, apa amară şi focul slab, deşi scoseseră lemne dintr-o corabie veche, părăsită. Dar cu toate acestea, momentul cel mai greu era la venirea somnului, noaptea, când, după o zi de iluzii pierdute, trebuia să cădem cosiţi în rânduri strânse, cu picioarele lipite, cot la cot, ca nişte butoaie cu scrumbii vii. Trebuia să fim punctuali şi, toţi deodată, să ne ocupăm locul desemnat pentru a dormi sau a ne odihni mereu pe aceeaşi parte.

Primele răni n-au întârziat să apară şi, pe zi ce trecea, se întindeau pe alte trupuri. Mizeria încătuşa sufletul, doborându-i pe cei mai slabi. La tot pasul vedeai oameni vomând, închirciţi, cu capul plecat înainte, până când, vlăguiţi, bărcile deveniră neîncăpătoare să-i mai primească şi marea insuficientă să-i îngroape. Orăşenii, care în primele zile se apropiau curioşi cu bărcile, începură să rămână pe diguri, rugându-se ca acea nouă năpastă să nu le atingă plaja.

— Se spune că vin să numere cadavrele, zicea şchiopul contemplând cheiul şi cupola aurită a catedralei.

— La ce bun?

— Ca să ştie câţi mai rămânem. În afară de asta, nimeni nu mai cumpără peşte. Şi, fără a-mi mai da răgaz să-l întreb de ce, urmă cu un aer maliţios: Peştii nu fac mofturi la morţi. Îi mănâncă, aşa cum ai mânca tu iepuri.

Doar în cărţi îşi mai afla alinare.

— Ne încercăm norocul, prieteni? îi invita el pe toţi la joc.

Dar văzându-ne impasibili, fiecare cu gândul doar la ceasul când acel rău avea să binevoiască să dea şi peste noi, continua:

— Hai, băieţi! Lăsaţi grijile! În viaţa asta nu se moare decât o dată. Dac-o fi să ne ia cei cu barca, atunci să fie pe cinstite şi cu picioarele înainte.

Nu ştiam despre ce barcă vorbea, dar câteva nopţi după aceea, pe la ora mesei, am dat nas în nas cu bătrâna. Era atât de slabă şi istovită încât, uitând vechile aventuri, m-am apropiat de ea. Şi-a ridicat ochii fără să mă recunoască, aplecată asupra blidului pe care-l întindea furierului.

— Pune două porţii, cerea ea. Una pentru mine şi alta pentru un bolnav care nu poate umbla.

— Bolnavul ăsta a făcut călătoria acum trei zile. Toţi îmi veniţi cu istorii d-astea. Ia-ţi raţia ta şi du-te.

Dar nu pleca: stătea cu ochii pierduţi, cerşind milă. Cei ce stăteau în spatele ei începură să protesteze şi, puţin câte puţin, o îmbrânciră de-acolo. Clătinându-se, dar fără a se întuneca la faţă, liniştită şi resemnată, o luă pe covertă, cu grijă să păstreze sărăcăcioasa ei comoară. Fără să mai iau aminte la altceva, m-am hotărât s-o urmez. Şi aşa, treaptă cu treaptă, sărind peste corpuri nemişcate şi bălţi puturoase, am ajuns în faţa bătrânului sergent, pe care doi bărbaţi îl ridicau de braţe şi de picioare. De unul din picioare îi legaseră o frânghie şi-l târau spre tambuchi.

Văzându-i, bătrâna se clătină:

— E sănătos! Lăsaţi-l să se trezească!

— Mai bine se trezeşte pe lumea ailaltă. Nimic nu trezeşte mai bine ca apa rece.

Şi se duse în mare sacul acela de oase, bătrânul sergent, tovarăşul meu de furgon şi călău al băieţilor lipsiţi de apărare. Frânghia de care-i atârna cadavrul rămase legată de corabie, iar în zori, când ne apropiarăm de bord, o întovărăşeau multe altele. O barcă le prelua povara în linişte. Părea că acel ponton vechi, transformat în închisoare, stătea ancorat cu multe odgoane din acelea care nu-l lăsau să plece.

Din timp în timp, mareea scotea la suprafaţă trupuri negre şi vinete, unele singure, altele strâns îmbrăţişate. Cei cu barca munceau din greu pentru că, scoase din apă, ele îşi dublau greutatea.

— Unde o să-i îngropaţi? îi întrebă prietenul într-o dimineaţă.

— În Spania nu există pământ pentru câini francezi.

— Atunci, am ripostat, lăsaţi-i mai bine în mare.

— După mine, zise barcagiul, aici ar rămâne, dar ordinul e ordin. Cei din oraş se plâng cel mai mult deşi, dacă e vorba de protestat, mai degrabă ar trebui s-o facă viermii sau peştii, dar ăştia, cum bine ştim, îşi ţin gura.

— Aşa să te mănânce pe tine chiar acum! strigă de pe covertă o voce furioasă, într-o spaniolă stricată.

Barcagiul râse greoi şi, trăgând odgonul următor, continuă cu un glas sumbru:

— Linişteşte-te, soldat! Mai devreme sau mai târziu, toţi o să veniţi aici, la mine.

Soldatul izbucni în plâns, în timp ce barca se îndepărta spre oraşul rumenit în roşu şi alb deasupra mării de aramă.

XIV

Curând, tot trăind în preajma ei, ne pierdurăm respectul faţă de moarte. Acum aproape că nu ne mai deranjam din somn la auzul cufundărilor surde ale cadavrelor, cu capul în jos, în mare, şi nici la vaietele celor care se târau pentru a fugi de blestematele acelea de funii. Puţin câte puţin, ne-am obişnuit să considerăm fiecare dimineaţă drept o cucerire şi fiecare noapte ca un somn, încă un pas făcut spre eternitate. Văzându-i pe atâţia dispărând, am început să ne credem nemuritori, ţinând seama că molima făcea mai abundentă mâncarea, mai curată apa, mai proaspeţi pesmeţii.

Cu adevărat, nu există alinare mai dulce ca nefericirea altora şi nici sămânţă de uitare mai rodnică decât mizeria aproapelui. Aşa de puternic era acest adevăr, încât mulţi nefericiţi păreau a fi devenit la fel de sănătoşi şi siguri pe ei ca în ziua îmbarcării.

Lenea, care pe toţi îi făcea ostili şi singuratici, pe şchiop, în schimb, îl dinamiza, mai ales la jocul de cărţi. Acum se arăta adevărata lui fire, pasiunea sa pentru joc, care din zori îl făcea să parieze dacă leşurile din noaptea trecută erau cu soţ sau fără soţ.

Într-o zi l-am întrebat pe prieten de unde credea că i se trăgea şchiopului această pasiune pentru cărţi.

— Trebuie să fie lucru ţigănesc, mi-a răspuns. Şi, văzându-mă nedumerit, a continuat: E ştiut dintotdeauna. Jocurile astea de noroc şi pariurile le-au inventat ţiganii ca să trăiască pe seama altora.

Adevărat sau nu, nu auzisem niciodată asemenea explicaţie. Acolo, la orfelinat, căminiştii jucau între ei cu cartonaşe colorate, iar mai târziu, la ţară, aşa i-am văzut distrându-se pe zilieri şi cărăuşi, cu toţii buni creştini.

Şchiopul era maestru la ridicat, servit şi tăiat, la făcut intrarea în jocul de *manila*[17], la pase şi sărit, la aranjarea cărţilor în evantai. Tăia cărţile în părţi egale, iar apoi le răsfira în chip de coadă de pasăre, dând mereu *spada*[18] jos. Atât de viclean era încât, dacă ar fi pus pe picioare vreun negoţ într-un oraş, şi nu în

[17] În care valoarea cea mai mare este 9.

[18] Una din cele patru serii de cărţi în care se împarte pachetul la jocul de cărţi în Spania, având desenate una sau mai multe spade.

cimitirul acela de tâmpiţi, n-ar fi sfârşit ca atâţia, trăgând mâţa de coadă, ci ar fi ajuns stăpân de ferme şi de hanuri.

Pasiunea lui îi impresiona pe toţi, marinari şi soldaţi, care, de multe ori, îi cereau să-şi repete manevrele pentru a-i spiona mişcarea mâinilor.

Dintre toţi, cel mai mare duşman al lui era un spaniol renegat care obişnuia să vină cu cărţile aranjate.

— Unde-i trişorul ăla? întrebă el.

Dar nu-i răspundea nimeni, nici chiar cumătrul la care se făcuse aluzie; dar, cum aşchia nu sare departe de trunchi, într-o seară şchiopul nu mai avu încotro şi trebui să accepte:

— Aici sunt, camarade. Cu ce-ţi pot fi de folos?

— Camarad? Măsoară-ţi cuvintele şi spune-mi *domnule*.

Şi, făcând câţiva paşi cu mâna întinsă, continuă:

— Ia să vedem dacă eşti chiar atât de grozav pe cât se spune.

Şchiopul făcea eforturi vădite să-şi ţină firea, dar, în cele din urmă, revenindu-şi, îl privi în ochi:

— Cum vă este voia, Sire.

Auzindu-se numit astfel, renegatul izbucni în râs. Îi săltau mustăţile, iar cu mâinile mari şi ciolănoase îşi susţinea coastele vlăguite.

— Ei bine, ucenicule, trage cărţile alea şi, dacă eşti aşa de grozav, cu-atât mai bine pentru tine.

Şchiopul se codea, dar, în cele din urmă, văzând în jurul său atâtea chipuri iscoditoare, fără vreun chef, ca şi cum ar fi fost dus la eşafod, îşi scoase instrumentele. Renegatul înşfăcă pachetul şi, examinându-i marginile şi culorile, pipăi fiecare colţ în parte, după care le înapoie satisfăcut. Şchiopul, trecând cu bine acel prim examen, întrebă:

— Ce joc doriţi?

— Oricare, mi-e egal. Zi-mi pe care le ştii…

Şchiopul îşi recăpătă încrederea şi, ca şi cum ar fi îngânat o rugăciune, recită:

— *Popa prostu, Lasquenete, Solo, Douăzeci şi unu, Douăzeci şi trei, Faraonul, Cadrilul* şi altele.

— Hai să-ncercăm *Faraonul*, deşi blestemat să fiu dacă-mi plac regii.

— Îmi pare foarte rău dar, după cum desigur domnia-voastră ştie, pentru jocul ăsta e nevoie de două perechi de cărţi.

Renegatul privi cu dispreţ cartonaşele:

— Ştii *Biribi*?
— După câte ştiu, este un joc de dame.
— Pe viaţa mea, potlogarule, să jucăm odată ce vrei!
— Ce ziceţi de *Solo*?
— Solo sau însoţit, dă odată cărţile!

Niciodată n-am văzut o mână mai bună la aranjatul tăiatului cu degetul mic de la dreapta. Coţcarul ridica două grămezi, iar apoi, prefăcându-se că amestecă, cu unghia îşi punea deoparte spada. Atât de rapide îi erau mişcările în sus şi în jos şi privirile aruncate într-o parte şi alta pentru a distrage atenţia adversarului, şi atât de perfect îşi simula calmul încât, când renegatul vru să intervină, acesta îi oferea deja cărţile pentru tăiat. Odată cărţile împărţite, figura rivalului se aprinse. Îi intraseră doi regi, apoi mărunţiş până la nouăsprezece şi, când era pe punctul să-i ciripească şi dama, şchiopul venea cu treizeci şi şase, punând capăt disputei.

— Pe sângele Domnului! strigă rivalul. Niciodată n-am văzut aşa ceva. Mai dă-le o dată!

Şi iarăşi zburară cărţile prin aer şi rezultatul fu acelaşi. Renegatul rămase prost, în timp ce şchiopul şi ceilalţi marinari şi soldaţi îl priveau în tăcere. Apoi luă cărţile cu şi mai mare grijă, le pipăi cu atenţie şi, dând a înţelege că le găsise pe gustul lui, şuieră printre dinţi:

— Acum le dau eu.
— Cum doriţi.
— Dar de data asta punem rămăşag.
— Şi cu ce să vin eu? Sunt sărman ca un scorpion.
— Dacă eşti aşa de îndemânatec, joacă-ţi viaţa.

În tăcerea care se lăsase, şchiopul întrebă tremurând:

— Viaţa mea? Contra ce?

Fără să răspundă, renegatul se dădu în lături şi o umbră nefericită căzu în genunchi pe puntea de scânduri. Era tovarăşa lui, la fel de speriată ca şchiopul, văzând cum mâinile acestuia împărţeau cărţile. Din nou zburară cărţile şi din nou se făcură licitări până la treizeci.

Într-o tăcere religioasă, chibiţii le pândeau gesturile. La următoarea mână, renegatul urcase până la treizeci şi patru; dispreţul îi înflorea deja pe buze, când şchiopul numără din nou treizeci şi şase. Rivalul său rămase ca şi cum marea i s-ar fi

căscat sub picioare; aruncă apoi cartonaşele pe podea şi, apucând-o pe femeie de braţ, o îmbrânci spre şchiop zicându-i:

— Ia-o! E a ta!

Femeia rămase ca pe arcuri, gata de fugă. Încercă să se ridice, dar vechiul stăpân o doborî, împingând-o spre cel nou. Cât ai clipi, rămaseră fără cingătoare, furou şi pantaloni, ca doi viermi neputincioşi ce-şi căutau adăpost.

Prietenul îşi întoarse privirea. Tocmai se îndepărta, când două lovituri puternice de tun îl făcură să grăbească pasul. Soldaţi şi spanioli alergarăm după el pentru a privi marea dinspre punte. Dincolo de negura deasă văzurăm sau, mai bine zis, ghicirăm, siluetele a două din găoacele negre ale corăbiilor noastre separându-se de restul escadrei. Una reuşi să dispară, dar cealaltă, în derivă, lovită în plin, începu să se scufunde, semănând marea cu buşteni şi naufragiaţi. Văzând catastrofa aceea şi auzind bubuitul tunurilor, cei de pe coverta noastră blestemau, ameninţând cerul cu pumnii. Doar puţini, care se simţeau mai în putere şi mai iuţi, se aruncau în mare şi luptau cu forţa valurilor.

Prea multe nu s-au putut face. Au fost salvaţi doar vreo şase, destui ca să aflăm că prevestirile prietenului se împlineau. Împăratul însuşi intrase în Spania.

— „Cum îndrăznesc spaniolii – exclamase el la Madrid – să vorbească de capitulaţie, când ei înşişi au violat-o? De ce generalii mei francezi nu s-au lăsat ucişi în loc să semneze asemenea condiţii? Aş vrea să spăl această dezonoare cu propriul meu sânge.”

Frumoase cuvinte, care i-au entuziasmat pe toţi, soldaţi şi spanioli aliaţi. Uralele şi ovaţiile adresate împăratului asurzeau punţile de la babord la tribord, dar nici şchiopul, nici eu nu ne alăturarăm acestor glasuri. Era uşor să vorbeşti astfel când te aflai pe pământ, înconjurat de o mare de generali, cu hainele uscate şi sătul, nu pradă păduchilor sau suferind de frig şi de foame ca noi. Toate victoriile şi înfrângerile acelea rămâneau la fel de îndepărtate ca judecata de apoi la care, după cum se spune, fiecare îşi va primi răsplata. I-am spus prietenului ce gândeam.

— Dar ce, ripostă el, crezi că el nu ne ştie necazurile?

— Eu mi le ştiu mai bine, i-o întoarse prost dispus şchiopul.

— Tu nu ştii decât să pui rămăşaguri, protestă cu dispreţ cel înfruntat.

— Atunci pun rămăşag cu tine că, dac-o s-o mai ducem tot aşa, în curând o să ne sune ceasul de pe urmă.

— Poate, dar fiecăruia în felul lui.

— Te înşeli. În moarte, suntem cu toţii egali: împăratul tău şi ceilalţi muritori.

Discuţia era inutilă. Prietenul insista că spaniolii ar face bine să accepte un armistiţiu nu prea aspru. Înainte de o lună am fi liberi. Dar ghicise numai pe jumătate. După nici o săptămână am fost îmbarcaţi într-un alt convoi, cu ordinul de a ieşi în larg, părăsind portul cu toată viteza.

XV

Fără un nume, fără pavilion, păream a fi mai degrabă o turmă decât o escadră. Dar chiar şi aşa, cu toată ciudăţenia călătoriei, supravegheaţi îndeaproape de două fregate, inima ne cântă de bucurie, mai ales cea din pieptul prietenului.

Şchiopul şi cu mine, printre poticniri şi vărsături care-i doboară pe cei mai slabi, încercăm să descoperim dincolo de neguri vreo urmă de sat sau oraş. Sunt zile de abandon, adumbrite doar noaptea de zgomotul cadavrelor aruncate în mare pentru a se evita extinderea răului asupra tuturora înainte de a ajunge la ţărm.

— Uite Gibraltarul! – ne anunţă prietenul.

În depărtare se înalţă un pinten enorm ce spintecă norii, aproape închizând trecerea. Cele două fregate care ne urmează dau de veste prin sirenele lor şi, la răspunsul venit de pe uscat, traversăm fără vreun impediment.

Deodată vântul se schimbă, trimiţând asupra noastră o trombă furioasă de grindină îngheţată. Norii se aprind, iar convoiul se fragmentează, alunecând printre luminile fulgerelor. Se înnoptează: soldaţi şi marinari mişună pe punte, spre sentină, străduindu-se să slăbească velele, unii rugându-se, alţii blestemând. Marea inundă punţile şi tambuchiul cu atâta furie şi înverşunare, încât corabia se cutremură şi se învârte fără ca timonierul s-o poată stăpâni.

Încercăm s-o menţinem dreaptă prin puţina greutate a trupurilor noastre. Un fulger din înalt ne vesteşte că sicriul nostru mai pluteşte încă. Pierdem din nou timp cu remedierea avariilor şi refacerea convoiului, după care ne continuăm calvarul. Totuşi, toate au un sfârşit, chiar şi cele mai cumplite primejdii, aşa că şi noi, într-o dimineaţă cu vânt mai bun şi mare mai blândă, zărim un oraş de unde suntem siguri că începe Franţa.

Aproape că-l putem atinge cu mâna. Iată-i turnurile de apărare şi zidurile încununate de o fortăreaţă înconjurată de mori de vânt ce-şi mişcă prin aer aripile tăcute. Sunt la fel cu acelea pe care le-am văzut de atâtea ori pe pământul stăpânului, dar cu vele şi cabluri, ca nişte corăbii, şi atât de aproape de catedrală, încât se confundă cu clopotniţele ei aurite.

La intrarea în oraş se află portul, ticsit de tot felul de nave, mai făloase ca a noastră, mergând de la adăposturile cele mai umile, cu scripeţi şi năvoade, până la cele mai solemne, pline de încăperi aurite.

— Priviţi, o brigantină englezească! strigă prietenul. Iar acolo, o goeletă!

Dar descoperirile acestea nu ne spun mai nimic, nici mie, nici şchiopului. Suntem sătui de cele două fregate ale noastre care ne pândesc din spate, ca nişte câini. Doar atât mai dorim, să părăsim cât mai curând sicriul acesta comun, pe care l-au invadat pustula şi râia. Ne întrebăm amândoi cum de ştie prietenul atâtea lucruri despre mare, el care, la fel ca noi, este om de uscat.

— Nu despre mare, ci despre războiul pe mare, ne răspunde el cu mândrie.

— Chiar şi-aşa. Niciodată n-ai văzut marea înainte.

— Te înşeli. Tata mi-a arătat principalele porturi.

Mereu aceeaşi logică. De parcă, recunoscând un coif, un drapel sau un nume, s-ar ridica deasupra noastră cu douăzeci de coţi.

Dar, cunoscători sau nu în ale mării, în curând ne dăm seama de ceva care prietenului îi scapă.

— Pentru ca să fim însă în Franţa asta despre care vorbeşti, zice şchiopul, ar trebui să văd şi alte pavilioane ca al nostru şi ca acela cu gratii încrucişate care ne vine din spate.

— Nici eu nu văd, întăresc la rându-mi. Doar denumiri spanioleşti.

Într-adevăr, peste tot citim: *Santo Cristo de Santa Eulalia, Beata Catalina Tomás, Extremeña, San Justo, San Leandro*. Dar prietenul o ţine morţiş că acela este limanul libertăţii noastre, oricâte pavilioane şi sfinţi şi-ar face apariţia pe el.

— Să fie precum zici, insistă el, numească-se cum s-o numi, numai să ieşim de-aici liberi cu toţii.

— Palma se numeşte, intervine dintr-odată renegatul. Şi avem noroc, pentru că aici se va face schimbul.

— Care schimb? întreb surprins.

— Acela pe care l-a convenit netotul nostru de general.

Prietenul se schimbă la faţă şi abia îşi mai ascunde dispreţul:

— Generalul despre care vorbeşti are pe piept atâtea medalii câţi epoleţi sunt în tot regimentul. Ţi-ar trebui o zi întreagă să-i numeri victoriile.

— Sau ca să-i numeri averile. De când m-am alăturat trupelor sale nu l-am văzut luându-şi ochii de la furgoane. De ce atunci l-a chemat împăratul? Ca să-l decoreze?

— Ca să-l informeze asupra războiului.

Renegatul scoate un rânjet de lup:

— Niciun fir din barbă nu dau pe viaţa lui.

Scuipă la picioarele noastre şi, întorcându-ne spatele, se îndepărtează. În dispreţul lui se vede că, deşi îi serveşte pe francezi, şi-ar schimba oricând uniforma, dacă soarta s-ar întoarce în favoarea trupelor spaniole.

— Sunt mulţi ca el, bombăne prietenul. Ţara e plină de oameni fără onoare, cu gândul numai să-şi umple burţile.

Dar, deşi renegat, informaţia lui părea sigură.

În zori, alte cinci corăbii ne iau în primire. Ne urcăm pe ele, uitând setea şi pontoanele, când, dintr-odată, se îndreaptă spre o stâncă pierdută în larg, matcă de spumă şi adăpost de pescăruşi.

Adevărul îl aflăm repede: neîncrederea în Napoleon i-a făcut pe spanioli să anuleze schimbul. Acum ne duc pe stânca aceasta tristă, al cărui nume nu-l cunoaşte nimeni, dar care, în curând, avea să răsune ca ecoul valurilor în ţărmul înalt, sub un soare nemilos, în peisajul duşmănos al falezelor pustii.

XVI

Orice insulă îşi are portul ei, mare sau mic, un fort oarecare, iar stânca aceea ciudată, care părea a se fi născut cu dezgust între valuri, îl avea pe al ei, dar fără niciun tun. La miezul nopţii, ceasul debarcării, portul ne apărea ca un paznic încremenit sub haloul senin al lunii. Razele ei difuze luminau un ciorchine de stânci plumburii, năpădite de ierburi şi aluniş, care constituiau finalul fericit al călătoriei noastre şi pământul la care dorisem să ajungem. Doar la răsăritul soarelui am descoperit adevărata faţă a insulei, pământul ei uscat şi dur, văile pustii prin care trupa aceea măcinată de râie şi pântecăraie îşi căuta izbăvirea şi hrana. Şchiopul nu voia să se mai scoale, hotărât să recupereze dintr-odată toate nopţile pe care le pierduse, dar prietenul şi cu mine plecarăm printre ultimii, cu gândul să ajungem sus, pe colină.

— Aici va trebui să trăim? l-am întrebat când am ajuns sus, scrutând orizontul.

La picioarele noastre, marea cutremura pânza albă a unei corăbii, sărmană umbră a libertăţii noastre. Lângă port, două canoniere dormeau legănându-se, iar câţiva măslini firavi, sub zidurile fortăreţei, îmi aminteau de pământul şi casa în care trăisem. Orfelinatul, supa lui chioară, încăierările şi duhovnicul mi se păreau acum raiul pe pământ faţă de dealul acela pe care se adăposteau scorpionii.

— Asta nu poate ţine mult, încercă prietenul să mă încurajeze. Schimbul e stabilit. În câteva zile, listele vor fi gata.

— Ce liste? m-am burzuluit. Cu ce se mănâncă? Unde se pregătesc? Pe mama care m-a aruncat în lumea asta, că de aici nu mai ieşim decât ca să îngrăşăm pământul! Sunt sătul de minciuni şi soroace. Blestemat fie ceasul când am părăsit casa şi situaţia mea ca s-o sfârşesc aici!

— Despre ce situaţie vorbeşti? mă întrebă cu o undă de ironie.

— Cea mai bună pe care o poate avea un creştin: să nu asculte de nimeni, să nu devină prizonier pe vecie, să nu se scoale în zori pentru a-şi muia nişte pesmeţi mizerabili, aşezat printre morţi în picioare şi răniţi, ca un *Ecce Homo*. Până acum n-am dus lipsă nici de apă, nici de sare, nici de o grămadă bună de paie unde să dorm ca un paşă.

— Slabă consolare.

— Mai rău este să-ţi umpli capul cu fantezii atunci când, printre păduchi şi ticăloşi, nici ziua nu e zi, nici noaptea nu e noapte.

— Pentru că tu nu te-ai născut pentru asta.

— Nu m-am născut ca s-o sfârşesc în mare, atârnat de capătul unei frânghii.

— Există raţiuni pentru care trebuie să-ţi pui viaţa în joc.

Şi rămase privind în tăcere orizontul, cufundat ca de obicei în gânduri. Desigur, îşi amintea de taică-său, aşa cum îmi aminteam eu de ultima-mi protectoare, de grădina şi casa în care petrecusem atâtea ceasuri frumoase. Mă vedeam din nou în cuibul acela cu draperii albe, dar prietenul nu se sinchisea de-aşa ceva; ochii lui probabil visau doar la steaguri şi tunuri.

Un zgomot neaşteptat ne trezi din reverie. Pe cărarea ce ducea la ţărm, câţiva soldaţi se încăieraseră în jurul unei prăzi nenorocite. Coborând în grabă colina, descoperirăm că pricina hărţuielilor nu era decât un măgar slab, costeliv.

— Să se facă dreptate! striga cel care-l apucase da gât. Eu l-am văzut primul.

— Minţi, eu i-am aruncat laţul!

— Nu-l atinge nimeni, e al meu!

— Mai bine l-aţi trage la sorţi înainte de a-l sacrifica, se ridică vocea renegatului deasupra celorlalţi. O să iasă o supă bună din el, o să vedeţi!

Totuşi, cineva observă că-l puteau folosi la alte treburi, la căratul apei şi mâncării, spre exemplu, dacă ar fi fost cazul. Unii tăcură, alţii încuviinţară şi astfel grămada aceea mizerabilă de oase firave îşi salvă viaţa pentru a căra pietre şi crengi la ridicarea primelor colibe.

Doar doi refuzară să lucreze la ele: prietenul, mereu în aşteptarea faimosului schimb, şi şchiopul care, chiar din prima zi, se consacră ocupaţiei de cartofor. Adăpostul acela nenorocit pe care am reuşit să-l ridicăm cu multă trudă şi sudoare se transformă într-un cuib de jucători de cărţi unde venea întreaga insulă să-şi lase totul, de la coif la galoane. Ziua dormea, noaptea îşi deschidea taraba, iar pentru a se pune bine cu noi ne dăruia ceva iască şi cremene cu care să aprindem focul pentru cină sau vreo pereche de pantaloni peticiţi.

Ciudată pasiune, a lui şi a altora. Văzând atâta suferinţă în jur, cine ar fi crezut că-şi vor mai păstra încrederea în noroc!

Desigur că, în lipsa unei speranţe mai fericite, aceasta, mai vagă, îi ţinea pe picioare, deşi puţini câştigau. Cei mai mulţi, curăţaţi de bruma ce-o avuseseră, îşi petreceau timpul în singurătate, privind marea, atinşi de cea mai rea dintre boli, temuta şi înverşunata ipohondrie. Alţii îşi înfruntară nenorocirea şi, folosind cuie şi cuţite, reuşiră să-şi ridice colibe mai mari, câteodată înconjurate cu grădini.

Primul deal pe care l-am explorat s-a numit *Colina Dragonilor*, altele *Douăzecişiunu, A treia, A paisprezecea*, după numele principalelor regimente. Fiecare locuia cu prietenii pe care-i avea; noi am fost trei până când, într-o zi, dând la o parte perdeaua de ramuri, îl văzurăm intrând pe renegat:

— Mai e loc pentru un chiriaş?

A trebuit să-l, acceptăm, dar nu venea singur, ci însoţit de o femeie.

— Cel puţin aici pot vorbi spanioleşte. M-am săturat să tot gânguresc ca porumbeii.

De atunci, nopţile ne fură mai puţin liniştite, iar zilele la fel ca nopţile. Lăsând la o parte galopurile ei amoroase, de fiecare dată când mâncarea întârzia, cotoroanţa aceea părea gata să-şi devoreze bărbatul. Ceea ce eu şi prietenul nu reuşeam să obţinem, tihnă pentru jocul de cărţi şi linişte pentru somn, veni în urma unui ordin care dezlănţui cea mai sălbatică dintre furii.

— E neghiob omul ăsta? striga femeia. Doar nu plec de plăcere, ci pentru că sunt obligată.

— Pe Dumnezeu că n-ai să pleci!

— Şi cine mă va opri? Tu? Ordinul e pentru toate.

Renegatul o ameninţa cu pumnul, dar femeia nici nu clipea, blestemata.

— Voi pleca. Nu sunt obiectul nimănui. Cine vrea să vină cu mine, drumul e liber; cine vrea să rămână, n-are decât să putrezească aici.

Cu astfel de cuvinte se atacau învrăjbiţi fără să ne lumineze asupra cauzei unei furii atât de neaşteptate, dar eu, în plină sarabandă, am luat-o spre faleză, unde alţii, mai puţin impetuoşi, obişnuiau să se plimbe la căderea serii.

Primul pe care l-am întrebat nu m-a auzit, gândindu-se poate la corabia care aducea pâinea şi care, ca de obicei, întârzia. Altul se jură că nu ştie nimic şi, în sfârşit, am găsit un caporal

care vorbea ceva spaniolă şi de la el am aflat motivul pentru care se înfrunta perechea noastră.

— Chestie de femei, bălmăji el.

— Asta se vede, am replicat. Bărbaţii se ceartă adesea pentru chestii din astea.

— S-a hotărât ca toate femeile să fie repatriate, micul meu prieten.

— Cine a dat ordinul?

— Noul capelan.

Aşadar, acum aveam şi un duhovnic, iar Lola Lory, Maria Magdalena de Mayar şi Mariette Radayel, amanta sergentului Cosin, fără ca să mai vorbim de cea a renegatului şi altele, fură îmbarcate, lăsând portul scăldat în lacrimi şi blesteme. Mare le-a fost spaima; multe s-au refugiat însă prin peşteri, dar, când apele şi-au revenit la vechea matcă, foştii prieteni şi clienţi au reînceput să le viziteze la noile adăposturi, cu vreun cadou care să le deschidă drumul favorurilor.

XVII

Unicul care supravieţuia acestei deznădejdi generale era, cel puţin în aparenţă, prietenul, posac şi vigilent. Nimic, nici foşnetul cărţilor de joc, nici lipsa sării, nici toţi ochii aceia stinşi care aşteptau moartea şi nici cadavrele ce trebuiau arse pentru că nu puteau fi îngropate nu-l impresionau, nu-i cutremurau sufletul. Nici n-a clipit în zori văzând în rugurile încă fumegânde picioare şi braţe arse ridicându-se din cenuşă şi cerând cerului îndurare pentru sufletele lor. Străin de toate şi deasupra tuturora, obişnuia, la căderea serii, să se plimbe de unul singur. Apoi nu-l mai vedeam şi credeam că poate, cine ştie, se ducea la peşteri, refugiindu-se în braţele vreunei sihastre, fără ştirea noului capelan.

Într-o seară m-am hotărât să-l urmez. Cu grijă, ascunzându-mă prin mărăciniş, l-am văzut apropiindu-se de un golfuleţ, de care trecu îndreptându-se apoi spre un mal mai îndepărtat, unde ajunserăm doar la căderea nopţii. Acolo, pe întuneric, am auzit lovituri puternice. M-am apropiat prin hăţişul de drobuşor, cu inima bătând să-mi iasă din piept.

În jurul unor trunchiuri prost îmbinate, un grup de bărbaţi trudeau cu ferăstraie şi dălţi, provenite cu siguranţă de pe vreo corabie englezească. Tocmai gândeam că poate ar trebui să trec de partea lor, când un zgomot venit din spate mă făcu să tresar, speriindu-i şi pe cei de jos.

Într-o clipă golfuleţul rămase pustiu, iar scheletul de barcă bine acoperit cu pietre şi mărăciniş. Eu, mai sperios, am rămas liniştit, lipit la pământ, până ce coarnele lunii au atins vârful muntelui. Mă pregăteam să plec, când am observat că odată cu mine s-a mai ridicat o umbră. Am simţit că-mi stă inima dar, adunându-mi ultimele puteri, am întrebat cu un firicel de glas:

— Cine eşti?

Dar nu-mi răspunse decât vuietul valurilor.

— Cine-i acolo? Cine eşti? am şoptit din nou.

— Maria cea mică, răspunse la fel de încet umbra.

— Nu ştiu pe niciuna cu numele ăsta, nici mare, nici mică. Spune parola!

— Speranţă şi curaj!

Acum puteam s-o desluşesc: mică, aşa cum spusese, cu pieptul slab descoperit şi hainele zdrenţuite.

Deodată se întoarse şi glasul ei îmi ajunse la urechi pe deasupra ecoului mareei:

Sân' Anton prealăudat
buchete de flori
celor fără culoare
dă-ne bujori.

Şi, într-adevăr, era cazul să-i ceară şi să se lase în grija sfântului pentru că, în lucirea lunii, faţa ei era la fel de albă ca lumina acesteia.

Nu părea tristă pentru soarta ei. Probabil că fugise odată cu altele, când noul capelan dăduse ordinul de părăsire a portului, iar acum mergea la voia întâmplării, ascunsă prin peşteri.

Numai ochii îi luceau deasupra umerilor, în întuneric, fără a se opri asupra vreunui lucru, fugind mereu, neastâmpăraţi, la fel ca mâinile arse de soare şi de vântul acela marin care-i ridica mereu pe spate ghirlande de şuviţe.

— De unde vii? am întrebat în cele din urmă.

— Puţin mai de sus; acolo-i castelul meu.

Bineînţeles, îşi bătea joc de mine, aşa încât am necăjit-o puţin:

— Dacă-i aşa, probabil că eşti cu mulţi per tu. În noaptea asta a trecut pe aici o trupă de ofiţeri.

— Unii vin, alţii pleacă. Iar alţii nu se mai întorc. Părea că abia acum se uita la mine. Ce mai vrei de la mine?

— Nimica toată: să-mi arăţi palatul ăsta al tău.

— Cu plăcere, continuă micuţa cu o reverenţă ce-mi reaminti de ultima mea doamnă.

Şi hotărât să duc până la capăt gluma, am întrebat-o din nou:

— Şi nu se teme domnia-voastră de hoţi?

— Nu, pentru că nimeni nu l-a văzut, nimeni nu-l ştie.

Pe măsură ce ne îndepărtam de mare îmi închipuiam ce lupanar trebuia să ne aştepte într-un loc atât de ferit. Poate că acea Marie nu era decât o momeală pentru clienţi tot atât de novice ca mine, dar cu toate astea am urmat-o, dând mereu deoparte rafalele de mărăcini ce-mi înţepau picioarele:

— Spune-mi ceva. Dacă-i adevărat, cum zici, că nimeni n-a intrat în castelul tău, atunci ce merit am eu să capăt acest privilegiu?

— Meritul de a fi primul care doreşte acest lucru.

I-am privit trupul mic, pe care şi-l mişca ritmic, aproape fără să atingă iarba şi mărăcinii.

— Mai vreau ceva. O să-mi dai şi asta?

— Asta depinde de timp şi de împrejurări, răspunse continuându-şi drumul. Grăbind şi mai mult pasul, ca şi cum s-ar fi temut să nu iau chiar atunci ceea ce-i cerusem, adăugă: Anumite podoabe ale trupului şi sufletului nu pot fi furate, ci trebuie să le meriţi; numai date şi primite de bunăvoie pot să-l satisfacă pe cel ce le cere.

Am rămas mut şi descumpănit, de parcă mi-ar fi vorbit însuşi duhovnicul. Atât eram de mirat, încât am uitat orice intenţie de-a o lua cu asalt, hotărându-mă, în schimb, s-o ascult orbeşte. Înaintam printr-o mare de mărăciniş care abia ne permitea să trecem şi, într-un târziu, îmi făcu semn să mă opresc.

— Acum stai şi ascultă şi, dacă ai pentru mine puţin respect, promite-mi că nu povesteşti nimănui ce-o să vezi.

Ne aflam deja la intrarea faimoasei sale peşteri, dar cu cât priveam mai mult, cu atât mai puţin îmi dădeam seama dacă e vorba de un palat sau de un bordel. Cu toate acestea, i-am răspuns respectuos:

— Jur pe viaţa mea că nu voi spune nimic!

Pe sufletul meu însă că locuinţa era aşa cum mi-o descrisese. Am aprins un mănunchi de uscături şi am urmat-o pe prietena mea care, deşi întunericul era adânc, se mişca după bunul plac. Coloane mari apăreau în lumina sperioasă a făcliei, unele atârnând din înaltul peşterii ca lacrimi strălucitoare, altele născute din pământ, ca păduri fără ramuri, şlefuite, scânteietoare.

Dintr-un loc pe care privirea nu-l ajungea, se auzea şopotul unui râu, ecoul stins al picăturilor, mereu în acelaşi ritm, ca şi cum ar fi măsurat timpul scurs din viaţă. Când mişcăm făclia iar focul se înteţea, Maria cea mică se estompa îndărătul vreunei figuri colosale. Tot ce văzusem până atunci în viaţa mea se transformase în locul acesta în minuni.

Deodată vocea prietenei mă smulse din visare:

— Acesta e tronul meu.

Aşezată pe un piedestal imens, părea doamna acelui regat tăinuit, născut din măruntaiele pământului.

— Pe Isus, am început, imitând obişnuitul ei ceremonial, în viaţa mea n-am văzut castel mai original, atâta cristal şi

marmură la un loc, deşi, ca să spun adevărul, n-am văzut prea multe.

— Eu le ştiu pe toate şi pot să te asigur că nu există altul pe măsura lui.

— N-am nicio îndoială; cel puţin, nu pe insulă.

— Rău faci că-ţi baţi joc, mi-a replicat supărată, pentru că aş putea să-ţi mai arăt unul.

— Nu-mi bat joc, i-am răspuns hotărât să-i vindec supărarea, dimpotrivă, vreau să mi le arăţi pentru că taina în doi este izvor de prietenie şi dragoste.

Dar argumentele acestea nu i-au clintit dispreţul. Cred că nici măcar nu m-a auzit, pentru că, părăsind piedestalul, s-a pierdut în întuneric, fugind de lumina ce agoniza în mâinile mele.

Am strigat-o, încercând să înteţesc făclia, dar în zadar. La intrare, castelul se învăluia deja în primele luciri ale zilei. Unde-o fi oare mândra lui regină, albă sub lună ca o statuie de sare? Cu ce şi-o potoli oare foamea şi setea? Ce visuri i-or hoinări prin cap? O fi trăind, ca altele, cu rădăcini şi ierburi sau, ca unii din prizonieri, cu sărmana hrană oferită de mare? Şi mai ales de ce oare o urmam supus, dacă viaţa şi soarta îmi erau la fel de întortocheate ca fuga lunilor prin timp?

XVIII

Sub un soare arzător, după o lună fără picătură de ploaie, unicul izvor al insulei începu să sece, iar apa deveni o obsesie.

— Soare blestemat şi blestemat zăduf! izbucnea prietenul scrutând orizontul. Nu se vede niciun nor!

Un şir compact de prizonieri însetaţi se întindea de la izvor până la Colina Dragonilor, lungindu-se zi şi noapte, cu trupuri din ce în ce mai slăbite. Din lipsă de apă, unii încercau să-şi pregătească mâncarea cu apă de mare, dar fiertura aceea sălcie le provoca o sete şi mai puternică, însoţită de greţuri. Raţia ne-a fost redusă, rândul fiind supravegheat cu străşnicie de un caporal aspru şi întunecat, gata să lovească cu bastonul. Un regulament nou indica orele când se putea lua apă şi zilele cu interdicţie, pentru a nu secătui izvorul, devenit acum un pârâiaş mizerabil, muribund. Să fi văzut mulţimea aceea făcând de strajă o săptămână întreagă pentru a putea umple o găleată cu care să-şi fiarbă supa! Şchiopul nu se plângea. Dimpotrivă, obişnuia să ne ofere câte o supă atunci când, la căderea nopţii, îşi făcea bilanţul negoţului.

— Luaţi! ne poftea el. Câtă artă există în dârzenia cu care se agaţă oamenii de viaţa asta de câine!

— Vrei să spui foame!

— Totuna. Eu nu oblig pe nimeni. Cine are cu ce plăti, să plătească, cine nu, să-l ia dracu. Nu eu am inventat războiul! Cine nu poate să se gospodărească ştie ce-l aşteaptă dacă întârzie corabia.

— O groapă şi patru pietre.

— Aşa or să ne termine, conchise prietenul pe un ton sumbru.

— Şi ce-or să câştige cu asta?

— Mai puţine drumuri şi mai puţine guri. Cât despre apă, ştiu eu un leac.

— Te uiţi la nori şi aştepţi.

— Mă scald în mare.

— Mai mult decât bun, aş spune un leac definitiv. Mulţi au murit bând apă de mare.

— Cine spune s-o bei? Ştii să faci pluta?

— Ca o broască râioasă, hohoti şchiopul.

— În orice caz, am intervenit eu, putem încerca.

Ne-am îndreptat încet spre locul cu pricina, unde, printre alţii, se afla şi renegatul care, după cum îşi mişca picioarele şi braţele, părea mai degrabă om de mare decât unul obişnuit cu secera şi coasa. Eu, de bine de rău, mă descurcam, şchiopul abia îşi udă picioarele, iar prietenul nici măcar nu ajunse să atingă spuma, în ciuda sfaturilor pe care ni le dăduse mai înainte.

După un timp, scoţând capul din apă, renegatul veni spre mine pufnind:

— Ca om de uscat, îmi strigă, te descurci destul de bine. Vino cu mine, soldatule.

Strângând din buze, abia de puteam să-i răspund, dar el, cu un gest categoric, insista mereu, aşa încât l-am urmat fără să mai zic nimic. Apa era mai adâncă decât în bălţile acelea în care vara, noi, copiii de la orfelinat, obişnuiam să învăţăm să înotăm, dar maestrul avea probabil ceva care mă atrăgea ca un magnet, în ciuda voinţei mele, departe de ţărm, ca şi cum aş fi fost în căutarea unui pământ îndepărtat unde să-mi aflu libertatea.

Marea era atât de blândă, cerul atât de prietenos şi plăcut, încât, la fel ca vietăţile, m-am lăsat dus în urma ghidului meu. Pentru prima oară mă simţeam din nou liber, ca atunci când eram cu turmele stăpânului, ori mai demult încă, în curtea orfelinatului, la sărbătoarea de Joia Verde. Acum înţelegeam eu dorinţa aceea arzătoare a prietenului, precum şi adevărata mizerie care, adăugându-se singurătăţii şi foamei, îi copleşea pe ceilalţi. Înţelegeam ce lucru minunat era să pot supravieţui prin forţa slabă a braţelor mele, înfruntând orizontul acela senin, fără speranţa unei guri de apă de izvor sau a corăbiei cu orez şi pâine. Din nou mă îmboldea dorinţa de a fugi cu orice preţ, de a huzuri fără cătuşe, liber s-o apuc oricând pe alt drum, într-o altă direcţie, să mă las dus de norul de pescăruşi ce ne deschideau calea ca nişte cercetaşi veseli.

Acum desluşeam cât se poate de bine că acel prim plan al meu de a mă îmbogăţi, de a găsi rude bogate sau o slujbă bună se mistuia în depărtare ca linia plajei. Unde să le aflu fără a-mi pierde libertatea, dispreţuită când o aveam în mână, dorită când îmi lipsea? Poate că de aceea îl urmam pe renegat, cu picioarele neîncătuşate, cu braţele hotărâte, îndreptându-ne spre o stâncă ce se înălţa ca la un sfert de leghe, acoperită de o sumedenie de

tufe de drobuşor, înconjurată de şoimi de mare care aproape nu se sinchiseau la trecerea noastră.

Cu siguranţă că o ştia din alte dăţi, pentru că imediat găsi unde să pună piciorul, iar când, după multă trudă, am ajuns şi eu pe uscat, scoase dintr-o ascunzătoare de mărăcini două ciomege noduroase şi-mi întinse unul:

— Atenţie şi înainte! ordonă el. Să înfruntăm duşmanul!

Nu pricepeam despre ce duşman vorbea, ce muncă mă aştepta şi nici pe cine trebuia să executăm pe colina aceea plină de taluzuri. Începeam să ezit în a-l urma, gândindu-mă că poate soarele, ipohondria sau setea i-or fi luat şi lui minţile, ca altora, dar, după cum îşi croia drum prin mărăciniş, îndoiala mă părăsi. Deasupra capetelor noastre zburau rândunele asemenea celor de pe continent dar, încrezătoare şi fericite, stăteau aproape să le atingem cu mâna. Am înţeles că, în afară de noi, puţini ajunseseră până aici, poate că doar vreun naufragiat pierdut, şi mă întrebam ce noimă putuse avea lupta pe care-o dădusem ca să ajungem pe o colină semănată cu stânci.

Când, deodată, la o cotitură, am văzut-o pe prima noastră victimă privindu-ne chiorâş, fără urmă de spaimă. Era ca iepurii din curtea stăpânului, puţin mai mic, dar maroniu şi cu urechi fine, adulmecând mereu vântul care îi aducea zgomotul paşilor noştri. Nemişcat, aştepta fără teamă, desigur la fel de surprins ca şi mine, care abia de-am văzut bâta renegatului zburând.

— Înainte! strigă el. Avem aici carne pentru un regiment întreg.

Şi, ca dovadă că avea dreptate, pe măsură ce înaintam, începură să iasă de prin gropi şi luminişuri noi victime pe care le executam cu o singură lovitură, până ce ne amorţiră braţele. Incursiunea asta aducea mai mult a măcel decât a vânătoare, şi atât de mare ne fu efortul încât, în cele din urmă, ne oprirăm răpuşi de oboseală.

— Bună recoltă pentru o singură zi! gâfâi tovarăşul meu. Să cruţăm viaţa celorlalţi şi să ne odihnim pentru întoarcere. Mai ai putere?

— Destulă. De bine de rău o să mă pot susţine, chiar cu încărcătura asta.

— De-acum nicio vorbă! Mai bine dormim puţin, decât să pălăvrăgim.

Şi, de parcă ar fi auzit sunetul goarnei, se supuse propriului său ordin, lungindu-se satisfăcut, ca şi cum s-ar fi aflat pe cele mai moi perne.

Soarele începea să coboare. Mi-am întins şi eu oasele obosite şi puţin după aceea nu mai auzeam nici vuietul mării, nici ciripitul nesfârşit al leneşelor rândunele.

Deodată, o lovitură puternică în coaste mă readuse din lumea viselor. Renegatul stătea în picioare pândind cerul, care acum era negru, biciuit de fulgere. Marea se umfla şi se zvârcolea în dealuri şi coline. După fiecare străfulgerare, salve de tunete bubuiau la orizont.

— Repede, să fugim!...

Cu prada în spate alergarăm spre locul pe unde veniserăm, dar marea ne respingea. În zadar am încercat să ne avântăm. Furtuna o zbuciuma, pătrunzându-ne până la oase şi, după ce ne lăsarăm bucăţi de piele pe stânci şi prin mărăcinişuri, am rămas în golfuleţul bătut de valuri. Renegatul se puse pe înjurat.

— Pe sângele Domnului! Atâta muncă în zadar! O dimineaţă şi-o după-amiază pierdute.

— Numai să nu ne lăsăm şi viaţa pe-aici!

Pentru un moment uită de mare şi mă privi supărat:

— Rău tovarăş îmi eşti! Dacă-ţi lipseşte curajul, cel puţin taci. N-o să dureze o veşnicie.

Dar munţii aceia care se spărgeau la picioarele noastre creşteau mereu, lăsând în urma lor o mantie verde de alge răscolite.

— Ce facem, Sire? l-am întrebat.

Scrutând cerul, mi-a aruncat o privire tăcută; am înţeles că trebuia să tăcem şi să aşteptăm, încercând să învingem cele două furtuni.

În timpul nopţii vijelia se înteţi, semănând spaimă în inimile noastre. Pe renegat îl vedeam acum doar la lumina fulgerelor, ghemuit, ca şi mine, la fel de neputincios, ud ca un câine, nedormit şi lihnit de foame. Nu ne mai rămăsese decât să alegem între a o sfârşi ca Ionas în pântecele vreuneia din balenele acelea îngrozitoare ori să fim prefăcuţi în cenuşă de următorul fulger. Şi aşa, aşteptând vizita celei care nu iartă pe nimeni, am petrecut ceasuri lungi de spaimă. În locul acela am văzut-o şi am înfruntat-o din nou, după ce o zărisem pe

pontoane, în rugurile de cadavre, în atâtea marşuri şi contramarşuri, pe faţa gălbejită a bătrânului meu sergent. Gândurile mi se răzleţeau ca tramontana, când spre nord, când spre sud, în dezordine, la nesfârşit dar, lucru nemaiîntâlnit, în lupta aceea ciudată, o singură fiinţă dăinuia: micuţa Maria, departe de vijelie, într-o altă insulă, mai bună, cine ştie dacă nu în palatul ei de cristal. Oare cum îşi petrecea timpul? Scrutează marea în aşteptarea corăbiei cu pâine sau doarme când îi este foame, ca celelalte? Săracă şi nenorocită, îmbrăcată în zdrenţe, apărea imediat dinainte-mi ca o regină şi doamnă, cu diademă strălucitoare, inele de argint şi părul căzându-i ca spuma mării, în valuri, pe fruntea albă. Mă chema şi, la semnul ei, mă căţăram pe stâncile acelea ce-şi iveau din apă crestele de diamant, până ce ajungeam să văd la picioarele noastre tabăra, frumoasă şi gătită ca pentru ceremonie. Iată-l pe şchiop, cu pantaloni aristocraţi, până la genunchi, şi veston brodat cu găitane şi cusături; mai încolo venea prietenul, împreună cu faimosul său tată, în uniforme, fanfaroni şi îngâmfaţi ca doi buni ofiţeri. Iar la urmă, mândri sau poate umili, veneau şi părinţii mei.

Le-am făcut semn să se apropie, dar nu m-au înţeles sau fugeau de mine; vorba e că înainte să se hotărască, zorii mi-au speriat visul.

Acum marea părea mai calmă. În schimb, pusese stăpânire pe noi foamea. Grea pedeapsă pentru amândoi, încercuiţi cum eram de carne în jurul centurii.

— Ai iască?

— Am, dar ce să faci cu ea după aşa o baie?

— Dă-mi-o!

I-am dat amnarul şi cremenea, dar orice încercare a fost zadarnică.

— Drace! strigă, aruncând-o furios.

Părea că-mi pune mie în cârcă faptul că vântul şi marea se învrăjbiseră. Ce puteam să ne pregătim de mâncare fără lemne uscate, sub ploaia aceea? Chiar şi cu flăcările iadului ar fi fost o încercare prostească. Probabil că renegatul înţelesese şi el situaţia pentru că, privind cerul, mai degrabă părea a-şi încredinţa soarta norilor decât forţelor noastre sleite. Foamea şi frigul ne ruinau minţile, iar pe măsură ce lumina scădea, anunţând sosirea nopţii, ne era tot mai greu să ne ridicăm şi să

stăm pe picioare în faţa acelor atacuri sălbatice. Prin cap îmi galopau noi turme de visuri, imagini de la orfelinat, prietenul şi şchiopul pierduţi cu toţii în labirinturi negre.

Viaţa mi se scurgea în derivă, mereu la cheremul altora, niciodată ajutat decât de doamna din grădină şi de Maria cea mică pe care acum nu mai ştiam dacă o cunoscusem vreodată pe lumea asta ingrată sau fusese doar un vis.

Lângă mine, mut, stătea tovarăşul meu. Cu cămaşa ferfeniţă peste pantalonii, zdrenţuiţi, abia acoperindu-i coastele, părea o statuie întortocheată din rădăcini de hrean. Văzându-l lângă mine, biruit şi îngenuncheat în faţa mării de nepătruns, am înţeles că prin închisoarea aceea de tenebre, cu paşi înceţi şi măsuraţi, se apropia cea fără nume, bătrâna duşmancă a tuturor muritorilor.

XIX

Acum sunt în infern. Nu în valea lui Iosafat şi nici în ţinutul celor neprihăniţi, pentru că, din înclinaţie, cum obişnuia duhovnicul să spună, sau din lipsă de noroc – nu ştiu care din două – niciodată n-am făcut parte dintre aceştia. Deasupra capului îmi tot fuge un tavan cârpit care mă desparte de lumea celor vii. Sunt aici şi din aceia care se roagă sau plâng. Aud limbi pe care nu le pot înţelege. O duhoare mai îngrozitoare ca ciuma, amestec de putreziciune şi excremente, se ridică din toate ungherele.

Ceilalţi osândiţi, veniţi nu ştiu când şi nici de unde, sunt doar pe jumătate oameni, atât de mutilaţi îmi apar, cu carnea atârnându-le în zdrenţe şi resturi de tendoane. Cu timpul, acestea se usucă, iar ei se transformă în nişte cioate goale. Picioarele şi braţele se ridică doar când nu se pot servi de glas, când tavanul acesta, care nu ştiu dacă ne întemniţează sau ne apără, se întunecă, unindu-ne pe toţi în acelaşi vis de teamă şi durere, antecameră a morţii.

Când lumina revine, se întorc cu ea şi feţele acelea pe care-şi croieşte drum răul, încât trebuie să-mi iau ochii de la vineţiul odios care, cu zi ce trece, pune tot mai mult stăpânire pe ele.

Eu, cel puţin, sunt întreg. Îmi tot pipăi pielea, până unde pot ajunge cu mâna, şi coastele asaltate de o turmă de înţepături. Suntem cu toţi fraţi, membri ai aceleiaşi confrerii, devotaţi aceleiaşi disperări care ne ţine aici sub linţoliul acesta infam, batjocură şi drapel al timpului nostru mizer.

Din când în când, ca de pe altă lume, apar plutind nişte umbre cu câte o mână de legume pe care le pun la fiert în cazane enorme. Negura se face atunci şi mai deasă, o mare de suspine se ridică şi, pentru un răstimp, vocile se mai potolesc. Alte dăţi se apropie şi încep să numere vechiturile acelea de paturi. Când ghicesc că în curând unul va deveni liber, se întorc cu temutele lor năsălii, întind pe patul acela transhumant ceea ce a mai rămas din acele hoituri şi dispar cu paşi moi de pisică. Nu trece o zi şi cuibul golit primeşte un nou oaspete.

Aşa trebuie să arate locul acela din care nimeni nu se mai întoarce. Cel puţin aşa mi l-au zugrăvit, fără uşi, fără cărări, plin de durere şi lacrimi, cu o inscripţie deasupra, care spune: *Pe vecie*. Aşa stăteam cu toţii, francezi şi spanioli, singuri şi în

acelaşi timp în neplăcută companie, cu teama în inimi, când, într-o bună zi, tenebrele se risipiră şi o lumină nouă apăru, oprindu-se din loc în loc, deasupra paturilor celor fără speranţă. Încet, lumina se deplasa peste vaiete şi agonii, gonind întunericul şi făcând loc unei sutane de culoare neagră, închisă până la gât.

— De ce boală suferi? mă întrebă apropiindu-se.

Ce puteam să-i răspund? De când m-am deşteptat pe pământul-mamă nu ştiu să fi avut vreo boală.

— Cel puţin eşti întreg, murmură din nou aruncând o privire sub pătura mea zdrenţuită.

— Întreg şi sănătos, am izbutit să îngaim, deşi încă sleit de puteri.

— Atunci de ce foloseşti ceea ce altora le lipseşte?

— Nu ştiu, părinte; sunt nerăbdător să plec cât mai curând.

Ochii i se aprinseră sub o şuviţă căruntă, rebelă.

— Nu eşti francez.

— Nu, sfinţia-ta.

— Pentru că eşti spaniol. Ce faci în insula asta?

— Ghinionul războiului m-a adus aici, părinte.

Îşi încruntă din nou sprâncenele-i întunecate, după care, întorcându-mi spatele lat şi schimbând câteva cuvinte cu o altă umbră care ţinea un felinar ridicat, dispăru în întuneric.

Şi aşa, după o săptămână, veni un slujitor de la capelă şi-mi porunci să eliberez patul.

N-aş fi reuşit niciodată să mă ridic prin propriile-mi forţe, dar, cu ajutorul acelui înger păzitor, iute şi îndesat, am ajuns la uşă, lucru pe care nu credeam să-l mai pot face decât între patru gropari.

Niciodată nu-mi păruse soarele mai strălucitor, mai dulce colina, mai albastră marea cea blândă şi calmă. Pescăruşii salutau noua mea libertate iar briza, deşi mă izbea în faţă, îmi părea o prietenă bună.

— Încotro mergem? l-am întrebat pe samariteanul meu.

— La Spitalul Fortului. Acolo sunt primiţi bolnavii şi răniţii.

— În ăsta nu? l-am întrebat uluit.

— În ăsta, numai cei care privesc deja spre lumea cealaltă.

Auzindu-l, m-au părăsit puterile şi un fior mă trecu prin tot trupul. M-am întors şi cele patru pânze de cort prost întinse, la adăpostul muntelui, îmi apărură şi mai îngrozitoare ca înainte.

Teama mă împingea înainte, deşi cu poticneli cumplite. Nu mai simţeam nici foamea, nici setea, doar dorinţa nestăpânită de a mă îndepărta.

— Nu te grăbi, spuse îngerul. Fortul n-o să fugă şi nici spitalul, cel puţin cât timp pe insulă comandă capelanul.

— Nu guvernatorul dă ordine?

— De când a venit celălalt, nu prea se mai amestecă; capelanul este singurul care se ocupă de soarta prizonierilor.

— După cât se pare, şi tu.

— Eu? mă privi surprins. Dacă ar fi după mine, i-aş lăsa să moară acolo unde sunt.

— Atunci de ce eşti atât de atent cu ei?

— Pentru că infirmierii au raţie dublă, başca o lefşoară.

Nu i-am răspuns, gândind la posibilitatea că aceste atacuri mă puteau viza. M-am prefăcut că nu-l aud, când iată că jos, la picioarele mele, îşi făcu apariţia o tabără nouă.

Marea aceea întortocheată de colibe şi mărăcini se transformase acum într-un sat cu căsuţe modeste. Văzându-le atât de albe şi curate, fiecare cu grădină şi livadă în faţă, mi-am amintit de vechile corvoade şi l-am întrebat pe samaritean care putea fi cauza unor asemenea schimbări.

— Din cauza câinilor ăstora de englezi. De câte ori vin, îi ajută cu topoare şi sape. Ei fac război după capul lor. Unii zic chiar că par a lupta mai degrabă pentru împărat decât pentru cauza noastră.

— Şi care-i cauza noastră?

Mă privi cu ochi întunecaţi şi bănuitori:

— Care să fie dacă nu să-l readucem la tron pe regele nostru şi să curăţăm patria de străini?

Am amuţit. La urma urmelor, chiar dacă eram orfan, regele acela despre care vorbea trebuia să fie şi al meu, cu atât mai mult că el însuşi era lipsit de pământuri şi moşteniri; în timpul acesta, însoţitorul meu, fără să-l mai întreb, începu să-mi povestească cu de-amănuntul un şir de victorii care în curând aveau să schimbe soarta spaniolilor.

— Şi cu ăştia ce-o să se întâmple? am întrebat arătând spre grupul acela de colibe.

— În curând vor servi ca îngrăşământ.

— Nu toţi. Unii îşi vor salva pielea.

— Toţi, repetă aşa-zisul înger. Aceştia şi cei ce vor mai sosi cu următoarele transporturi. Or să-l căpieze pe capelan. Dracu să-i pieptene! Când le convine, lucrează de-şi dau duhul, iar când nu, numai ce-i vezi urcând spre capelă, protestând şi cerând ceea ce numai oamenilor liberi li se cuvine.

— Şi femeile? Ce s-a întâmplat cu ele?

— Cele care-au rămas sunt pe-aici, aşteptând următoarea plecare. Unele mai coboară câteodată spre plajă dar, oricum, nu li se prea duce dorul. Pântecele este izvor de petreceri, iar acum se mănâncă şi se bea puţin.

Eu, în schimb, flămând şi însetat şi cu trupul frânt de oboseală, mergând spre spital, care, situat pe malul mării, se înălţa lângă turnul venerabil al fortului, îmi aminteam încă de prietena mea de o zi.

XX

Acum mă aflu în mult doritul paradis, iar şchiopul stă la picioarele mele. Mi-a adus o bucată de slănină pe care o contemplu, o ating şi o păstrez ca pe o piatră preţioasă. Mai târziu am s-o înmoi şi, sugând-o încetişor, ca bătrânii, am să mi-o pun între piept şi spinare. Atât de slab şi pipernicit apar faţă de tovarăşul meu cel bogat în cărnuri!

— Acum, îmi declară el, am vânt bun.

— Să fie cu noroc. Şi cărui fapt se datorează această şansă?

— Cui să i se datoreze dacă nu talentului şi îndemânării mele?

— Îţi cunosc îndemânarea...

— Nu e ceea ce-ţi închipui, ripostează el, sprijinindu-se în cârja groasă. Află că m-am lepădat de micile mele păcate.

— Ai renunţat la cărţi?

— La fel de sigur cum sigur este că am o slujbă nouă: cea mai veche din lume şi care aduce suprema mântuire.

— Doar nu te-oi fi apucat de codoşeală?!

— Nu, prietene, asta-i treabă femeiască. Negoţul meu este doar o cantină nouă.

— O cantină? Şi ce poţi vinde acolo în afară de mizerie sau milă?

— Se vede treaba că timpul petrecut în spital a lăsat asupră-ţi urme serioase. Află că, de când ne vizitează prietenii englezi, nu ne mai lipseşte nimic. Cumpără, schimbă şi vând. Însuşi capelanul a hotărât să înfiinţeze astfel de pieţe şi nu e corabie, prietenă sau duşmană, care, acostând la ţărm, să nu plece cu partea ei bună de mărfuri. Chiar şi paznicii noştri se apropie cu bărcile lor ca să încarce coşuri, lăzi şi linguri de lemn.

— Şi renegatul nostru? Lucrează şi el?

— De când l-au salvat, dimpreună cu tine, nu prea iese.

Aşa am ajuns să aflu cum ne-am reîntors la viaţă datorită uneia din fregatele acelea care ne-a cules, din întâmplare, în ultimul moment.

— Şi renegatul cum a ieşit din toată întâmplarea asta?

— Atât de sleit şi istovit, încât abia-l mai poţi recunoaşte. Şi-a schimbat casa şi femeia. Nu vrea să mai ştie de noi.

Cu vizite de felul acesta şi alimentele pe care ele mi le aduceau am reuşit să mă vindec, să mă ridic şi să umblu. Acum marea era furioasă, vântul îngheţat şi soarele abia pâlpâind,

semn că se apropia Crăciunul. Pe la sfârşitul lunii am putut să mă întorc la coliba mea care, privită de aproape, îmi arăta adevărata faţă a acelei neaşteptate schimbări. Aleile, grădinile îngrijite aveau o înfăţişare cu totul deosebită de aceea pe care mi-o închipuisem. Drumurile drepte, piaţa cea nouă pe care o numeau Palais Royal nu afişau bucuria, ci mai degrabă proasta dispoziţie şi disperarea. Chiar şi cantina şchiopului, ca ale atâtor spanioli veniţi de la Palma, atraşi de negoţ, oricât de albă ar fi fost pâinea şi oricât de bun vinul, trâmbiţa adevărul că viaţa nu se schimbase cu nimic, iar libertatea ne era departe.

Cei care mai păstraseră ceva de valoare sau mai voiau şi puteau mânui ciocanul şi sapa, aveau acum carne sărată, orez şi bob, dar cei mai mulţi, în ciuda spuselor şchiopului, trebuiau să se mulţumească cu roadele mării.

Dis-de-dimineaţă, la Palais Royal, fiecare îşi scotea la vedere marfa: şobolani, şoareci umflaţi ca nişte napi, bucăţi de pânză ruptă, frunze de varză, cingători jumulite. Mizeria prindea contur în praf, devenea publică prin ţipete şi înjurături în franceză, spaniolă sau în limba îndepărtatului Piemont.

Crăciunul a trecut; îmi aminteam de anii petrecuţi la orfelinat, când munceam puţin, aveam colăcei călduţi şi marţipan aurit cu care probabil doamnele îşi alinau cine ştie ce remuşcări şi păcate, suspinând şi făcând mătănii cuvioase. Abstracţie făcând de slujbele religioase, jocurile şi libertatea ne ridicau moralul prin ungherele curţii noastre friguroase, pe sub copacii încărcaţi de mâţişori albi.

Unde-mi era curajul? Unde era familia aceea cu care singur mă amăgisem atâta timp? Crăciunuri şi ploi treceau peste mine, ca să-mi şteargă din amintire zile atât de îndepărtate.

— Toate astea se vor termina, repeta şchiopul, învârtindu-şi ca de obicei cârja. Atunci, eu şi prietena asta a mea vom şti încotro să ne îndreptăm paşii. Până una alta însă, trebuie să răbdăm.

Dar nu toţi răbdau. Nu trecuse o săptămână şi, într-o noapte, l-am văzut pe prieten ieşind cu bocceluţa în spinare. Deşi luna era în scădere, se îndrepta spre plajă. Cât ai clipi, am devenit umbra lui şi, lunecând printre mărăcini, am ajuns la golfuleţul cunoscut. În ciuda întunericului, am recunoscut amestecătura aceea de oameni, de cuvinte confuze şi ordine înăbuşite. Libertatea prietenului şi a celor câţiva ofiţeri părea iminentă

datorită unei bărci de curând terminată, ascunsă în tufişuri. Uneltele acelea englezeşti noi probabil că acceleraseră lucrul şi, odată eliberată dintre mărăcinişuri, am putut-o vedea, gata de plecare, pe cât de albă pe atât de şubredă, dar, în sfârşit, capabilă să salveze destule suflete. Mai rămânea doar să fie dusă la apă, dar, zărind-o sub vălul schimbător al lunii şi amintindu-mi aventura cu renegatul, mi s-au părut prea mulţi oameni pentru o navă atât de şubredă şi mică. O traseră cu toţii la apă, ridicându-i, ca la corăbiile mari, un catarg cu velă şi parâme.

Înţelegeam acum unde se duseseră toate bucăţile acelea de pânză ruptă pe care şchiopul le vindea cu orezul şi ridichile mărunte, frânghiile acelea vechi de la saci, pe care unii le plăteau atât de scump. Toate erau acum aici, unite într-o singură voinţă de a fugi.

Deodată manevrele se opriră. O agitaţie la fel de calmă şi reţinută ca murmurul oamenilor din barcă îmi ajunse la urechi cu vântul nopţii.

— Cineva ne-a denunţat spaniolilor, se auzi o şoaptă.

Era vocea prietenului. În zare se şi profila umbra unei canoniere.

— Nimeni nu mişcă! E rondul de noapte!

Inimile – cel puţin aşa o simţeam pe a mea – îşi contopeau bătăile cu freamătul confuz al mareei. Surprinşi la bordul apusei lor libertăţi, fugarii rămaseră nemişcaţi, încredinţându-şi soarta capriciului doamnei nopţii, în timp ce eu, aşteptând, mă întrebam dacă mâna aceea de oameni, în ciuda crimelor de la Córdoba, nu merita o soartă mai bună. Apoi îmi veniră în minte nelegiuirile lor, victimele acelea atârnând în copaci, şi, pe măsură ce lumina nopţii scădea, iar canoniera îşi continua patrularea, tot mai greu îmi dădeam seama de partea cui sunt. Îmi aminteam argumentele prietenului, cuvintele clericului în grădină, predica din amvon sau vocea omului cu redingota gri. Toate formau în capul meu un fel de labirint, încât mi se ştergeau din ochi marea şi canoniera, lăsându-mă singur, fără a şti ce să hotărăsc, ce cauză să îmbrăţişez. Deodată, o voce cunoscută şopti în spatele meu:

— Atât te interesează pe tine libertatea celorlalţi?

Am recunoscut-o imediat pe stăpâna acelei voci, mică, şi firavă, sub pata întunecată a ceţii.

— Mă interesează doar ceea ce mă priveşte.

— De ce nu eşti acolo, cu ei?

— Soarta mea nu este soarta lor, prietena mea!

Uitam marea şi lupta ciudată care se dădea la picioarele mele. Din nou atracţia aceea, nu ştiu dacă înţeleaptă sau nebună, mă chema din trupul acela delicat. Sărmanul de mine, mi-am zis, stăpân pe libertatea mea cu o clipă înainte, dar acum prizonier muribund ce pierea de otrava unei atât de stranii făpturi. M-am apropiat hotărât să nu-mi mai scape dar, înainte de a începe asediul, mă luă de mână reproşându-mi absenţa.

— N-a fost din vina mea. Dar acum, iată-mă, renăscut, gata să mă întorc la palatul tău.

— Despre care palat îmi vorbeşti? întrebă cu un gest grav.

— Cum de care? Acela cu ziduri de cristal.

— Vrei să spui una din peşterile în care ne-a aruncat blestematul de capelan!

Am privit-o cu nedumerire, neştiind care din vorbele ei erau adevărate, cele de atunci sau cele de acum, atât de diferite şi răspicate. Poate că prima ei apariţie n-a fost decât un joc asemenea numelui ei dar, realitate sau vis, când am încercat să mi-o apropii, m-a oprit cu un gest hotărât.

— Ascultă-mă, am insistat, chiar şi reginele cedează uneori. Coboară de pe tron şi-ţi voi arăta cum se bucură de viaţă cei sărmani.

Am încercat s-o prind în braţe, dar se trăgea înapoi ca o pisică, iar din ochi îi ţâşneau scântei. Se tot depărta de mine, fără a reuşi să scape; rămase apoi într-o aşteptare atât de încăpăţânată şi neîncrezătoare încât, între focul dinlăuntru şi ghionturile din afară, m-am simţit în cele din urmă lipsit de vlagă. Abia atunci binevoi să se apropie, atingându-mi uşor capul buimăcit.

— Cum vezi, deşi mică şi singură, ştiu să mă apăr. Ceea ce noi femeile păstrăm cu grijă nu se obţine prin forţă, ci prin devotament. Prin asta ne deosebim unele de altele.

— Ca să-ţi spun drept, i-am răspuns umilit, dacă darul ăsta despre care vorbeşti cere atâtea eforturi, poate să rămână pentru un altul, pentru că, din parte-mi, nu mai fac un pas, nu mai mişc o mână, de-ar fi să-ţi păstrezi jurământul de castitate veşnică.

— Cine vorbeşte aici de jurăminte?

Am rămas tăcuţi, eu înfrânt, ea pândindu-mă calmă şi rece. Într-un târziu, am întrebat-o:

— Atunci, rămânem duşmani?

— Asta depinde de tine.

— Cum poate depinde de mine ceea ce aproape nu pot atinge?

— Trebuie să ştii că femeile, chiar simple şi mici, nu-şi arată farmecele oricând şi oricum.

Un nor îi trecu peste faţă acoperindu-i stelele din ochi. Numai marea strălucea, pătată de umbra canonierei, în timp ce o boare nouă de vânt ne aducea în urechi respiraţia umbrelor ce pândeau în golfuleţ.

— Luna nu se iveşte, am spus în cele din urmă. În afară de noi, aici sus nu-i nimeni. De ce să nu fim prieteni pe pământul acesta unde suntem atât de singuri? Ce să mai aşteptăm, când nici ziua de mâine nu ştim dacă ne aparţine?

— Orice lucru la timpul cuvenit.

— Rămâi cu diavolul şi cu Dumnezeu, doamnă! m-am ridicat oftând. Prea multă aşteptare. Altădată, desigur, n-or să-ţi lipsească clienţi mai buni.

Şi am plecat în josul colinei, fără a-mi întoarce capul, nu cumva să mă las înduplecat, ca unul care scapă de o povară supărătoare. Nu voiam s-o mai văd nici acolo, nici în palatul ei subpământean. Cu sau fără motiv, aşa cum fac toate, mă lăsa cu plăcere să mă apropii, pentru ca apoi să mă respingă, rămânând veşnic în apărare. Poate că, în felul acesta, obişnuia să-şi umple zilele şi farfuria, dar nu şi pe seama mea avea s-o facă, în schimbul unor atât de modeste favoruri. Mai bine să las deoparte stăruinţa şi să mă întorc la ţelul vieţii mele: pierduta şi dorita-mi libertate.

Canoniera nu mai supraveghea golfuleţul, dar lumina făcea acum şi mai grea fuga. Barca era din nou acoperită cu grozamă iar grupul de ofiţeri îşi croia drum în josul colinei. Am rămas în întunericul falezei şi am văzut trupa aceea întorcându-se înfrântă spre tabără. Nu vorbea nimeni; fiecare trebuia să-şi păstreze forţele pentru o încercare mai norocoasă; numai prietenul părea că-i şoptea ceva celui care mergea alături de el şi pe care l-am recunoscut imediat, deşi nu mai purta redingota aceea gri, ci doar o cămaşă colorată. Nu murise, cum bănuiam, în incendiul din noaptea aceea, când tovarăşul său şi cu mine

fuseserăm cu atâta duritate loviţi, dar ceva se schimbase în el, sau cel puţin aşa mi se părea. Glasul lui păstra acelaşi ton, dar gesturile îi erau din ce în ce mai nestăpânite, pe măsură ce se depărta, în urma ofiţerilor.

XXI

Dragă fiule,

Deşi ştiu că hazardul războiului ar putea face ca această scrisoare să nu ajungă în mâinile tale, nu pot rezista dorinţei de a-ţi scrie. Nu ştiu nimic despre tine; poate că nici tu nu ai veşti de la mine, dar viaţa mea în această ţară, aşteptând ceea ce împăratul nostru se va învoi să decidă, mă face să-mi omor timpul vorbind cu tine, chiar şi în acest chip nefericit.

Dac-ar trăi maică-ta, m-aş sfătui cu ea, dar aşa, în lumea asta numai pe tine te mai am, şi de aceea te fac confident al necazurilor mele.

Napoleon a ordonat adunarea trupelor care nu s-au întors în Spania, pentru a forma un regiment ce ar urma să lupte alături de el. I-a dat numele fratelui său, Joseph, lucru acceptat de majoritatea celor care facem parte din el.

La început ne-au anunţat că vom pleca spre scumpa noastră patrie, să luptăm pentru cauza ei, dar n-a fost aşa; soluţii noştri sunt folosiţi la amenajarea drumurilor şi forturilor, aşa încât părem mai degrabă o trupă de ocnaşi decât militari. Se face totul pentru micşorarea cheltuielilor de întreţinere, aşa încât, împrăştiaţi în cele patru vânturi, nu mai ştiu când vom ajunge să ne revedem. Aici sunt mulţi prizonieri spanioli. Nu au arme; soarta lor nu se deosebeşte prea mult de a noastră, deşi în marea lor majoritate se ocupă cu muncile câmpului, secerând şi adunând recolta acolo unde lipsesc braţele. Dar sapă şi tranşee, deoarece umblă zvonul că soarta războiului, în ciuda iscusinţei şi vitejiei celor care-l continuă, va fi din ce în ce mai nesigură. Deocamdată asta e tot. Primeşte mii de îmbrăţişări de la tatăl tău, care speră să te aibă într-o zi alături dacă, aşa cum spui, vrei să urmezi cariera armelor.

Ferind-o de ochii mei, prietenul puse bine scrisoarea, privind la omul în gri, care, desigur, o adusese. Cum obişnuieşte să recitească ceea ce a primit mai demult, niciodată nu ştiu dacă o are de o lună sau de o săptămână. Cei doi tac, nu spun nimic despre aventura lor de pe plajă, despre soarta ce ne aşteaptă, despre ştirile ce ne întăresc sufletele descurajate. Este sigur că amândoi, unul tăcut şi celălalt gânditor, se află aici pentru a croi

vreun plan nou; mă privesc bănuitori, ca şi cum m-aş fi dus să-i denunţ.

— Deci te-ai hotărât să nu ne ajuţi, murmură deodată omul în gri şi, cum nu-i răspund, insistă: Vorbesc de afişele satirice pe care te însărcinasem să le împarţi.

Încet, negurile mi se limpezesc puţin. Îmi revin în minte stăpâna grădinii, chelfăneala, casa în flăcări.

— După cât se pare, îi spun, viaţa ne desparte şi ne reuneşte când nici nu gândim.

— De ce n-ai mai apărut?

— Pentru că n-a vrut doamna mea.

Omul în gri îmi dă să înţeleg printr-un semn că se aştepta la acest răspuns, dar eu insist cu şi mai multă hotărâre:

— Când am venit, hârtiile astea zburau deja prin aer.

— Şi asta-i adevărat. În orice caz, acum nu mai au nicio importanţă. Şi adăugă pentru sine: Napoleon ne-a trădat.

— Asta nu se ştie niciodată, răspunse prietenul cu un gest amar. Va trebui să câştigăm timp.

— Să câştigăm? A promis că ne ajută.

— La urma urmei, a desfiinţat mănăstiri şi confrerii. A abolit chiar şi drepturi senioriale.

— Bine, scutură din cap omul în gri. Poate că este precum zici, dar eu cred că ne înşelăm. Nu serveşte la nimic să semneze decrete liberale pe care apoi să le anuleze tăind capetele spaniolilor. Revoluţia noastră trebuie să fie opera noastră proprie şi cu totul diferită de a lui. În Franţa, ea s-a născut din intrigile curţii, în timp ce a noastră va trebui să izbucnească din dorinţa şi nevoia de a respinge un agresor nedrept şi puternic.

Deşi nu înţeleg bine astfel de argumente, văd în schimb că treburile lui şi ale prietenului, revoluţia despre care vorbesc ei sunt departe de mine. Mă interesează doar în măsura în care are legătură cu libertatea noastră, cu dorinţa comună care ne uneşte pe toţi.

La rându-i, ascultându-l pe omul în gri, prietenul este foarte agitat. Uneori priveşte spre mare, ca şi cum şi-ar pândi cel mai mare duşman. Cu ce-o fi vinovată marea de păcatele noastre? Ea este străină muritorilor; nu capitulează, luptă şi ameninţă, în ciuda înfăţişării sale prietenoase, a mareelor care aduc până în port plante şi peşti nemaivăzuţi vreodată. Aşa ne hrăneşte şi ne asediază. Aşa ni se trece viaţa. Uneori prosperând, alteori

potolindu-ne foamea cu melcii ăştia care au un miez atât de tare şi aspru, încât abia pot să-l mănânce şi cei mai disperaţi. Ce vină are marea că a apărut canoniera, că cineva i-a denunţat paznicilor?

Foamea este sfetnic rău şi, cum spunea duhovnicul, clipele amare năpădesc sufletul cu intenţii josnice. Când cineva vorbeşte de o fugă neizbutită, totdeauna priveşte la tovarăşul lui cel mai apropiat. Dar ce contează... tot marea va şterge în cele din urmă şi astfel de bănuieli şi nelinişti.

Trebuie să uităm şi să ne dăm curaj, să-l ajutăm pe prieten care, după cum se vede treaba, are s-o termine, ca atâţia alţii, făcându-şi din colibă chilie. Cei care dau într-o asemenea nebunie îşi petrec timpul contemplând marea. Uitând de lume, mulţi merg pe deal, goi puşcă, şi nu apar decât pentru a-şi primi raţia, acoperiţi doar la mijloc cu frunze.

Acum paznicii noştri, probabil înştiinţaţi de cineva, sunt numai ochi şi urechi, cercetând de la chilă până la catarg fiecare ambarcaţiune care soseşte.

— Dacă mai trece o săptămână tot aşa, se lamentează şchiopul, va trebui s-o termin cu negoţul.

— Ce aşteptai?

— Ceva mai bun, mai prosper.

Privesc în jur şi nu văd decât oameni îmbrăcaţi doar pe jumătate, câte o uniformă zdrenţuită şi ploaia asta care, din noiembrie până în martie, nu încetează nicio zi să ne biciuiască. Prietenul, ud până la oase, abia mănâncă, bea doar câteva picături cu plăcerea cu care ar bea fiere şi-şi petrece timpul întins în patul de campanie. Nu ştiu dacă se gândeşte la taică-său sau dacă s-a întâlnit din nou cu omul în gri, căruia desigur îi povesteşte păsurile pe care nouă ni le ascunde.

— *Sursum corda!* Sus inima, îi spun eu, simulând o veselie pe care n-o am. La urma urmei, paznicii noştri n-au trecut la represalii. Asta înseamnă că poţi încerca din nou...

Dar nu răspunde şi, pe când şchiopul iese, rămân să sfidez marea ce cade din ceruri.

— Aşteaptă, vin cu tine.

— De ce? mă întreabă bănuitor.

— Între prieteni trebuie mereu să înveţi. Sau nici tu n-ai încredere?

— Ipohondria o simt doar aici, răspunde punându-şi mâna pe stomacul scobit. Dacă vrei să vii, vino.

Şi aşa, ajungem la cantina lui, altădată bine aprovizionată, dar acum întoarsă cu susul în jos, golită de provizii.

— Ce să mă fac? se lamentează. Corabia cu orez nu vine din cauza furtunii; războiul, după cum se spune, înghite recoltele cele mai bune; hoţii mă fură. Aşa sunt eu; stau în cumpănă dacă să închid sau să aştept ca cerul să termine cu noi toţi.

Ascultându-i văicărelile, nu pot pricepe motivul pentru care se află aici, când, după un timp, o umbră întunecă intrarea.

— Eşti cu cineva? întreabă umbra.

— Intră; e un prieten.

În semiîntuneric îl recunosc pe unul din clienţii lui obişnuiţi, înalt şi gros ca un trunchi, pe care-l tratează cu o înghiţitură de vin.

— Mergem acolo?

Spre uimirea mea, celălalt încuviinţează şi ne întoarcem în ploaie, ei înainte, fără a le păsa de mine, eu la urmă, întrebându-mă despre motivul unor asemenea precauţii.

Traversăm Palais Royal, acum o întindere de mocirlă şi gropi; urcăm Colina Dragonilor şi, când ajungem pe coama lui Paisprezece, unde muntele se rostogoleşte în torenţi de nămol, ne oprim în sfârşit în faţa unei colibe mai sărăcăcioase decât celelalte. Ca unul care se află în propria lui grădină, şchiopul intră urmat de tovarăşul său.

Aud la început voci, apoi strigăte şi, în cele din urmă, se întorc târând un trofeu pe cât de slab, pe atât de trist. Sub vântul care se înteţeşte îl recunosc pe vechiul nostru prieten, renegatul. Toată puterea, vechiul curaj dispăruseră. Din toate acestea mai rămăsese doar un morman de oase pe care cei doi călăi îl trudesc până îngenunchează în noroi.

— N-am nimic! geme el. Nicio fărâmă, jur!

— Minţi! Mi-ai luat ultima îmbucătură. Pe sfântul potir că ai să mi-o plăteşti!

— Cum vine corabia îţi înapoiez totul!

— Ăsta-i un cântec vechi, prietene!

— Aibi milă, milă!

Dar nici promisiunile, nici vaietele nu-i impresionează şi, căzând peste el, cei doi încep să-l pipăie. Cât ai clipi găsesc coltucul de pâine, dar renegatul, văzându-l pierdut, se ridică din

noroi şi-l smulge din mâinile lor, încercând să-l hăpăie cu atâta nerăbdare încât, atunci când duşmanii reuşesc să-l oprească, mai mult de jumătate se dusese pe gât în jos. Horcăind şi tăvălindu-se, cei trei încing o horă din care cel mai slab încearcă să iasă ferindu-se de ploaia de bastoane şi norii de ghionturi care, în cele din urmă, îl lasă istovit şi abia mai suflând.

Niciodată nu-l văzusem pe şchiop mânuindu-şi unealta cu atâta înverşunare. Privindu-l dinaintea victimei sale, pe care începeau deja să se ivească petele negre ale loviturilor, înţeleg cum mizeria şi războiul pot să-l transforme cu totul pe om pentru un coltuc de pâine pe care, cu ani în urmă, nici câinii nu l-ar fi mâncat.

Şi pedeapsa putea continua dacă din ploaie nu s-ar fi desprins o siluetă cu bastonul ridicat, strigând pe un ton războinic:

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-i hărmălaia asta?

— Îl învăţăm pe prietenul tău să respecte ce nu-i al lui.

— Şi asta o spui tu, şchiop hoţ?

— Mamă, nu ştii ce spui.

— Mamă? Cea care v-a fătat pe voi!

Şi, ridicând bastonul, începe a-i măsura atât de năprasnic, încât cei doi creditori cu greu îşi salvează pielea.

— Nu te burzului, zbârlito, că pricina asta nu te priveşte.

— Atunci pe cine priveşte? *Cine pe Juan îl iubeşte şi câinele i-l preţuieşte!* aşa că respectaţi-l pe-al meu.

Cei doi rămân descumpăniţi, în timp ce renegatul se ridică din noroi cu mare greutate.

— Ia uitaţi-vă cum vă purtaţi cu oamenii de bine. Iuda însuşi, dacă ar învia într-o zi, s-ar întoarce pe lumea asta transformat într-un cămătar şchiop.

În timp ce se ceartă, o recunosc în sfârşit pe bătrâna mea. Rău trebuie să-i mai meargă după moartea sergentului de şi-a legat viaţa de cea a renegatului. Dumnezeu i-o fi unit pentru a se ocroti unul pe celălalt, aşteptând să fie luaţi dimpreună de cea fără nume. Deşi mai slabă şi neagră, cu voce de clopot dogit, mai are destulă îndrăzneală să-i pună pe fugă pe şchiop şi pe lacheul lui, fără să-i pese de ameninţările lor. Apoi se îndreaptă spre mine strigând:

— Vino-ncoace, adulterule, bastardule! Doamne sfinte, ce pipernicit ai ajuns!

— Cum puteam ajunge altfel, mamă, departe de favorurile şi protecţia ta?

— Acum mi te recunosc, ţârcovnicule, în acest *Ora pro nobis*, îmi răspunde râzând. Într-o bună zi ai să ajungi cardinal. În ce mă priveşte, aici mă găseşti, sprijinită de măgarul ăsta. Dă o mână de ajutor, că aşa-i creştineşte, să-i alini pe cei fără apărare.

Îl băgăm în colibă şi-l aşezăm pe patul de campanie. Şi nu i se închid bine ochii, că bătrâna începe să scormonească în spatele pietrelor din vatră, de unde scoate o damigeană strâmbă ca şi stăpâna ei, dar mai mult de jumătate plină.

— Bea, băiete, şi hai să sărbătorim a doua noastră întâlnire; să uităm ploaia! Cum îţi mai merge?

— Ca tuturora: privesc marea, dorm şi mă scarpin, adică exact contrariul a ceea ce-mi propusesem într-o zi.

— Rea zi a mai fost aia!

— După câte bănuiesc, cea mai înşelătoare din viaţa mea.

— Viaţa, răspunde bătrâna, poate să aştepte. Rămâne pe loc, oricâţi s-ar duce, dar norocul îţi iese în cale doar o dată şi trebuie să fii cu mare băgare de seamă să nu-ţi scape. După cât mă duce pe mine capul, două sunt drumurile pe care un băiat ca tine poate să prospere: unul este cel al armelor.

— Aici nu există arme, mamă, o întrerup. Toate au rămas la Bailén, când cu capitularea.

— Chiar dac-ar exista, nu ţi-ar servi la mare lucru, pentru că n-ai stofă de soldat.

— Mă cunoşti bine.

— Deci, dacă vrei cu tot dinadinsul să ieşi în faţă, nu-ţi rămâne, fiule, decât sfânta mamă, biserica.

Rămân pe gânduri, neştiind ce să-i răspund, în timp ce damigeana trece de la o gură la alta. De la orfan la canonic mi se pare un salt cam nesigur şi prea mare.

— Fiecare lucru la timpul şi locul cuvenit. Timpul nu presează, pentru că încă n-ai fost înţărcat.

— Şi locul?

— Locul lasă-l pe mine, pentru că, servind la liturghii şi chiar mai mult, am să te fac să ajungi până la amvonul cel mai înalt.

— Să ajut, ştiu foarte bine. Acolo, la orfelinat, unde-am fost crescut, nimeni nu împăturea mai bine feloanele şi nici nu era mai cu băgare de seamă la vinul din potire.

— În ce priveşte vinul, te cred, mi-o serveşte cumătra cu ironie. Dacă şi cu sângele Domnului ai fi la fel de atent precum eşti cu damigeana asta, atunci viile din la Mancha n-ar ajunge nici pentru trei liturghii pe săptămână.

Tace o clipă, se convinge că prietenul ei doarme şi, scoţându-mă afară, priveşte la norii pe care acum vântul îi transformă în vârtejuri întunecate.

— Muncesc, spăl şi cos la guvernator. Mă aleg cu ce pot şi ajut pe cine mă ajută; de-asta sunt aici, în ciuda ordinelor sale. Capelanul are nevoie de cineva care să-l ajute la liturghiile pe care le face la Palais Royal pentru trupă şi prizonieri care, deşi cei mai mulţi sunt eretici, numără printre ei destui creştini ca noi, spaniolii. Aşa că stai liniştit şi aşteaptă să-ţi dau eu de ştire. Şi dacă ce vorbim noi acum se înfăptuieşte, să nu fii scurt de memorie.

— Aşa am să fac, mamă. Am să-ţi fiu recunoscător cu vârf şi îndesat.

Dându-se un pas înapoi, bătrâna mă priveşte din cap până-n picioare.

— Cât ai mai crescut de când eram pe pontoane!

— În înălţime, da. În lăţime însă, scad două degete pe săptămână.

— După înălţime se judecă bărbaţii, se puse ea pe râs, ca de obicei, şi după alte lucruri pe care acum însă le lăsăm deoparte, fiule. La anii mei – mă priveşte din nou cu melancolie – nu-mi rămâne decât să mă resemnez, să dorm puţin şi să trăiesc cum s-o putea.

— Dacă mă aleg cu ceva din toate astea, o să vă onorez şi-o să vă servesc ca mai înainte.

— Taci, şmecherule! îmi răspunde întorcându-se în colibă. Toţi bărbaţii sunt la fel când e vorba de asta.

— Care asta, mamă?

— Promit şi nu se ţin de cuvânt. Pentru că timpul nu dă niciodată înapoi ce fură.

Şi zicând acestea se întoarse la cuibul ei, iar eu, vizita fiind încheiată, o iau în jos pe cărăruie, întrebându-mă cum o să-mi mai meargă de acum încolo.

XXII

Înalt, uscăţiv, mângâindu-şi fălcile cu mâna, priveşte din fereastră cerul care, deasupra mării de coral, anunţă primăvara. Prin capul care începe să-i albească trec mereu, în sus şi-n jos, liste cu medicamente şi carne, cu hamacuri, paturi pentru spital, promisiuni neţinute, ajutoare care nu sosesc.

De când a pus piciorul pe insulă cu bagajul lui modest, a petrecut multe ore lângă fereastra aceea mare, spionând marea, concepând la masa lui de nuc liste pe care le păstrează cu grijă.

Întorcându-se, mă descoperă şi-mi spune cu glas domol:

— Aşadar vrei să ajuţi aici!

— Asta e cea mai mare dorinţă a mea, părinte.

— Bine. Spune, ce ştii să faci? Cine te-a recomandat mi-a spus că ai fost ţârcovnic.

— Aşa-i.

— Dar biserica asta nu-i ca celelalte. Aici trebuie să-ţi împărţi timpul între Dumnezeu şi bolnavi, şi chiar să furi uneori din timpul său pentru a-i ajuta pe cei care se află în cea din urmă clipă a vieţii.

— Ştiu asta prea bine, sfinţia-ta. Cunosc spitalul acesta în care aţi binevoit să mă vizitaţi.

Mă priveşte gânditor şi întreabă:

— Ai trecut prin Spitalul Colinei?

— Da, şi cum ştiu că nimeni nu se întoarce de-acolo, consider că mila Domnului a fost aceea care mi-a salvat viaţa acolo unde atâţia mor. Şi acum o pun în serviciul vostru...

Aruncă o privire asupra hârtiilor şi traversează cu paşi solemni încăperea slab luminată.

— Dacă aş pleca urechea la câte cereri am, mi-ar trebui încă douăzeci de parohii. Mă examinează încă o dată, de sus până jos.

— Dar, cum înţeleg, vocaţia ta este sigură.

— Puneţi-mă la încercare, părinte.

— Aşa voi face. O să vedem cum te descurci.

Uşa dinspre scară se deschide şi alt prizonier de vârsta mea intră zicând:

— Părinte, e ora nouă. Când doriţi, putem începe vizita.

— Să mergem, răspunde capelanul.

Iar eu, cam ezitând, mă alătur celor doi şi măgarului care aşteaptă jos, cu desagi de pâine şi medicamente, pentru a o apuca apoi pe drumul ce duce la spital.

Ce diferite sunt moartea şi durerea când le priveşti şi le simţi din afară! Trupurile acelea întinse pe jos, aducând cu imaginea mea de odinioară, mi se par acum nişte excremente pe care destinul mi le aruncă în cărarea vieţii. În semiîntuneric, cu duhoarea aceasta pe care o lasă în urma ei moartea, ghicind apropierea capelanului şi a micului său cortegiu, umbrele prind viaţă şi încearcă să se apropie de lumină, ridicându-se din paiele mizere în care zac. Unora, răul le scoate oasele prin carne, pe alţii îi devorează din străfunduri, semănându-le pe corp grădini de răni; de pretutindeni se ridică un vaier continuu ce pare a ieşi din pământ.

— Grea muncă mai ai, îi spun vechiului meu înger păzitor, care se vântură pe-acolo împreună cu alţii.

— Există altele şi mai rele. În carcera asta, ceea ce este mai rău n-a venit încă. Întoarce privirea spre cei ce-l înconjoară pe capelan. De altfel, pentru asta şi suntem mai bine trataţi.

— Nici pentru un sac de pâine n-aş îngriji asemenea răni.

— Asta, prietene, depinde de nevoie.

Capelanul, în schimb, se mişcă fără teamă prin turma de credincioşi, luminând paturile şi ungherele, vorbindu-i fiecăruia pe limba sa atât de greoaie şi şovăielnică, nemulţumit de franţuzeasca lui scâlciată, ajutându-se prin gesturi şi semne. Nimic nu pare să-l tulbure: plăgi, ochi cu albeaţă, răni prin care mişună viermii, feţe pe care boala le transformă deja în ţeste rotunde, voci implorându-l pe Dumnezeu, tusete îndrăcite şi horcăituri înăbuşite.

Dacă aş ieşi afară la soarele blând şi aş simţi în juru-mi suflarea mării, aş retrăi ziua în care am părăsit acest infern. Îngerul păzitor însă, ca şi cum destinul meu ar fi fost al său, mă sfătuieşte, arătându-mi-l pe capelan:

— Dacă vrei să ieşi cu bine din asta, să nu te depărtezi de el. Lipeşte-te de sutana lui şi ascultă-l orbeşte. El este stăpânul aici şi cine serveşte la un stăpân bun îşi ia întotdeauna bucăţile cele mai bune.

De atunci îl urmez prin toată insula, pe Colina Dragonilor sau până la Palais Royal, unde, stând la soare, muzicanţii îşi încearcă instrumentele.

Unul din ei se apropie de cortegiu şi, într-o spaniolă fără cusur, rosteşte:

— Plecăciune! Camarazii mei de durere şi captivitate au vrut să vă arate evlavia şi mulţumirile lor pentru toate câte ştim că le faceţi pentru noi. Pentru aceasta, vrem să vă primim cu tot respectul, dând un mic concert.

Şi, înainte ca el să accepte sau să răspundă, improvizata ceată atacă un marş cu mult mai vioi decât cei ce-l intonează. Merita să fi văzut chipul capelanului care părea să le mai şi mulţumească.

— Nu numai că-mi place, mărturiseşte el când aceştia încetează, dar vă recomand să perseveraţi. Cei care tânjesc după cântecele patriei vor şti să mulţumească pentru acest concert chiar mai mult decât mine, dacă-i posibil.

— Desigur, sfinţia-ta, încuviinţează cel care era purtătorul lor de cuvânt. Mai avem un proiect pe care ne-ar plăcea să-l supunem aprobării şi opiniei voastre.

— Un proiect? Despre ce-i vorba?

— Cu tot respectul, am vrea să dăm reprezentaţii de teatru.

— Teatru?

Faţa capelanului se întunecă precum cerul de toamnă, dar conştiinciosul regizor nu se intimidează. Din contră, dovedindu-şi cunoştinţele în asemenea dispute, desenând prin aer o a doua plecăciune, continuă:

— Printre cei aici prezenţi sunt unii camarazi maeştri în arta scenei şi, aflându-ne atât de departe de patrie, lipsiţi de orice amintire, care să ne-o apropie, ne-am imaginat că nu poate fi leac mai sigur pentru a ne face să uităm o asemenea singurătate, decât un spectacol. Ne va fi învăţătură şi alinare, în acelaşi timp.

Auzindu-l exprimându-se cu atât de meşteşugite şi folositoare cuvinte, oricare altul ar fi cedat pe loc, dar nu capelanul meu, care, bănuitor, îl chestionează:

— Şi ce fel de piese vreţi să reprezentaţi?

— Nimic care să fie împotriva religiei şi a moralei. Simple tablouri, poveşti adevărate.

— Atenţie la tablourile astea; puteţi s-o faceţi, numai să duceţi totul la capăt cu bună cuviinţă şi modestie.

— Întocmai ca în catedrală.

— În schimb, şi în ochii capelanului încolţeşte o luminiţă răutăcioasă, vreau să vă văd mai des pe la biserică. Şi Domnul ştie să înalţe sufletele.

Muzicanţii se privesc. Nimeni nu îndrăzneşte să crâcnească, dar, în cele din urmă, unul răspunde:

— Unii merg, domnule.

— Nu pe cât aş dori eu. Muzica cea mai plăcută urechilor Domnului este ruga celor ce-l supără mai mult sau îl uită.

— Unica noastră vină a fost că am pierdut o bătălie.

— Ce spui?

— Spun, Sire, că avem conştiinţa împăcată. N-am făcut decât să salvăm onoarea patriei.

Deodată, sprânceana capelanului se ridică şi faţa i se înnegurează; caută să domine grupul ce-i stă cu mândrie în faţă:

— Dacă mai aud vorbe de felul ăsta, puteţi să consideraţi că nu v-am promis nimic. Nu vor mai fi nici concerte, nici reprezentaţii de teatru.

Şi întorcându-se, cu anteriul în vânt, îşi continuă drumul în căutarea altor enoriaşi.

XXIII

Curând mi-am dat seama că noul meu stăpân îşi guverna turma între cer şi pământ, uneori poruncind, alteori cedând. Nici comisarul, nici guvernatorul nu-i subminau autoritatea, unul fiind prea aspru, celălalt prea blând. Tot ce intra sau ieşea din tabără trecea pe sub ochii săi, prin mâinile sale, ceea ce adesea îi aducea înfruntări destul de serioase cu celelalte autorităţi.

— Lăsaţi să treacă timpul, capelane! îl sfătuiau ei. Timpul şi comisarul nostru vor îndrepta totul.

— E bine să se îndrepte, răspundea acesta, dar nu pe seama statului. Trebuie să ştiţi, adăuga el ţintuindu-şi rivalul, că s-au cerut administraţiei noi corăbii cu provizii.

— Atât de rău o ducem în această privinţă?

— Avem carne foarte puţină. În plus, e la fel de fadă ca apa.

— Dar ce vreţi? Să mănânce ca soldaţii?

— Măcar nişte berbeci cu care să-i îngrijim pe bolnavii mai gravi.

— Pe sfintele scutece! se îngrozea comisarul. Sper că-mi veţi explica raţiunile unui asemenea ospăţ.

— Dacă este pentru spital, treacă, hotăra guvernatorul. Cerute să rămână.

— Cerute vor rămâne, pentru că nu vor sosi niciodată. Foamea se înteţeşte şi pe uscat.

Ascultând discuţia celor doi în salonul guvernatorului, îi dădeam toată dreptatea îngerului meu păzitor care-l acuza pe comisar de lăcomie, rechiziţionând nu numai raţiile, ci orice lucru de valoare care i-ar fi căzut în mână. Ajuns aici, ca sancţiune sau recompensă, din posturi mai înalte, părea hotărât să facă avere cât mai curând, cu şfichiul biciului, ca atunci când cineva, din greşeală, vărsa un pahar cu apă, un pumn de orez sau un căuş de boabe. Îngerul mă asigura, de altfel, că amândoi, capelanul şi guvernatorul, atât de înverşunaţi unul împotriva celuilalt, în cele din urmă se aveau ca fraţii. Aceeaşi dorinţă îi ardea pe amândoi: unul să pună mâna pe vin şi ulei, celălalt să tragă oile în ţarcul său, transformat peste noapte în paraclis. Numai câţiva prizonieri se opuneau, neţinând cont de ameninţări sau premii, nevrând să audă nimic de liturghii şi predici. Închişi în ei înşişi, respectau doar regulamentul, uneori riscându-şi chiar viaţa.

Dar eu m-am lipit trup şi suflet de capelanul meu. Când se crăpa de ziuă, îl ajutam să-şi pună veşmintele, luam potirele şi odăjdiile şi-l asistam în toate, de la altar la spital, din port până la Colina Dragonilor. Alteori trebuia să duc în spinare saci cu ridichi sau verze care schimbau din ce în ce mai mult grădinile acelea primitive în adevărate raiuri de verdeaţă. Dar se întâmpla ca la sfârşitul sezonului să găsim semănăturile smulse şi mâncate de către acei care le plantaseră şi care acum nu mai puteau aştepta coacerea lor. Aproape nimeni nu voia să accepte bumbacul.

— De ce nu-l vor? mă întreba stăpânul.

— Spun că dacă-i pentru îmbrăcăminte, asta înseamnă că prizonieratul va mai dura încă mult timp.

— Şi ce-ar vrea? Să umble goi ca animalele? Cosind şi torcând, le va sosi mai curând ceasul libertăţii.

Şi atât de mult creştea faima capelanului, încât capela deveni prea strâmtă şi trebuiră să ridice un nou altar pe colină. Merita să vezi mulţimea aceea în pieile goale urcând colina din toate părţile. La început urcau puţini dar, zi după zi, numărul creştea, – iar capelanul ajunse să nu mai poată răzbate cu confesiunile.

— Ce păcate or fi mărturisind? îl întrebam pe slujitorul capelanului. Viaţa asta nu-ţi prea dă prilejul.

— Eşti încă tânăr dar, acolo unde se doarme şi se trăieşte atâta timp împreună, nu lipsesc niciodată ocaziile de a profita pe seama altora.

Eu, ca de obicei, îi dădeam dreptate, amintindu-mi de aventura cu sergentul şi femeia lui. La drept vorbind, nu le mai păstram ranchiună acum, când soarta mi se îmbunătăţise. Îmi revenea în minte şi Maria cea mică, în locuinţa din munte sau mormântul ei poate. La tot felul de lucruri îmi umbla capul în timp ce păcătoşii îşi goleau sacul în urechile capelanului.

— De fapt, şuşotea îngerul meu păzitor, vin mai degrabă pentru raţie decât pentru a-şi spăla păcatele.

Totuna. Continuam să-l ajut pe capelan cam cu lehamite, somnoros, răspunzându-i fără să uit un cuvânt, pentru ca *Misa Est* să nu mă prindă cu ochii închişi.

Într-o duminică, doar ce începuse evanghelia, că din fort se auzi bubuit de tun. O clipă ramaserăm cu toţii descumpăniţi; nici capelanul nu ştia ce să creadă când, întorcându-mă, am văzut pe plajă un nor de prizonieri îndreptându-se către port. Acolo, pe

nisip, un vas de război spaniol din acelea care ne aprovizionau se afla în voia valurilor. Cerşetori şi marinari, vâsle şi pumni, piei goale şi uniforme uzate se încăieraseră.

Capelanul scurtă pe cât putu slujba şi, cât ai zice amin, o terminarăm chiar în momentul în care majoritatea credincioşilor o zbugheau. Cum m-am văzut liber, m-am luat după ei, ajungând înainte ca hărţuiala să se fi terminat. În prima linie, lângă omul în gri, se afla şchiopul, predicând oastei care luase cu asalt vasul. În strigăte de furie şi focuri de pistol, pe plajă cădeau saci cu fasole şi unelte, carne şi pastramă. După câtva timp, şansele fiind schimbătoare, vasul căzu în mâinile prizonierilor care, urcând pe punte, se îndepărtară puţin în aşteptarea unui vânt prielnic.

— Rea zi pentru a ieşi în larg! zise şchiopul arătând spre cer.

Dar vântul vru să dea ajutor acelei adunături de nebuni şi, pe dată, briza se învolbură suflând dinspre dealul cel mai apropiat. Dar nu se umflă bine vela, că un strigăt izbucni dintre cei rămaşi pe chei:

— Ori ne salvăm cu toţii, ori nu pleacă nimeni!

— Dacă fug, o să plătim noi pentru ei! Or să ne suprime apa.

— Ne vor lua raţiile!

— Oricum, or să ne omoare! murmură şi omul în gri.

Zelul gardienilor devenise de prisos. Încă un val de strigăte se ridică de pe plajă şi un potop de pietre şi moloz se abătu asupra ambarcaţiunii, aproape scufundând-o. Trist sfârşit al nenorociţilor acelora doborâţi de chiar camarazii lor. Pentru unii luau sfârşit acolo viaţa şi speranţa, alţii însă, la primele lovituri cu patul puştii, îşi căutară scăparea în apă, în timp ce renegatul şi alţii încercau să se întoarcă la colibele lor înotând în jurul fortului, pe sub apă.

— Pe unii i-o salva noaptea, murmură prietenul, dacă nu s-or hotărî să-i caute şi să-i adune de prin munţi.

Dar gardienilor nu părea să le pese de soarta lor. Acum făceau bilanţul morţilor şi răniţilor, şi probabil se considerau satisfăcuţi.

— Acum vor avea motiv să ne urgisească şi mai mult, bombăni şchiopul. Din vina unora se vor înteţi represaliile.

— În orice caz, interveni omul în gri, dacă au pe cine să pedepsească, le trece supărarea.

— Şi dacă va continua tot aşa? am cutezat să întreb.

— Dacă nu se schimbă, atunci va fi ca în Madrid cu cei care-l ajută pe împărat.

— Bune veşti, îi răspunse celălalt, flegmatic. Şi noi l-am servit şi chiar i-am mâncat din palmă.

— Ce puteam face?

— Toţi zic la fel.

— Chiar aşa fiind, eu aş da cuibul acesta de păduchi şi trădători în schimbul Madridului şi al temniţelor sale despre care vorbiţi.

— Nici acolo nu lipsesc denunţătorii. Închisorile gem. Din toate părţile plouă cu liste; cine poate, pleacă, iar cine rămâne nu ştie niciodată dacă a doua zi va mai fi liber sau nu, după cum războiul îi apropie sau îi îndepărtează pe francezi.

Am tăcut cu toţii, privind fără să vrem în zare, ca întotdeauna când se vorbea despre libertate. Acum castelul ne învăluia în umbra sa, părând a ne păzi ca un gardian veşnic.

— Nu ne rămâne decât să pregătim un alt plan, anunţă omul în gri. Şi de data asta să avem parte de o soartă mai bună.

— Pe mine să nu contaţi, sări şchiopul. Dacă-i adevărat ce spui, rău va fi să ajungem la liman, pentru că ne vor spânzura fraţii noştri, iar dacă, dimpotrivă, ajungem în Franţa aia despre care vorbeşti, n-o s-o ducem mai bine ca spanioli; ne vor trimite din nou la închisoare.

— Atunci, ce propui?

— Nu ştiu, îmi răspunse pe gânduri. Să rămânem cu pânzele întinse şi să vedem ce fel de cer vom avea în zori.

— Cerul o să fie atât de întunecat, încât n-o să aibă rost să ne trezim.

— Poate că aveţi dreptate, zise el desenând cu bastonul pe nisip o încrengătură de drumuri, dar nu-i nevoie să fii cine ştie ce priceput în ale mării ca să înţelegi ce-ţi spune bunul simţ: cel mai nimerit mod de a scăpa de aici nu este să furi o barcă, aşa cum a făcut turma asta de nefericiţi, şi nici s-o meştereşti din scânduri şi cuie pentru ca, ieşind în larg, să dureze mai puţin decât un suspin, ci să te încredinţezi cuiva care să te salveze într-un mod mai discret.

— Şi unde se află mierla asta albă?

— Trebuie s-o cauţi cu grijă şi răbdare. Apoi, să tratezi cu el şi, odată preţul stabilit, te dai pe mâinile lui.

— Pentru ca apoi să te vândă spaniolilor, conchise cu brutalitate prietenul.

— În orice acţiune există un risc, îl privi şchiopul chiorâş. Cine nu ştie să-l înfrunte, nici la vreun câştig să nu se-aştepte.

Din nou zburase libertatea dincolo de nori şi de marea aceea blândă, frământată doar de câteva vase de război. Hotărârea şchiopului, felul său firesc de a explica proiectul câştigară chiar şi încrederea omului cu redingotă gri, care începu să-i întrebe din ochi pe ceilalţi. În cele din urmă, se întoarse spre el:

— Te ocupi tu de afacere?

— De ce eu, care nu mă îmbarc?

— Tocmai de-aia; nimeni nu va bănui. În plus, îi cunoşti cel mai bine pe toţi marinarii şi armatorii.

— Nu promit nimic, dar strângeţi banii cu care veţi plăti călătoria. Şi, anticipând alte întrebări, continuă: Şi miza să fie mare, pentru că libertatea nu are preţ. Ca orice lucru în viaţă, ea depinde de cerere şi ofertă. Numai moartea ia ce vrea şi nu dă nimic în schimb.

Şi, fără alte vorbe, ne despărţirăm; cei doi prieteni împreună, ca de obicei, cu jumătăţile lor de cuvânt şi secretele lor comune, în timp ce eu şi şchiopul socoteam succesul viitoarei operaţiuni.

— Crezi c-o să ieşim cu bine de data asta?

— Lucrul ăsta nimeni nu-l ştie, ridică el din umeri. Luna trecută au împuşcat trei, descoperiţi de o canonieră când erau pe punctul de a scăpa. Nu le-am spus-o prietenilor ca să nu-i amărăsc, dar ceva probabil s-a întâmplat pe continent, pentru că am auzit că sunt pe cale de a dubla paza.

— Asta se spune mereu.

— Mă rog, scuturâ el din cap a lehamite. Dacă afacerea nu se face repede şi curat, puteţi fi siguri că veţi mai petrece aici câteva crăciunuri.

Ne-am petrecut noaptea discutând. Deodată, pe când se crăpa de ziuă, intrarea colibei se întunecă şi renegatul îşi făcut apariţia. Părea că nu se mai putea ţine pe picioare şi, tremurând din toate încheieturile, căzu în cele din urmă în faţa duşmanului său.

— Ce vrei să mai furi?

Celălalt nu răspunse. Pe faţă şi pe picioare avea semnele proaspetei lupte pe care o dăduse cu marea, continuată apoi prin locurile întunecoase ale coastei. Purta în ochi atâta

nenorocire, încât fu cât pe-aci să-l lase. La urma urmei, o noapte nu era cine ştie ce lungă şedere, dar şchiopul ameninţă fără milă:

— Dacă-l primim azi, mâine o să-şi facă din nou cuibul între noi. O să trebuiască să ne ocupăm de el pân-o veni femeia lui să şi-l ia. La urma urmelor, şi-a salvat viaţa de două ori. Nu se poate plânge că n-a avut noroc.

— Şi dacă-l găseşte patrula?

— Cu siguranţă că santinelele şi-au încheiat treaba. Acum cinează şi n-or să mai dea pe-aici.

L-am ridicat pe renegat şi l-am împins afară. Nu se auzea decât respiraţia mării şi eternul vuiet al brizei. Începu să meargă clătinându-se; apoi, ca şi cum l-ar fi îndrumat stelele, se depărtă târându-şi picioarele goale până ce-l înghiţi întunericul pe cărarea străjuită de mărăcini, care urca spre colina învecinată.

XXIV

Aşezaţi în mulţimea atentă şi gravă ce umple ţarcul de bârne prost îmbinate, şchiopul şi cu mine privim forfota actorilor machiaţi care împrăştie în aer puzderii de cuvinte. Nu înţelegem o iotă; şchiopul cască, dar pe ceilalţi din jurul nostru îi vedem cum se emoţionează ascultând ce se povesteşte acolo sus, pe scena mizerabilă împodobită cu pânze vechi şi ramuri. Sunt îmbrăcaţi în uniforme atât de zdrenţuite, că abia le acoperă trupurile. Toate acestea îmi readuc în minte actorii aceia pe care, la sărbători, fugeam de la orfelinat să-i vedem, profitând de somnul portarului. Scenele lor erau mai vesele, lumea aplauda cu mai mult entuziasm de fiecare dată când o femeiuşcă pe cinste îşi dezvelea pulpele albe, prefăcându-se a-şi scoate juponul, sau chiar arătându-şi ţâţele zdravene.

Aici însă nu e nimic din toate astea. Numai fraze solemne care, după câte înţeleg eu, vorbesc despre eretici şi păgâni, ceea ce francezilor, atenţi şi tăcuţi cum ascultă, le sună probabil a imnuri glorioase.

Veselia izbucneşte doar atunci când, curajoasă şi hotărâtă, arătându-şi la soare darurile naturale, deşi, din teamă faţă de capelan, cu anumită zgârcenie, îşi face apariţia neasemuita Jacquetta. Atunci, chiar şi adormiţii de prin unghere se deşteaptă, ca şi cum pe scenă ar fi apărut însuşi împăratul. Buzele ei şoptesc un cântec care, desigur, le aminteşte de meleagurile natale; muzica se înteţeşte şi, în final, cortina se trage în ropote de aplauze.

Întotdeauna este aşa. Atât de prelungite sunt ovaţiile, încât Jacquetta cântă adesea până la căderea nopţii. Are o mulţime de prieteni; unii siguri, alţii doar de inimă, pentru că ea nu respinge pe nimeni pe motiv de rang sau galoane.

— Pe asta ştiu c-aş duce-o în coliba mea, murmură şchiopul îndreptându-ne spre ieşire.

— Acum e în braţele unui caporal.

— O să-mi aştept rândul.

— Îmbătrânim până-ţi vine ţie rândul.

— Bătrâni sau nu, ceva o să rămână şi pentru noi. Dacă a avut până acum, o să aibă şi de-aici încolo.

Când Jacquetta iese cu caporalul ei care-o veghează şi o apără, ceilalţi se dau la o parte, aclamând-o fără încetare. Toţi o

privesc. Toţi îşi uită pentru o clipă necazurile, cu excepţia prietenului care, departe de toate, ne aşteaptă în tăcere.

Văzându-ne, faţa i se luminează.

— Aţi aflat vestea?

— Ce veste? întreabă morocănos şchiopul, încercând să-şi uite visele.

— Ofiţerii i-au scris amiralului englez.

Rămânem surprinşi.

— Şi ce ne priveşte pe noi? insistă cumătrul.

— Ne priveşte, pentru că amiralul va negocia răscumpărarea noastră.

— Şi de ce au scris numai ofiţerii?

— Datorită gradului, trebuie să fie primii în toate.

— După mine, mormăie şchiopul cu duşmănie, fiecare se naşte dintr-o mamă.

Prietenul tace. Se vede că vestea îi sună a libertate mai mult decât planul celuilalt şi, ca să ştiu dacă este lucru sigur, insinuez:

— Până ce acolo, în fort, nu se va semna *nihil obstat*[19], mi se pare că nimeni, ofiţer sau soldat, nu poate pleca de-aici.

— Tu nu ştii ce căpăţânoşi sunt englezii!

— Dar îl ştiu pe comisar.

— Ordinul e ordin. Şi nici n-o fi el chiar atât de aspru pe cât se spune.

— Şi încă cum! Dar timpul o să-mi dea dreptate.

De atunci am început să-l aştept pe emisarul ce avea să vină pe mare pentru a tranşa chestiunea, dar zilele treceau şi nicio corabie nu spărgea blânda linişte care anunţa din nou primăvara. Totuşi, ceva se bănuia prin fort pentru că, după-masă, la ora cafelei, pe care le-o serveau în colţul cel mai cald al sălii, niciunul din invitaţi nu-şi ascundea speranţa. Discuţiile se învârteau în jurul împăratului, a sorţilor schimbători ai armiilor sale, dacă avea să facă pace sau să-i bată pe austrieci sau dacă escadra dintr-un loc pe care-l numeau Toulon va veni în cele din urmă să-i răscumpere. Să-l fi văzut apoi pe ofiţerul de serviciu cum se străduia să le domolească entuziasmul, înaintea frunţii încruntate a comisarului, ale cărui pupile ardeau ca nişte săgeţi aprinse.

[19] Nimic nu se opune (lat.).

— Voi, francezii, izbucnea el în cele din urmă, cereţi un tratament special, în timp ce jumătate din Spania este jefuită de trupele voastre.

— Monsieur, răspundea ofiţerul în spaniola lui bâlbâită, asemenea rele sunt lucruri obişnuite în orice război. Fiecare ţară are răni din acestea. Istoria ne arată...

— Nu există altă istorie decât salvarea patriei. Prizonierii rămân prizonieri.

— Şi în Franţa există prizonieri spanioli. Se propune doar un târg: să-i schimbăm pe unii cu alţii.

— Nu sunt în măsură să accept acest lucru. Mai bine ar fi murit acoperindu-se de glorie, decât să trăiască în dezonoare.

— Astfel de cuvinte sunt crude, domnule.

— Astfel de cuvinte nu-mi aparţin; sunt ale împăratului.

Ofiţerul tăcea şi, ca de obicei, intervenea guvernatorul care, pe un ton mai blând, conchidea:

— Ei, domnilor, să fie pace pe timp de război, că nu ne aflăm aici pentru a ne bate, ci pentru a colabora. Va veni un timp când toate naţiunile se vor uni într-o singură dorinţă de pace, într-o epocă de aur care va alunga pentru totdeauna interesele meschine şi pizma.

Ascultând asemenea prorociri, asemenea vorbe frumoase, căpitanul zâmbea ca pentru sine, în timp ce capelanul era în culmea exasperării. Cu mare greutate reuşea să nu izbucnească şi, cum nu putea să dea drumul şirului de cuvinte mânioase ce-i stăteau pe buze, îşi sorbea cafeaua cu înghiţituri mici, străduindu-se să n-o verse.

Şi aşa trecu o lună, iar într-o bună zi, dând o raită prin bucătărie să văd de nu puteam şterpeli ceva, am auzit din nou bubuitul tunului din fort. Am scos capul pe fereastră şi am zărit un grup de ofiţeri alergând spre plajă, unde guvernatorul încerca să-i liniştească pe cei mai nerăbdători. Când am ajuns lângă ei, tocmai îi sfătuia:

— Calmaţi-vă, domnilor; totul se va face în cea mai deplină ordine.

Cei mai mulţi se îndoiau. Îşi mai aminteau de Bailén şi se temeau că această nouă negociere se va sfârşi rău din cauza spaniolilor. Totuşi, după câteva ore, hârtia era semnată şi parafată cu sigiliul autorităţilor. Se grăbi îmbarcarea pe cât posibil şi, unul câte unul, urcară pe punte toţi cei din grupul

numeros care aştepta în port. Purtau cu toţii vechile lor uniforme, cu excepţia ultimului, pe care l-am recunoscut imediat.

— Şi el pleacă? întrebă şchiopul lângă mine.

— Aşa se pare.

— Dar el nu face parte din trupă. De ce atunci este tratat altfel?

Printre ofiţerii de pe dig, vorbind cu căpitanul, se afla omul nostru în gri, cu redingotă şi pantofi, aşa cum îl cunoscusem. Lângă el, tovarăşul său de tăcere părea mai melancolic ca oricând. Văzându-ne venind, îşi pironi ochii pe corabie.

— Tu nu pleci cu ei? întrebă şchiopul maliţios.

Prietenul nu răspunse, dar cu o privire îl reduse la tăcere. Bucuria cu care ne-ar fi anunţat vestea părea cu desăvârşire anulată de dezamăgire.

— E clar, insistă celălalt, nu suntem cu toţii făcuţi din acelaşi lut. Unii rămân, alţii pleacă. Dacă o să-şi amintească cineva de noi, asta o să se întâmple în paradisul proştilor.

— Împăratul ne va scoate de aici! strigă o voce din mulţimea celor rămaşi.

— Sau poate ne va îngropa, îl corectă repede şchiopul.

Omul cu redingota gri se apropie şi disputa luă sfârşit.

— Drum bun şi noroc, i-am zis strângându-i mâna.

— Când o să scapi de aici, dacă treci prin Madrid, ia numele şi adresa asta. Îţi vor putea fi de folos. Sunt ale unui prieten al meu.

Şi, în felul său de a se face ascultat, îmi întinse cu un gest poruncitor un plic scris, lăsând ca timpul să decidă asupra curierului. Apoi se despărţi de prieten, dar aici n-au mai fost cuvinte, ci doar o îmbrăţişare atât de lungă şi puternică, încât doar vocea căpitanului a putut să-i despartă.

Când prietenul rămase singur, l-am văzut ştergându-şi lacrimile. Cineva de pe dig mai strigă o dată *Vive l'Empereur*, dar de data aceasta doar câţiva îi răspunseră. Nici chiar prietenul, care urmărea în tăcere corabia.

La urma urmei, şchiopul şi cu mine rămâneam ce fusesem. Dar el părea şi mai orfan acum.

XXV

Cum avertizase comisarul, plecarea ofiţerilor atrase după sine, pentru trupă, mai mult rău decât bine. Acum, fără conducători, prin tabără defilau după bunul plac muzicanţii şi infanteriştii, cerşetori şi cămătari, victime cu toţii ale începutului friguros de noiembrie.

Chiar şi unele din femeile care stăteau ascunse, ca Jacquetta, riscau să trezească mânia capelanului vânzându-şi favorurile pentru o bucată de pâine sau un petic de pânză cu care să-şi acopere trupul slab şi deja prea puţin ispititor.

Dar urâtul şi nevoia şterg de obicei ceea ce spun ochii, aşa încât găurile acelea din vârful muntelui deveniră în curând adăpost pentru mizerele bacanale în care se pierdeau puţinele câştiguri pe care le aducea negoţul cu spaniolii.

Concertele de la Palais Royal au amuţit pentru totdeauna şi însuşi teatrul a sfârşit-o rău, trebuind să-şi suspende reprezentaţiile. Totul a fost în ordine până în ziua când regizorului, doritor să-şi arate din nou măiestria, i se năzări să ofere o dramă intitulată *Mizeriile din Cabrera*.

Fie pentru că ne-am recunoscut, fie din cauza acelui umor negru care ne consuma pe toţi, părăsiţi cum eram de ofiţeri, s-a întâmplat că, pe la jumătatea piesei, asupra comedianţilor s-a abătut o asemenea ploaie de pietre, încât a pus pentru totdeauna capăt sărmanei scene. Nici măcar marea Jacquetta nu s-a putut salva şi, în ciuda zelosului ei proteguitor, a trebuit să se întoarcă la vechea profesie, mai puţin graţioasă, dar mai practică.

Teatrul a rămas pustiu şi nimeni, cu ploile bătând la uşă, nu mai avu curajul şi nici cheful să-l mai ridice din nou. Peste tot vedeai doar chipuri duşmănoase, prevestiri reci ale unui sfârşit cumplit, în aşteptarea morţii care pentru mulţi a şi venit, discretă la început, apoi cu grăbire şi, în sfârşit, implacabilă.

A început printr-o adiere blândă şi înşelătoare. Apoi vântul s-a întors spre uscat, gonind nori mari şi negri. Dar părea că numai ameninţarea era de capul lor, că ne speriam degeaba şi, în ciuda furiei vântului, altarul se mai înălţa încă pe colină, iar după-amiaza continua plimbarea între dig şi gura golfului. Chiar şi soarele s-a ivit dintre nori, un naufragiat mai mult pe cerul acela atât de răvăşit şi de jos. După acel ultim rămas bun, în

timpul nopţii a început o ploaie cum nu mai văzusem, înspăimântătoare.

Colina fierbea în pâraie umflate, în puţuri umplute ochi, de oamenii aduşi la săpat şanţuri, la ridicat diguri şi la scos apa de prin bălţi cu străchini şi sape; apa însă ştergea în calea ei grădinile, construcţiile, parapetele.

A culcat apoi la pământ colibele. Acoperişuri şi pereţi au ajuns în mare, valurile le-au răspândit lemnăria în cele patru vânturi, ridicând pe toată colina strigăte de afurisenie. Văzând că vântul nu slăbea, ziua priveam la colina pustiită de pedeapsa norilor şi ne gândeam că sfârşitul ne era pe-aproape.

Într-a doua noapte, cineva strigă: *„Se prăbuşeşte Spitalul Colinei!”* Toţi cei care mai aveam putere şi curaj am alergat spre locul cu pricina, eu gândindu-mă la zilele pe care le petrecusem în el, alţii căutându-şi prietenii şi camarazii. Dar fiecare încercare de a urca dealul se izbea de pâraiele acelea, mărunte la început, transformate mai apoi în torente vijelioase, cu alaiul lor de stânci şi stâlpi ce se rostogoleau în josul colinei ca o armată îngrozitoare de balauri. Lupta cu aceste forţe, încercarea de a le ţine în loc erau zadarnice. Dacă la început erau doar ameninţătoare, acum treceau de-a dreptul la atac, rupeau mantia întunecată a măgurei, în vacarmul celor ce fugeau încercând să ajungă sus, sărind peste trupuri, sperând să se salveze.

— Sus, camarazi! striga o voce. De pe mare am venit şi, dacă trebuie, tot în mare ne vom sfârşi, dar să murim luptând!

— Asta nu mai e furtună, ci curat prăpăd, gâfâi şchiopul, luptând să-şi salveze bunurile.

— Am trecut şi prin încercări mai grele...

Dar, cu luni în urmă sau pe pontoane, oamenii nu erau, ca acum, deznădăjduiţi şi indisciplinaţi.

— Totul e să nu ne lăsăm. Până la urmă se va potoli.

— Sau se va înteţi.

— Tot se înteţeşte şi tot scade. În felul ăsta o să ajungem în mare.

Vijelia a ţinut patru zile şi patru nopţi. Când, în cele din urmă, s-a potolit, i-am descoperit ravagiile. Din spital nu mai rămăsese nimic, corturile şi magaziile dispăruseră fără urmă; doar o mocirlă în care, ca pe un câmp de bătaie, stăruiau încrâncenate încă prin copaci şi mărăcini mulţime de cadavre. Vântul blând

făcea loc pe colină unei linişti fără vaiete sau lacrimi, trecând peste braţele şi picioarele acelea care, născute din lut, păreau să acuze încă cerul de moartea lor.

— Ei bine, hotărî prietenul, cu asta totul s-a isprăvit. Nu ne rămâne decât să-i îngropăm.

Goi, ca şi cum atunci ar fi venit pe lume, ultima lor călătorie a fost la groapa comună, pe care le-am săpat-o lângă cimitir.

După rugăciunea capelanului, cei mai în putere am transportat răniţii la spital, umplând cu ei până la refuz sala aceea pe care o ştiam atât de bine. Nici hamacurile, nici paturile vechi nu mai ajungeau; a trebuit să aşternem pe jos pături şi paie uscate la foc. Trupurile împiedicau trecerea; abia puteam să le ocolim, încercând să păşim prin marea aceea de membre sfâşiate.

Un chip iubit mi-a răsărit pe neaşteptate într-unul din drumurile mele, la lumina meschină pe care o învăluiau norii. L-am lăsat pe capelan care, asistat de alte ajutoare, îi consola pe cei mai lipsiţi de speranţă şi, apropiindu-mă de acel tânăr recrut, am îngenuncheat lângă el.

— De când porţi uniforma asta? am întrebat în şoaptă.

Dar poate nu mă auzea, atât de aproape părea de moarte şi, pentru mai multă siguranţă, am repetat:

— Ce face majestatea-voastră aici?

Capul, cu părul tuns în scări, se întoarse foarte încet şi atunci am înţeles că mă vedea. Acum stătea din nou cu ochii stinşi şi pierduţi, departe de palatul ei de cristal, îmbrăcată ca un soldat, desigur pentru a evita mânia capelanului, izgonită din adăpostul pe care nu-l va mai vedea niciodată, singură între atâţia bărbaţi. Nu spunea nimic, poate pentru că vocea inimii nu-i mai ajungea pe buzele nemişcate.

— Nu-ţi aminteşti de mine? am întrebat din nou.

Dar toată strădania mi se prăbuşea în hăul ochilor ei, trăgându-mă în adâncuri.

— Nu te teme; nimeni n-o să afle de tine. Am să te salvez. Aşteaptă în linişte, ca până acum. Îţi voi veghea somnul; jur să te redau palatului tău la fel de vie şi sănătoasă ca înainte.

Din acel moment, salvarea micuţei Maria a devenit ţelul vieţii mele; destinele noastre se apropiaseră atât de mult, încât veşnic dădeam târcoale prin spitalul în care promisesem cândva să nu mai calc. Profitând de condiţia mea de infirmier şi

paracliser, intram şi ieşeam când pofteam, luând tot ce găseam mai bun prin bucătărie pentru prietena mea: o supă bună, ceva mazăre, felii de pâine la fel de fragede şi bune ca inima guvernatorului.

— Pe Isus! se mira furierul văzând farfuriile şi dulapurile atât de curate. De când eşti aici nu te-am văzut niciodată atât de înfometat.

— Mi s-a făcut foame servindu-l pe capelan. Tot sculându-mă cu noaptea-n cap şi măturând, niciodată n-ajung să mă culc înainte de miezul nopţii.

— Asta o fi. Să vedem dacă face faţă cămara şi dacă nu bagă de seamă comisarul, pentru că măsoară şi cântăreşte până şi bobul de orez care rămâne de la masă. Dar tot atât de adevărat este că nu-ţi prea foloseşte. Alţii, cu mai puţin, arată mai bine.

Tăceam şi, văzându-l plecat, îmi beam cafeaua şi repede mă întorceam la treaba mea, revenind apoi la patul prietenei, cu lingura şi strachina pregătite. Disputele în legătură cu soarta împăratului, dacă Dumnezeu sau apostolii săi îi protejau pe francezi sau pe spanioli rămâneau departe. Maria cea mică mă aştepta ca un pui de soldat căruia i se mai citea viaţa doar în ochi şi pe buze.

Cum văzusem de copil că făceau doicile orfanilor cu rentă, aşa îi apropiam şi eu lingura de buze, încercând să-i deschid apetitul îndărătnic cu vorbe măsurate şi eforturi chibzuite.

— Azi trăim din supa altora, prietena mea. Zic a altora despre supă, nu despre tine. Hai, fii înţelegătoare şi mănâncă, pentru că vine de la casă mare şi este delicioasă. Chiar fără veselă de argint şi faţă de masă, în câteva săptămâni vei vedea ce medicament bun este. Vei fi atât de vioaie la mers încât, văzându-te, te vor numi cel puţin căpitan.

Până ce, într-o după-amiază, întorcând pe dos dulapurile, ca de obicei, era cât pe ce să leşin în faţa unei comori mult timp căutate. Era un ou, o bijuterie tot atât de delicată pe cât de tulbure şi întunecată era conştiinţa stăpânului său, fruct al paradisului pământean care, sunt sigur, este pavat cu ele. Şi cum o ţineam în mână, ochii mi se închideau, gura mi se umpluse de salivă, burta îmi clocotea ca un clopot în zi de sărbătoare, tot gândindu-mă dacă să mi-o adjudec sau nu, riscând să înfrunt mânia comisarului. Dar, mai presus de gura şi

ochii mei se înălţa chipul prietenei mele, cu pantalonii zdrenţuiţi, vestonul rupt şi părul potopit de foarfece.

Aşa încât am luat giuvaerul şi, cu el ascuns în căuşul mâinii, am coborât la bucătărie, aşteptând ca furierul să rămână singur. Cum mă văzu, deşi îmi era dator pentru unele servicii, deschise focul, bănuitor:

— Ce vânt te-aduce azi pe-aici?

— Puţină apă şi lemne, ca de obicei.

— Asta e treaba celor de la magazie. Eu servesc doar masa.

— Nu e o problemă de trupă, ci una personală. Şi, pentru a da o greutate mai mare spuselor mele, i-am arătat gingaşul talisman.

Examinându-l cu toată grija, după cum era şi cazul, mă întrebă:

— E pentru capelan?

— S-a şubrezit atât de tare, încât i l-au prescris fiert, unul pe zi.

— Deşi puţin cam arămiu, n-aratã deloc rău. Şi, văzând că stau pe gânduri, adăugă salivând: O să-l fierbem la „bain Marie”.

Cealaltă Marie l-a primit cu mai mult entuziasm decât primea nelipsita supă şi bobul cel de toate zilele. După ce, cu ochii mai puţin stinşi, a urmărit operaţia cojirii, n-a mai fost nevoie să-i forţez buzele. Totul s-a săvârşit în linişte şi cu smerenie, rămânând apoi în extaz, ca şi cum ar fi primit trupul Domnului din înseşi mâinile capelanului. Acum mi-ar fi trebuit doar vreun fier sau o cheie cu care să pot deschide blestematul acela de dulap al călăului nostru, pentru a o elibera definitiv din starea în care se afla.

Aşa mă gândeam, când o mână grea s-a aşezat pe umărul meu făcând să-mi clănţăne dinţii în gură.

— Mult te îngrijeşti de prietenii tăi, camarade.

Am întors capul şi l-am recunoscut pe îngerul meu păzitor, slujitorul capelanului.

— Altfel cum? Aşa stă scris în Evanghelie.

— Bineînţeles, dar după cum se vede, chiar şi în spital există privilegiaţi. Unii o duc tot cu supă şi pâine, în timp ce alţii mai primesc şi altceva.

— Azi tu, mâine eu.

— N-am să fiu tocmai eu cel care să se opună unei reguli atât de înţelepte. Prietenia asta despre care vorbeşti salvează mai multe vieţi decât însuşi capelanul şi, ca să ţi-o dovedesc pe a mea, am să te învăţ cum să găseşti provizii pentru cel pe care-l iubeşti atât.

Şi, dispărând, se întoarse într-o clipă cu un băţ ascuţit, poruncindu-mi:

— Găseşte-ţi unul la fel.

Mă trase apoi după sine şi, lăsând în urmă stânci şi promontorii, ajunserăm într-un golf. Fluxul era în creştere, dar valurile înaintau cu blândeţe până la picioarele noastre. Tovarăşul meu intră în apă, aşteptând cu răbdare, tulburând nisipul cu ciudatul lui instrument. Deodată, îmi strigă:

— Înfige-l acum pe-al tău!

L-am ascultat şi cu cele două beţe am scos ceva ciudat, roşu, necunoscut mie. Nu era nici păstrăv, nici barbun. Părea mai degrabă o încâlceală de rădăcini de hrean, bătând aerul cu o mulţime de braţe şi împroşcând o salivă asemănătoare cu cerneala neagră a grefierului.

— Zdrobeşte-i capul!

Cu repulsie, l-am ascultat, iar pădurea aceea turbată s-a prăbuşit horcăind.

Părea mai curând plantă decât animal, dar în cratiţă s-a frăgezit ieşind din ea o supă atât de gustoasă, încât a fost cât pe-aci să nu mai ajungă la Maria cea mică.

De atunci, dacă era zi prielnică, mă duceam pe plajă cu băţul acela în chip de lance, hotărât să nu pierd ocazia ca marea să ne redea sănătatea.

— Ei, ce mai e nou? mă întrebă îngerul. Cum îi merge prietenului tău cu noul medicament?

— Atât de bine încât nici nu vrea să audă de altul, chiar de i l-ar recomanda doctorul. Şi, în felul ăsta, toată ziua mi-o petrec pe plajă, căutând locul unde să înfig vergeaua.

— Fii cu băgare de seamă, prietene. Mila şi compasiunea au adus ciuma pe lume!

— De asta mi-e teamă, şi ca nu cumva să se isprăvească recolta!

Dar în zilele acelea marea ne ospătă din belşug cu fructele ei, deşi le mai căutau şi alţii. Uneori duşmanul se apăra cu înverşunare, alteori colora apa cu balele lui negre care, mai

târziu, la foc, deveneau roşii. Şi aşa am pus-o pe picioare pe prietena mea, la fel de plină de viaţă ca anul acela nou care se mai năştea o dată pe insulă.

XXVI

Văzându-mă intrând însoţit, şchiopul strigă:

— Pe trupul Domnului, te pomeneşti că eram puţini de ne mai aduci încă unul!

— Unde încăpem trei, încăpem şi patru.

— Noul tău prieten are mutră de proaspăt recrut. E francez?

— Din ultimul transport. Încorporările sunt din ce în ce mai dese, dar nu-ţi fă probleme, vom găsi culcuş în altă parte.

— Plăcerea-i de partea ta, dar blestemat să fiu de înţeleg ce te-a apucat să aduci noi muşterii.

Văzând cam unde ţinteau împuşcăturile şi temându-mă ca nu cumva să ghicească adevărul, mi-am luat rămas bun şi, prefăcându-mă jignit, am tras-o de mână pe prietena mea, ieşind din colibă sub privirile vechilor mei tovarăşi.

Spunând adevărul, ne-ar fi primit poate mai bine, dar, mai apoi, am fi dat prilej de gâlceavă între bărbaţi. Ei n-ar fi conceput trădarea în prietenie, dar, în schimb, l-ar fi privit cu ochi binevoitori pe noul camarad-femeie.

Gândindu-mă la servitoarea capelanului, nu puteam s-o deconspir şi, între două focuri, m-am hotărât să joc totul pe o singură carte, încredinţându-mă îngerului meu păzitor, slujitorul capelanului.

— Cât despre locuinţe, îmi răspunse el scărpinându-şi şuviţă de pe frunte, nu ducem lipsă în fort, dar sunt atât de părăginite, încât doar porumbeii se mai adăpostesc prin ele. Dacă vă opriţi în vreuna, eu, în ochii şefilor, nu ştiu nimic.

Şi aşa am rămas, ca rândunelele, în turn, lângă mare, tovarăşi cu pescăruşii şi şoimii.

În timp ce eu îl ajutam pe capelan, Maria cea mică privea la goeletele englezeşti care acum, după dezastrul ploii, ne vizitau mai des ca înainte, aducându-ne veşti şi provizii.

Într-o după-amiază, pe când serveam cafeaua, am auzit pentru prima dată numele unei ţări sau al unui pământ, atât de îngheţat şi înzăpezit, că până la urmă i-a dus la pieire pe francezi. Când m-am întâlnit cu prietenul, vestea nu l-a prea impresionat.

— Inventii spanioleşti.

— Am auzit de la un căpitan englez.

— Totuna. Toţi conspiră împotriva împăratului.

— Adevărat. Mai ales gheţurile şi râurile.

— Nu ştiu ce râu este acesta.

— Un râu numit Berezina. După cum povestea căpitanul, era atât de plin de cadavre încât, probabil, regimente întregi fuseseră reduse la simple plutoane.

— Nimic nu e sigur. Nimeni nu ştie nimic.

Dar numai în parte era adevărat. Veştile despre neprevăzutele răsturnări ale acelui război pe care mulţi îl considerau deja pierdut soseau cu punctualitate prin glasul noilor prizonieri. Noii debarcaţi, dispreţuind sfaturile şi avertismentele, neclintiţi şi plini de curaj, ca şi cum în mai puţin de o lună împăratul ar fi venit personal să-i răscumpere, nu păstrau nimic. Zeflemisind şi bătându-şi joc, dormeau sub cerul liber, îşi vindeau cizmele şi hainele, luându-i peste picior pe veterani.

— Ne vedem noi la toamnă, îi păsuia şchiopul, însă nu pricepeau. Nu trecuse încă termenul şi ei ştiau deja la ce se referise. Porţiile nu le mai ajungeau şi, ameninţaţi de ploaie, goi ca nişte câini, trebuiră să se adăpostească printre stânci, care erau însă atât de umede şi reci, încât repede îi răpuseră.

Unuia care, fiind ceva mai înţelept, şi-a salvat viaţa, i-am dat într-o zi câteva verze în schimbul unei cruciuliţe.

— Să fie într-un ceas bun, mi-a dat-o el smulgându-şi-o de la gât, poate ţi-o aduce mai mult noroc decât mie.

Am luat-o şi, uitându-i tânguielile, i-am oferit-o prietenei mele care, văzând-o atât de aurită şi lucitoare, m-a întrebat speriată:

— E pentru mine? De unde-ai furat-o?

— Pentru cine vrei să fie? Toate trebuie să fie pentru cine merită.

Ezită un moment şi, ca şi cum atunci m-ar fi văzut pentru prima oară, îşi desfăcu vestonul zdrenţuit lăsând să i se vadă gâtul gol.

— Pune-o tu la locul potrivit.

Prostul de mine! După ce văzusem de atâtea ori moartea cu ochii, îmi tremurau mâinile ca şi cum însuşi capelanul ne-ar fi pândit.

— Acum, că ţi-ai făcut datoria, vino şi primeşte-ţi răsplata pe care-o meriţi.

Şi, spunând acestea, îmi aruncă pe după gât celălalt lanţ, al braţelor sale. Nu crezusem vreodată că, atât de gingaşe, puteau

fi în acelaşi timp atât de iubitoare, făcându-mă să uit vechea-i indiferenţă. Dimpreună cu foamea şi setea, ele îmi ştergeau dintr-odată imaginea stăpânei din grădină, nefericită poate acum în căsnicia ei. Ce mai, erau strânsoare neslăbită şi vânt atotputernic, ploaie fierbinte şi diafană de soare, toate născute din trupul acela îmbrăcat soldăţeşte. Şi întreg corpul acela salvat de la moarte renăştea încet sub focul calm al buzelor ei, sub sânii mici şi recunoscători, sub mijlocul ei primitor. Mâna i s-a oprit şi, luând-o pe a mea, făcând din trupurile noastre unul, ne-am luptat toată noaptea în pat.

Când s-a luminat de ziuă, văzând-o pe prietena mea alături, dormind mulţumită, mi-am zis: „Iată puterea crucii!”, şi, ca să nu-mi văd confirmate bănuielile, l-am căutat pe capelan care încă habar n-avea de nimic.

— De ce vii aşa târziu?

— Am vegheat toată noaptea Sunt atât de slăbit încât uneori mă tem să nu mă întorc la spital.

— Îngrijeşte-ţi trupul, fiule, el este oglinda Domnului.

— Aşa voi face. Mergem la slujbă, părinte?

— Azi, în plus, avem şi o împărtăşanie.

— Asta ce mai e?

— Un bolnav a cerut sfântul mir.

Curioasă treabă între atâţia necredincioşi, dar, cum ordinul e ordin şi, la urma urmei, mai puţin îţi ia să îndrepţi un mort către cer decât să-i sapi groapa, am pregătit pe loc toate cele necesare.

— Ai tot ce trebuie?

— Totul este gata pentru când veţi dispune.

— Atunci, haidem! Să vedem dacă ne ajunge timpul.

Mergeam croindu-ne loc cu clopoţelul; stăpânul venea în urmă, încercând să nu se împiedice cu nesuferita lui povară. Aveam senzaţia că sunt însuşi împăratul văzând cum se dădeau deoparte din calea mea, unii îngenunchind, alţii cu teamă, uneori speriaţi, lăsând dinainte-ne un coridor prin care să înaintăm.

Neştiind drumul, priveam cu coada ochiului la capelan, căutând să-mi orientez paşii după ai lui. Cei mai îndureraţi îşi descopereau capetele cu evlavie, alăturându-se procesiunii care creştea pe măsură ce înaintam în căutarea sufletului aceluia pocăit.

În sfârşit, un glas strigă în franceză, chemându-ne; cu cât ne apropiam, faţa stăpânului se aprindea de o mare însufleţire.

În timp ce căutam ceva cu care să luminăm, un geamăt adânc sfâşie întunericul, stingându-se uneori, pâlpâind apoi din nou, pentru a se agăţa de viaţă. În cele din urmă am găsit un capăt de lumânare şi, aprinzând-o, am descoperit umbra bătrânei mele camarade.

„Nefericită împrejurare pentru cea din urmă întâlnire”, mi-am zis, văzând-o aşa, întinsă pe paie, cu privirea pierdută deasupra braţelor subţiri şi noduroase, ca nişte vrejuri de viţă. O pătură mizerabilă abia de-i putea acoperi trupul, cel atât de bucuros odinioară să dea şi să primească mângâieri. Ochii ei şovăielnici, în care se cuibărise teama, firele rare şi lungi din barbă, o făceau să pară bărbat, aducându-mi aminte de sergentul care, dincolo de colibă şi de mare, o aştepta cu siguranţă, supus ca altădată. I-am pregătit stăpânului cele necesare, după care m-am apropiat să văd dacă în ochii aceia mai era vreo urmă de lumină; însă rămăseseră goi şi pierduţi, iar în străfundurile lor am mai aflat doar un ecou al întregului ei trup, ca un fior ce-i săgeta oasele.

— Apropie-mi lumina! murmura capelanul, dar în momentul următor tresări: Asta-i bună! Nu-i prizonier, ci prizonieră!

— O fi femeia vreunui caporal, am spus în grabă. Îmi aduc aminte că am văzut-o pe pontoane.

— Şi bărbatul? De ce nu-i cu ea?

— A murit demult, părinte.

O clipă rămase pe gânduri şi, amintindu-mi de ordinele sale recente, am început să mă tem pentru Maria cea mică, dar şi că am putea-o lăsa pe bătrânica mea fără binecuvântarea de pe urmă. Dar, fie că mila a fost mai puternică, fie că, în cele din urmă, mizeria şi vârsta l-au impresionat, bătrâna fu repede pregătită şi ajutată pentru ultimul ei drum, săvârşindu-se imediat, ca şi cum ar fi ajuns chiar atunci pe pământul făgăduinţei.

Sărmană prietenă căreia niciodată nu i-am ştiut numele! Inimă credincioasă, răbdătoare şi cumpătată, acum liniştită şi singură, cu ochii încremeniţi într-un punct unde ai mei nu puteau ajunge. Eu însumi i-am închis, căutând în ei vreo rază târzie, o vagă suflare din gura deschisă, şi totuşi atât de tăcută. Eu însumi i-am închis-o şi legat-o, ascultând în spatele meu

rugăciunea stăpânului. Dar nici vocea, nici acea rugă a sufletului pe care glasul lui o înălţa către Cel de sus nu mă puteau învoi cu soarta, ci mă făceau să urăsc moartea mai mult chiar decât uram trăncănelile din Săptămâna patimilor sau groapa comună care, pe zi ce trecea, se lărgea tot mai mult, gata să-i înghită pe toţi.

XXVII

Acum ne duc peste un pământ duşmănos, numai codri şi zăpezi, luptând corp la corp, lăsându-i în urmă pe cei mai buni. Noaptea este atât de adâncă, încât chiar şi cei mai buni trăgători ai noştri deschid focul asupra noastră. Avalanşe de călăreţi răsar din neguri, cu săbiile ridicate, decapitează tot ce întâlnesc şi se retrag, pentru a reveni îndată ce se opresc coloanele.

Uneori ajungem la nişte câmpii întinse, unde nu mai avem timp să ne desfăşurăm şi suntem bătuţi de tunuri nevăzute. Am pierdut multe furgoane şi începem să ducem lipsă de grâne. Mareşalul se bate plin de curaj, dar eforturile sale sunt zadarnice în faţa unui duşman care se retrage fără a se lăsa văzut.

După atâtea pierderi, am fost reduşi la un singur batalion fără comandant. Dea Domnul să ne salvăm până la retragere, pe care toţi o cred apropiată. Tu unde eşti? Dacă scrisoarea aceasta îţi parvine, sus inima şi mulţumeşte-i celui atotputernic. Aici ne-am resemnat deja şi, deşi rănit de două ori, rămân, de bine de rău, neclintit în toate. Nu ştiu care-mi va fi soarta şi nici dacă a ta va fi mai bună dar, în orice caz, să ştii că eşti mereu prezent în amintirea iubitului tău tată, pe pământul acesta atât de deosebit de al nostru, unde sângele desenează un drum care nu ştim dacă ne duce spre o glorie mizeră sau spre o pace onorabilă, pe care împăratul nostru ne-o refuză, împingându-ne mereu înainte...

— Rele veşti, murmură şchiopul întinzând cârja spre scrisoarea pe care prietenul o ţinea în mână.

— Cele mai rele, răspunde acesta băgând plicul sub cămaşă.

— Poate că următoarea, intervin şi eu încercând să-l încurajez, va spune, punct cu punct, exact contrariul. Între curieri şi zvonuri nimic nu-i sigur. Mai bine să le dăm uitării.

— Tare mi-e teamă că de data asta spun adevărul.

Prietenul are dreptate; timpul zboară împotriva tuturora. Printre altele, din nou severitatea aceea de la început împotriva femeilor, care cu greu au reuşit să se-ascundă. Maria cea mică tremură în fiecare dimineaţă, când o nouă ambarcaţiune aruncă ancora lângă turn.

— Asta după mine vine.

— Vine cu poşta şi proviziile.

— Goală nu se întoarce ea! Acum câtva timp au luat-o pe văduva Sofia.

— Pentru că a cerut ea. Tovarăşul ei îi administra asemenea bătăi, încât s-a dus să-i ceară ajutor guvernatorului.

— Şi Maria cea mare?

— La fel şi ea, numai că a ieşit ceva mai bine. I-au dat paşaport şi trei sute de reali pentru călătorie.

Prietena mea se linişteşte puţin. Nu ştie că au expulzat-o şi pe Madam Bela, când au aflat că i se umflase pântecul, pe Rosa *Romana* şi Cristina *Nemţoaica*.

Una după alta, resemnate sau nu, fiecare şi-a ales destinul sau, mai bine zis, o închisoare mai ca lumea unde să schimbe clientela obişnuită cu o alta mai avută şi mai darnică. Mă întreb dacă această dragoste a Mariei n-o fi cumva un semn al dorinţei de a fugi, care a prins viaţă, încetul cu încetul, din momentul în care părăsise spitalul. Văzând că nu-şi mai lua ochii de la mare, vorbind tot timpul de plecarea celorlalte, am întrebat-o:

— Unde ai să mergi când s-o termina războiul?

Privind mereu spre goeletele engleze, fără a întoarce capul, mi-a răspuns cu un gest vag:

— O să mă întorc acasă.

A spus-o fără ezitare, ca şi cum hotărârea ei ar fi fost demult luată.

— Fericit cel ce-o are!

Îmi înţelege amărăciunea şi încep să curgă tot felul de atenţii. Totuşi, nu mai pare a fi regina din palatul acela misterios în care, nu demult, o cunoscusem; acum pare versată în arta argumentării, calculării sau tăcerii şi, cine ştie, poate că mă va părăsi. Îi spun ce gândesc şi-mi răspunde:

— Cine se gândeşte la asta? Amândoi vom pleca împreună de-aici.

Izbucneşte în râs. Ochii îi sunt din nou ca mai înainte. Arătându-mi cruciuliţa care îi mai atârnă încă în decolteu, mă asigură:

— Amândoi ne aflăm sub jurământ. Cruciuliţa asta ne uneşte destinele pentru totdeauna.

Apoi mă strânge în braţe; îi simt oasele bolnave înconjurându-mă, îmbrăţişarea istovită a cărnii sale şi, puţin câte puţin, ca de

obicei, vine pacea deplină, aşa cum trebuie să se întâmple între doi oameni care se iubesc demult.

Lângă ea, în patul nostru de ramuri, descopăr târgul acela în care vom ajunge într-o zi, casa aceea la care se va întoarce când va veni pacea. Văd o alee largă dispărând în faţa ferestrelor unui palat cu mulţime de oglinzi şi grădini, fântâni din care izvorăsc laptele şi mierea şi heleşteie pe faţa cărora hălăduiesc norii.

Şi iat-o pe Maria cea mică, mergând printre castani pe care nu-i poţi cuprinde cu braţele, pentru a-şi întâmpina fraţii şi tatăl, măturaţi de vântul războiului. Doar eu lipsesc.

Apoi o văd mai mare, comandând o trupă de trântori care-i cer ţâţă şi pâine printre accese de furie şi uşoare lovituri cu pumnii în cap. Lângă ea se află un bărbat care mănâncă în tăcere, păzeşte vitele şi noaptea îi zbuciumă patul. Nu ştiu cine este; dar ea îl îngrijeşte şi nu mă recunosc în vestonul lui curat şi în pantalonii aceia cârpiţi. Aş vrea mult să le văd faţa, dar ei îmi întorc spatele şi se depărtează. Apoi singurătatea revine, învăluie totul, casa dispare şi rămân din nou singur, ca întotdeauna, în grămada mea deşartă de iluzii.

Când Maria se trezeşte, se dă un nou ordin: a doua îmbarcare a femeilor. Comisarul, ca de obicei, îl înfruntă pe guvernator.

— Din parte-mi, n-aş da voie să plece decât acelora care ar dovedi că s-au căit îndeajuns.

— Cum s-o dovedească?

— Ce dovezi vreţi? Toate sunt aici împotriva voinţei lor.

— Eu mă refer la morală.

— Şi eu la fel. Cu cât sunt mai separaţi, cu atât avem mai puţine riscuri. Nu-i aşa, domnule de Massac?

Şi ofiţerul francez, singurul care refuzase să plece, pentru a se îngriji de trupele sale, îşi tamponează buzele şi murmură:

— *Le cas est diférent*[20].

— Ce diferenţă vedeţi?

— Domnul afirmă că războiul este o stare de excepţie. La el recurgi de nevoie, din vocaţie sau, pur şi simplu, pentru a-ţi urma destinul.

— Sau pentru a face avere, i-o întoarse capelanul, care până atunci tăcuse.

— Sau pur şi simplu pentru a trăi, hotărăşte guvernatorul.

[20] Cazul este diferit (fr.).

— Oricare ar fi motivul, insistă capelanul, războiul şi marea sunt făcute pentru bărbaţi, iar femeile acestea, că sunt sau nu de acord, se vor îmbarca.

Şi astfel, se pare că Maria cea mică va trebui să părăsească insula.

Zilele trec iar viaţa ei este cam aceeaşi. Îşi petrece timpul aşteptându-mă, aducând apă şi lemne sau gătind din proviziile pe care le capăt sau le fur. Orele i se trec în faţa ferestrei sau privind dealul, unde un vânt de vară arde, măturând totul: straturi cultivate, grădini, iluzii. La care se adaugă marea, călăul inchizitor, cel care, în acelaşi timp, te duce în ispită, şi soarele, izvor de viaţă în timpul iernii şi prilej de orbire vara.

Noaptea, când mă întorc, pregătindu-se să aprindă focul, vine cu obişnuita ei întrebare:

— Ce veşti?

— Ca de obicei; zăpuşeală şi nimic altceva. O fregată a descărcat sape şi mindire, pe lângă două baloturi de pături. Ne aşteaptă un viitor negru.

— Altceva nu se ştie?

— E vorba să-i repatrieze pe muzicanţi şi – adaug fără să vreau – un grup de femei.

Oricum ar fi aflat până la urmă. Se întoarce de la fereastră insistând:

— Ce femei?

— Se pare că toate.

— Şi Jacquetta?

— De data asta niciuna nu mai rămâne. Capelanul a ordonat să fie blocate peşterile din munte.

Pe când focul creşte între cele patru pietre, stă cu ochii pierduţi în flăcări şi probabil inima îi clocoteşte. Poate gândeşte să lepede uniforma şi să meargă la capelan pentru a fi îmbarcată. În penumbrele unde focul îşi pierde conturul, gândurile vin şi se duc fără a se înfrunta vreodată, ca şi cum s-ar cunoaşte şi s-ar teme. Lângă mine, şi totuşi departe, se lasă mângâiată, supusă, iubită, schimbând supărarea în suspin, îmbrăţişarea în subtilă renunţare şi buzele în muşcături, trecând treptat de la zâmbet la sărut fugar, şi apoi la îmbrăţişări drăgăstoase. După care, încheiat fiindu-i zbuciumul trupesc, revine calmă, plutind. Acum nu se mai arată sălbatică, sacrificată, temătoare. Închide ochii, se cutremură şi tace, fără

vorbe şi fără suflare, istovită parcă de atâta zbucium. Dimineaţa mai doarme încă, iar eu mă întreb dacă întorcându-mă o voi mai găsi în vestonul ei cu fireturi decolorate de soare.

Am coborât să urmărim plecarea celorlalte sau, mai bine zis, am întâlnit-o lângă port, urmându-mă ca o umbră.

— Nu ţi-e teamă că or să te descopere?

— Cine ar putea să mă recunoască aşa? îşi arată ea pantalonii prea largi, după care, tăcuţi, ne apropiem de bărci. Lângă Jacquetta se află nişte călători gata şi ei de plecare, imediat ce va sufla un vânt prielnic.

Un strigăt înăbuşit de emoţie salută sosirea femeilor care, într-o defilare triumfală, parcurg scurta distanţă până la chei.

— Jacquetta, să-ţi aminteşti de mine! strigă un glas în spaniolă.

— Jacquetta, leagă o jartieră de catargul de la gabie!

Jacquetta îşi ridică juponul în torenţi de pliuri şi, arătându-şi pulpele slabe, răspunde în spaniola ei scâlciată:

— Nu mai am, mi le-a luat pe toate capelanul!

— De-aia ai paşaport!

Ovaţii puternice răsună în tot golful. În jurul fregatei, marea prinde a se încreţi, parâmele şi focurile sunt gata. În sfârşit, Jacquetta dispare în celălalt capăt al pasarelei, lăsând în urmă un nor de murmure şi melancolie.

XXVIII

Cu excepţia unei luminiţe slabe care mai pâlpâie în altar, capela este cufundată în întuneric. De afară străbate strigătul pescăruşilor şi îmbrăţişarea valurilor cu plaja, care, la răstimpuri, moare, pentru a reveni apoi mai puternică. Lângă uşă, un mănunchi de umbre se desface în prizonieri care, unul după altul, îngenunchează în faţa fotoliului capelanului, aşteptând să-şi mărturisească păcatele.

Când şi ultimul din ei îngenunchează, capelanul îi cuprinde cu braţele gâtul gol şi firav.

— Ave Maria, ilustrissima.

— Ave Maria şi lasă formulele ceremonioase.

— Am venit să mă confesez.

— Asta se vede. Când ai fost ultima oară?

— Nu-mi amintesc, părinte.

Capelanul slăbeşte strânsoarea, privindu-l pe soldat pieziş:

— Unde te-au făcut prizonier? Eşti spaniol?

— În drum spre Bailén.

— Presupun că eşti voluntar. Ia să vedem, care-ţi este păcatul, fiule?

— Unul de moarte.

— La anii tăi nu poate fi aşa ceva. Ai minţit? Ai furat? Ai preacurvit? Pari prea tânăr să-ţi fi încărcat sufletul cu greşeli mai mari.

— Păcatul meu este minciuna.

— Vorbeşte mai pe înţeles. Nu e păcat pe care Domnul să nu-l ierte.

— Am minţit în toate şi în tot.

Capelanul oftează; priveşte lumina şovăitoare din altar şi încearcă să scurteze formalităţile:

— În minciună, cel mai grav este prejudiciul adus altora. A suferit cineva din cauza ta?

— Nu, nimeni, sau, mai bine zis, o persoană.

— Atunci trebuie să încerci să repari greşeala.

— Aş vrea din toată inima, dar nu stă în puterea mea.

— Atunci nu pot să te-ajut. Te căieşti, cel puţin?

— Doar pe jumătate; nu pot altfel, părinte.

— Ascultă; dacă nu te căieşti, cel puţin cu durere de pocăinţă, nu te pot absolvi. Du-te şi vino altă dată.

— Ce înseamnă durere de pocăinţă?

— Dar ce fel de creştin eşti tu? Este suferinţa pe care ne-o pricinuieşte faptul că l-am ofensat pe Domnul, din teama de a nu ni se întâmpla vreun rău sau din frica de iad.

— Dar sunt în iad; de aceea am venit aici, ca să scap de el.

— Nu e vorba de a scăpa sau nu. Cine trăieşte în greşeală o duce mereu cu el, oriunde s-ar afla.

— Dar poate că, plecând de-aici, aş putea să mă îndrept.

Capelanul rămâne stupefiat. Degetele îi brăzdează părul cărunt.

— Cum aşa? Păcatul nu e ceva pe care să-l speriem ca pe-un vis urât. Se află în noi înşine. Face parte din tine. Numai graţia divină poate să-l şteargă.

— Ce graţie, părinte?

— Care alta dacă nu durerea aceea de care-ţi vorbeam. Dacă n-o simţi, în zadar mai vii pe-aici.

Capelanul urmăreşte cu privirea umbra aceea care se îndreaptă cu paşi grăbiţi spre ieşire. Întunericul capelei se umple din nou de briza mării şi ţipetele pescăruşilor. Se apropie de altar şi aţâţă lumina care începe să pâlpâie. Îşi apleacă apoi capul şi, după câteva clipe, în capelă se aude rugăciunea prin care, în fiecare zi, cere ajutor şi putere.

După nici o săptămână, soldatul îl aşteaptă din nou, cu umilinţă, în faţa fotoliului de catifea.

— Ave Maria.

— Ave Maria. Ţi-ai schimbat părerea?

— De-asta am venit.

Capelanul se înviorează. Pe faţa lui se citeşte acum linişte, dar cu toate acestea mormăie:

— În materie de greşeală totul este să te căieşti. Ce vrei să-mi spui? Grăbeşte-te, pentru că aşteaptă şi alţii.

Atunci, soldatul îşi scoate încet cămaşa, lăsând să se vadă doi sânişori mici, albi. Capelanul rămâne năuc. Aruncă o privire spre bolta de la intrare, temându-se de privirile celor ce aşteaptă acolo.

— Păcătosul de mine, nu mi-am dat seama la timp! Nici măcar nu bănuiam, în ciuda părului acesta tuns – şi scoate un ţipăt înfundat, în timp ce faţa i se face ca varul.

Vocea îi tremură, dar Maria cea mică rămâne nemişcată.

— Şi uniforma asta de când o porţi?

— Am furat-o, pentru ca să n-o apuc pe drumul celorlalte.

Capelanul încearcă din răsputeri să-şi stăpânească mânia. Se ridică greoi, umplând întunericul cu paşii săi, uitând de ceilalţi enoriaşi. În sfârşit, se întoarce:

— Cu prima ocazie te îmbarci. Şi-acum, pleacă de-aici.

Totuşi, mai apoi, la slujbă, nu mai părea atât de aspru şi hotărât ca altădată; s-ar spune chiar că adânca evlavie cu care se pleca asupra bolnavilor a scăzut pentru a face loc plimbărilor de unul singur. În timpul serilor petrecute cu guvernatorul şi comisarul tace, încercând să sperie somnul care-l urmăreşte fără încetare. Se vede că nu doarme bine, noaptea i se aud paşii încolo şi încoace prin dormitor, întrebându-se, poate, când va pleca Maria cea mică, pentru că nu trece săptămână fără ca o goeletă să vină şi să se întoarcă goală.

— Trebuie să-i vorbesc. Nu mai aştept nicio zi mai mult, şopteşte prietena mea.

Tac, dar sunt sigur că ambele rele sunt solidare şi ţintesc acelaşi scop, să mă dea gata pe mine, pentru că, de când cu a doua confesiune, tovarăşa mea s-a răzleţit şi umblă ca scoasă din minţi.

Noaptea, când mă întorc, mereu mă aştept să-i găsesc culcuşul gol, dar ea este tot acolo, aşteptându-mă.

— L-ai căutat? o întreb.

Dă din cap că nu, cu un gest solemn.

— Atunci mă duc eu.

Îşi ridică ochii prevestitori de furtună.

— În orice caz, problema va trebui rezolvată. Nu are rost să aştepţi, de vreme ce soarta amândurora se află în mâinile sale.

De fapt, la ce-mi slujeşte s-o am lângă mine, dacă noaptea nu mă bagă în seamă? Mai bine să dorm singur şi liniştit. Cămara şi singurătatea sunt uşor de administrat. Toţi îşi au regulile lor în fort şi în afara lui. De ce aş fi eu altfel? Nimeni nu priveşte şi nu judecă pe nimeni. Fiecare lună ia cu sine un petic de disciplină şi asta nici capelanul n-o poate opri. Astfel, trist dar nu învins, am luat-o de mână pe Maria cea mică, îndreptându-mă spre plajă.

— Ce vrei de la mine acum?

— Vino şi taci.

Probabil se aşteptă s-o pedepsesc în vreun fel, pentru că abia de mă urmează până la golful prin care obişnuieşte capelanul să

se plimbe solitar; cred că se temea să n-o arunc în mare, atât de neliniştită şi temătoare era.

— Până când o să stăm aici?

— Până la apusul soarelui.

— Ce vei face cu mine?

— Nimic. Aşteptăm doar.

Începe să plângă, temându-se pentru viaţa ei.

— Cel puţin lasă-mă să mă rog.

Cât pe-aci să izbucnesc în râs, dar iată-l pe capelan apropiindu-se pe drum, cu mantaua în vânt, urmărind cu privirea valurile.

— Iată-l pe cel care te va mântui, fii cu băgare de seamă.

Văzându-l pe capelan, neliniştea îi crescu. Vocea şi înfăţişarea i se schimbară de parcă s-ar fi dus să trateze cu un duşman.

— Vorbeşte-i, ca să ne liniştim. Să ştim odată dacă rămâi sau pleci.

Încă mai stă pe gânduri, dar capelanul se apropie, încet şi ceremonios, cu faţa în vânt. Ieşindu-i în cale, prietena mea îi întrerupe lectura şi mersul, lăsându-l atât de surprins încât, o clipă, amândoi rămân fără să scoată o vorbă. Apoi schimbă câteva cuvinte şi se despart ca doi necunoscuţi.

— Cum a fost? Ţi-a aranjat ceva?

— Ce să aranjeze?

— Plecarea. De ce crezi că am venit aici?

— Mi-a spus să-l caut la capelă.

— Ăsta-i un semn bun.

Cufundată din nou în liniştea ei duşmănoasă, Maria cea mică priveşte norii, aşa că nu insist; prefer să mă refugiez într-a mea, îndepărtându-ne de-a lungul mării care-mi marchează parcă destinul.

Acum se înalţă şi se sparge, iar ţipătul pescăruşilor amuţeşte. În capelă, lumina pâlpâie, populând bolţile cu umbre abia desluşite.

— Ave Maria, părinte. Am venit, cum mi-aţi spus.

— Înainte de toate trebuie să ne facem datoria faţă de Dumnezeu. Nu trebuie să vii doar pentru a-ţi pregăti viitorul. Te-ai căit?

Din nou, Maria cea mică rămâne pe gânduri, privindu-l pe judecător, care insistă:

— Sigur te-ai căit?
— Doar ştiţi, sfinţia-voastră!
— Stai singură?
— Nu, părinte.
— Cu altele ca tine?
Din nou tăcere. În spatele perdelei, chipul i se înfioară.
— Atunci, cu un bărbat?
Pe jilţul său din penumbră, mâinile capelanului se frământă. Îşi sprijină faţa în ele şi, înfăşurându-se în mantie de parcă o vijelie ar fi pătruns în capelă, întreabă:
— Spune, ce vrei de la mine?
— Să mă scoateţi de-aici, ca pe celelalte.
— Cu tine e altceva. Ştii unde se duc ele?
— Oriunde-i bine, numai departe de-aici să fie.
— Nu chiar atât de bine, fiica mea, îi spune el cu glasul schimbat. Pentru că ele merg la o mănăstire şi acolo vor rămâne închise până se vor hotărî să-şi schimbe felul de viaţă. Spune-mi, ce alegi: să fii liberă aici sau prizonieră printre prostituate?
Maria cea mică pare şi mai prizărită sub mâna aceea masivă şi puternică. În cele din urmă începe să plângă, dar capelanul o întrerupe din nou, distant şi monoton:
— Cu riscul de a-ţi dezvălui secretul, poate voi face ceva pentru tine.
— Poate sfinţia-voastră?
— O să încerc mâine la guvernator. Dacă el acceptă, iar comisarul nu se opune, poate am să te recomand.
Maria cea mică suspină, în timp ce chipul capelanului dispare din nou în spatele draperiei.
— Ştii să faci menajul?
— Promit să ascult în toate.
— Aşa-mi place. Vei ieşi în câştig până la urmă.
Maria cea mică se închină şi iese. Înainte de a păşi pragul, mai priveşte o dată înapoi. Confesorul este tot în fotoliu, rugându-se sau poate meditând.

XXIX

Mai orfan decât înainte, îmi rămân doar fereastra şi marea asta de culoarea ploii care a pus capăt slujbelor la capela de sus. Deşi fortul este atât de mic, n-am mai întâlnit-o pe prietena mea. Odată doar am văzut-o însoţindu-şi stăpânul, îmbrăcată femeieşte, curată şi îngrijită, cu încălţăminte nouă. După cum îmi spune îngerul meu păzitor, doarme şi mănâncă lângă dormitorul lui. Abia de pune piciorul în bucătărie şi, cu rare excepţii, este mută.

Eu, de când îşi hotărâse drumul, n-am făcut nimic s-o aduc înapoi. Cum spune Evanghelia: domnul mi-a dat-o, cu domnul să se ducă. Facă-se sfânta sa voie, căreia este o neghiobie să i te împotriveşti, fie că este vorba de femei sau dureri. Acum nopţile sunt mai lungi. Uneori mă trezesc şi-o caut lângă mine. Dar nu dau de nimic; doar buchete de spini şi nefiinţă care-i înnegurează şi mai mult amintirea. Apoi freamătul mării mă aduce din nou pe lumea aceasta şi atunci, înainte de orice, caut cantina şchiopului.

— Ce s-a întâmplat cu prietenul tău? mă întreabă.

— Nu ştiu. Caut un alt cuib, îi răspund.

— Rău trebuie că te-ai purtat cu el dacă a durat atât de puţin.

— A ţinut cât a trebuit. Ce atâtea întrebări?

— Ai dreptate, îmi răspunde, oferindu-mi o duşcă. Sunt mistere mai mari pe insulă. Ştii ce se întreabă cu toţii? Din ce ascunziş sau din ce mamă o fi apărut servitoarea asta nouă a guvernatorului...

Golesc paharul şi într-un târziu îi răspund:

— Din pântecele mamei sale, ca toate.

— Nu ca toate, pentru că celelalte au trebuit să plece. De ce favoare specială se bucură această nouă oiţă?

— O fi având permis, poate.

— Bine, dar cine dă permisele?

Caut în fundul paharului un răspuns potrivit, dar în momentul acela răsar doi pescari spanioli, din cei care cumpără şi vând obiecte lucrate de prizonieri pe insulă.

— Cum vă merg afacerile? îi întreabă şchiopul.

— Goeleta n-a mai venit de două zile. Timpul rămâne neschimbat, nicio pânză în larg.

— Într-adevăr, murmură şchiopul. M-am istovit păzind proviziile, dar am o piesă care-l poate ferici pe-un cardinal. Şi, căutând sub tejghea, scoate la iveală delicatul trofeu.

— Pe sângele Domnului! Parc-ar fi pisică, nu şobolan!

— Mai dihai trebuie să-l păstrez, chiar dacă şi acuma, se zbate să-mi scape din strânsoare.

— Cât ceri pe el?

Şchiopul râde. Repune comoara în locul ei întunecat şi murmură:

— Flăcăul ăsta are deja un stăpân.

Chestiunea este abandonată şi, în timp ce şchiopul notează pe tăblia tejghelei băuturile consumate, prietenul pare că se trezeşte:

— Nu furtuna ne sileşte la asemenea posturi, ci înşişi spaniolii. Ei ştiu că foamea este cel mai cumplit duşman, atunci când se caută dezertori. Dacă războiul – aşa cum se spune – mai durează mult, o să-i secere pe atâţia din ambele tabere, încât nici o sută de mame pe zi nu vor prididi să umple golurile lăsate de cei devoraţi.

Îşi întrerupe pentru o clipă vorbirea, dar adaugă apoi ca pentru a încerca să se convingă pe sine însuşi:

— E-n zadar, niciun francez nu va întoarce arma împotriva împăratului său.

— Francezii au şi ei nevoie de mâncare şi de băutură, la fel ca şi ceilalţi muritori.

— Dar au onoare!

— Şi unde o ţin? se răsteşte şchiopul. Eu n-aş da pe ea nicio jumătate de înghiţitură de vin.

Cu greu se abţine prietenul să răspundă la asemenea vorbe. Afară, furtuna izbeşte în uşă. Toată insula pare că pluteşte în voia valurilor, învinsă de uraganul care geme, spulberând poate dincolo de mare cele mai bune bucate.

Un lucru e sigur: încep deja să ne lipsească medicamentele şi chiar orezul acela împuţit, amestec de boabe zdrobite şi praf. Pâinea, şi ea este neîndestulătoare, şi în zadar încerci să-ţi ostoieşti foamea pe plajă şi prin golfuri. Chiar şi stânca aceea unde credeam că mi-am găsit sfârşitul în tovărăşia renegatului îşi închide acum porţile, încercuită de valuri; coasta e înţesată de observatori cocoţaţi pe stâncile cele mai înalte, în aşteptarea goeletei care nu mai vine. Cei mai mulţi caută rădăcini, buruieni

pentru supă, vreo şopârlă rămasă din timpul verii, dar asemenea merinde şubrezesc şi mai mult sănătatea celor ce le folosesc, potolindu-le prea puţin foamea. E bine să ascunzi de privirea celorlalţi ceea ce bei sau mănânci, dacă vrei să eviţi un atac sau vreo privire înlăcrimată. Uneori poţi vedea soldaţi veterani rătăcind solitari, în lumina lunii, printre mărăcini şi stânci. Şchiopul trage zăvorul la cantină şi, în timp ce el îşi face monetarul, o tăcere amară învăluie insula.

— De data asta e de-adevăratelea. Ăsta-i sfârşitul, oftez eu fără să pot dormi, dar prietenul îşi şterge faţa bătută de ploaie şi-mi răspunde sfidând furtuna:

— Ne-am pierdut jumătate din suflet, dar ne rămâne voinţa, dorinţa de a trăi. O să scăpăm şi de data asta.

Nici vântul, nici setea nu-l pot birui, deşi însuşi comisarul se teme de o nouă hecatombă.

— Pe toţi dracii, strigă şchiopul. Urăsc insula asta aşa cum urăsc caznele iadului. Dacă vasul ăsta mai întârzie o săptămână, eu însumi mă duc să-i cer socoteală.

— Cui? Capelanului? Ce vină are el dacă vântul nu ne iartă?

— Comisarului, capelanului, lui Dumnezeu chiar.

Dar ştim cu toţii prea bine că vorbele lui se duc cu vijelia care vântură plaje şi luminişuri, ajungând chiar în fort, unde au trebuit să raţionalizeze pâinea. La cămara lui dau eu fuga atunci când sunt la ananghie, iar dacă, din întâmplare, mă întâlnesc cu Maria cea mică, o întreb:

— Cum îţi merge în noua ta muncă? Nu mai suntem prieteni?

— De ce să nu fim? răspunde grăbită.

— Pentru că, după cât se pare, viaţa ta s-a schimbat. Şi când dă să plece, îi tai din nou calea. Nu ne mai vedem?

— Poate că într-una din zilele astea.

— Când? Duminică?

— Nu ştiu.

— Stăpâna ta nu-ţi dă zi liberă?

— Sunt foarte ocupată.

— Şi soţul ei nu-ţi cere nimic?

Fulgere de mânie îi brăzdează faţa:

— Numai ce vreau eu să-i dau.

Îşi duce mâna la piept şi, smulgând cruciuliţa pe care i-o dăruisem într-o zi, mi-o pune în palmă. Nu vreau s-o primesc, dar sunt nevoit, pentru că, în momentul acela, un zgomot o face

să fugă fără a mai întoarce capul. Este capelanul însuşi, în carne şi oase, care vine să-şi unească supărarea cu a mea:

— Ce faci aici, leneşule? mă întreabă fără chef.

— Căutam ulei, părinte, pentru altar.

— Caută mai bine o cazma. După cum merg treburile în spital, la noapte va trebui să sapi.

Împreună cu îngerul meu păzitor, măgarul şi unealta, începem hora în căutarea celor pe care cea fără de nume hotărâse să-i odihnească pentru totdeauna. Luna ne lumina la răstimpuri.

Traversând Palais Royal, pustiu acum, îmi aud numele şoptit în întuneric.

— Cine mă cheamă?

— O fi vântul sau vreun suflet chinuit, şopteşte îngerul cu teamă.

— E cineva aici?

— Să ne continuăm drumul. Să nu ne târască de gât în mare.

Dar nu facem bine câţiva paşi, că de lângă butucul pentru pedepsirea hoţilor aceeaşi voce se ridică din nou, încet:

— Eşti atât de orb că nu mă recunoşti?

— Nu te apropia, mă sfătuieşte îngerul. Nu ajuta pe cine nu merită.

Ştiu bine că a pune mâna pe ce nu-i al tău este cel mai greu păcat, care se pedepseşte adesea cu moartea, dar curiozitatea îmi dă ghes şi, la lumina felinarului, îl găsesc pe renegat cu gâtul prins în butuc.

— Iar te-au găbuit?

Îşi scutură capul vânăt de sânge şi lovituri. Călăii lucraseră desigur cu multă râvnă, cum scrie la carte, pentru că trupul întreg îi era o rană.

— Lasă-l încolo! Dacă iese luna şi suntem descoperiţi, sfârşim amândoi în butuci.

Dar, în ciuda celor spuse, se înduioşează şi el şi, punând mâna, reuşim să eliberăm împricinatul din butucul unde-l crucificaseră camarazii săi.

— Nenorocitul de mine! se plânge. Asemenea afront unui soldat!

Apoi îşi şterge fala şi priveşte în jur. O luminiţă lipsită de mânie, înfrântă, aparte, îi luceşte în ochi. Liber fiind, vântul îl împinge din nou pe drumul colibei sale.

XXX

Norii aleargă şi în larg nici urmă de pânză. Care mai de care se întreabă dacă nu cumva fregatele, goeletele şi felucile se află în străfundul apelor sau puse sub obroc până se va potoli furtuna. Dacă aşa stau lucrurile şi trebuie să aşteptăm ca timpul să se îndrepte, apoi atunci avem s-o sfârşim cu toţii în gropile astea care au trecut acum de zidul primului cimitir.

Cei mai prevăzători, care în timpurile mai bune păstrau mereu câte ceva, sunt şi ei acum în căutare de niscai lighioane. Cei mai nevoiaşi au năvălit peste capelan.

— Părinte, îl imploră, ajută-ne că pierim.

— Nu pot să vă dau decât ce am. Dacă trebuie, vom muri împreună. Vă cer doar să aveţi încredere în Dumnezeu.

Unii plâng, alţii cad în genunchi, adunând cu greu de pe jos bucăţile de slănină şi praful de orez pe care l-au dispreţuit viermii. Caută vreun ascunziş, ca şoimii de munte, dar truda le este zadarnică.

— Nu vă trudiţi degeaba. E clar. Doar nădejdea în ajutorul Domnului ne-a mai rămas.

— Nici Cristos n-a aşteptat atâta, îi răspund ei.

Dar stăpânul se înalţă deasupra turmei:

— Ce spui tu? Cum ar putea să ne uite acum acela care a murit pentru toţi? Să ne rugăm să aibă milă de noi!

Supusă, turma îl urmează până la plajă, sfidând furtuna, îngânând litania sfinţilor, dar nimeni, dinspre mare, nu răspunde la rugăciunile lor. Doar un petic de senin, pe care într-o clipită îl înghit norii.

Când procesiunea se termină, cei care nu abandonaseră îi cer capelanului:

— Părinte, vă cerem permisiunea.

— Pentru ce? Ce vă pot eu da?

— Vrem să sacrificăm măgarul.

Capelanul nu înţelege. La urma urmelor, el nu se afla printre noi, cei dintâi sosiţi, când acel sărman animal ne fusese ajutor şi tovarăş. Învăţase chiar să-şi respecte rândul la apă, la fel ca ceilalţi prizonieri.

— Folosul nu e prea mare, insistă călăii săi, dar câştigăm o zi în aşteptarea proviziilor.

Capelanul îşi dă încuviinţarea, iar trupa, având cuţitele pregătite, porneşte imediat în căutarea victimei.

Biet prieten, umil şi săritor, ucis şi jupuit, devorat de cei care îi datorau coliba, pâinea şi uneori chiar viaţa. Sărman sacrificiu, pentru că din carnea lui bătrână şi întărită de muncă abia ajunge fiecăruia o nemernică fâşie cu gust de trădare, în care cu greu ne înfigem dinţii, în timp ce oasele-i rămân în ploaia nesfârşită, soră cu altele ce vor veni.

Comisarul s-a închis în turn, iar guvernatorul calculează împreună cu domnul de Massac cât mai pot ajunge proviziile; nimeni nu are curajul să mai apară pe la spital sau pe colina care se transformase într-o mocirlă. Numai stăpânul, cu turma lui de fantasme, în fiecare seară sfidează vijelia. Ceilalţi îşi cruţă puterea prin colibe, iar cei mai fanatici sunt capabili încă să urce pe creastă pentru a coborî noaptea disperaţi. Atât de mare este nevoia lor de a vedea fregate şi feluci, care în cele din urmă se dovedesc a nu fi decât nori! Îi auzi deodată strigând: „iat-o!” şi, cu toţii, fiecare cum poate, se târăsc până la marginea stâncilor. Apoi, la lumina mai puternică a amiezii, navele şi iluziile mor.

Şi totuşi, o voce se ridică din fort:

— Uite-o! O pânză!

Şi, fără să ştim de ce, stăpânul şi cu mine urcăm gâfâind în turn:

— O fi adevărat, părinte?

— Numai Dumnezeu poate s-o ştie!

Spre orizont, ceaţa se înghesuie, apoi se răzleţeşte. Din nou trebuie să aşteptăm, dar iată-l pe îngerul păzitor venind cu o lunetă dichisită. Capelanul o înşfacă, o îndreaptă spre mare şi exclamă:

— Domnul fie lăudat!

Ca şi cum cei de pe dig l-ar fi auzit, un freamăt aleargă în grabă de-a lungul coastei. Dealuri şi faleze învie deodată, înnegrindu-se de trupurile secătuite care încearcă să-şi descifreze soarta. Cei mai neputincioşi se prăbuşesc, alţii plâng, ţinându-se cu mâinile de burtă, simţind că nu-i mai ascultă genunchii.

În sfârşit, mogâldeaţa aceea întunecată de pe valuri prinde contur şi culoare, nu chiar atât de repede cum am fi dorit noi. Luptând să ocolească promontoriul, îşi pierde catargul de la

pupa. Jos, trupa tace, în timp ce deasupra, în turn, guvernatorul şi capelanul îşi dispută ochiul magic.

— Sunt proviziile?

— Este o felucă cu trei catarge. Cel de la pupa e rupt, dar are culorile noastre.

— Pare foarte mică.

— Mică sau nu, soarta noastră se află în ea.

Cum intră în gura golfului, o întâmpină un val de strigăte. Din coastele sale apar două şiruri de vâsle care-o aduc în port. Mulţimea se îmbulzeşte. Mulţi nu se opresc decât în apă, luptând cu spuma care le înţepeneşte picioarele. Este nevoie să se tragă o salvă în aer, care însă nu-i sperie şi căreia, dinspre chei, i se răspunde printr-un ropot întunecat de blesteme. Toată insula asistă la bătălia din jurul sacilor şi butoaielor, iar când capelanul îşi ia luneta de la ochi, i-o cer eu.

— Vrei să vezi foamea de aproape? mă întreabă îngerul.

În momentul următor descopăr o ceată de prizonieri luptându-se cu paznicii. Un marinar apucă puşca şi dă să-i alunge; alţii împart lovituri de baston, încercând să menţină ordinea. Obosit să tot văd lovituri şi asalturi, îndrept ochiul aurit spre turn. La una din ferestre, guvernatoarea stătea speriată; lângă ea, Maria cea mică priveşte în jur. Ridic braţul schiţând un salut, dar nu-mi răspunde. E în zadar; ochii ei stau ţintă la descărcarea felucii, în port, unde raţiile încep deja să fie împărţite. În ciuda vântului potrivnic şi a mării întărâtate, proviziile ridică destul de repede moralul tuturora. Chiar şi cei mai neputincioşi îşi simt viitorul ceva mai senin; pescarii spanioli s-au întors la cantină cu proviziile lor. Văzând cum unii îşi înghit raţia pe nemestecate, ceilalţi îi sfătuiesc să-şi obişnuiască mai degrabă trupul cu lucruri pioase.

— Ce pioşenie poate fi mai bună decât o duşcă zdravănă de vin? spune unul din ei.

— Mai curând, zice altul, nişte şolduri dintre care să nu mai ieşi până la moarte.

— Cine se încrede în femei, se oţărăşte şchiopul, îşi aruncă sămânţa în ocean. Apoi, mijindu-şi cu răutate ochii, adaugă: Şi cu toate astea sunt destui cei care nu se învaţă minte şi umblă ca apucaţi după ele. Ce vreţi să scoateţi de unde nu e nimic de scos? Ce-o să-i dea Jacquetta soţului ei şi să nu le fi dat mai înainte altora, de la buric şi până la sprâncene?

— Sunt sigur că a mărşăluit-o un batalion întreg.

— Un regiment, prietene.

— Ce mai contează o duzină în plus sau în minus? Pierdută pentru unul, pierdută pentru toţi.

— Pierdută de când capelanul ne-a pus la regim.

— Dar nu le-am pierdut pe toate, nu se lasă şchiopul. Mai este una în fort.

— Asta aşa-i. De unde-a apărut servitoarea guvernatorului?

Toţi tac şi în primul rând eu, care mă tem de noi întrebări, dar aceeaşi voce reîncepe brusc:

— N-am văzut-o în viaţa mea nici la Palais Royal, nici la liturghie şi, deşi subţire şi slabă, până la urmă tot femeie este pe acest pământ neînsămânţat.

— Atunci o fi căzut din cer.

Vântul se ogoieşte, furtuna se linişteşte; chiar şi şchiopul, plictisit, se reîntoarce la socotelile lui, când o nouă furtună izbucneşte de afară.

— Cineva a rămas fără porţie, murmură unul din pescari.

— Nimic nu se pierde; o înhaţă altul.

Ieşim cu toţii şi suntem izbiţi de cel mai violent tumult. Îl târau pe renegat, cu un ştreang de gât.

— *Au nom de Dieu!* urla un caporal. *Leve-toi, brigand! Tu vas payer ton crime...!*[21]

— Care este păcatul său, domnule? întreb.

— *La pire que peut commetre un chrétien!*[22]

— *Sodomita habemus*[23], murmură şchiopul, deşi, în situaţia noastră, este un delict scuzabil.

Cortegiul înaintează în salturi pe drumul fortului, unde santinelele se pregătesc. Mă întreb dacă şi de data asta renegatul îşi va mai salva capul deşi, cum se pare, şi l-a pierdut deja, aşa cum pierdută îi este şi mintea. După multe discuţii în legătură cu regulamentul şi disciplina, se decide formarea unui tribunal care deja nu are nicio îndoială asupra verdictului. Zadarnic l-a rugat domnul de Massac, în zadar l-a ameninţat comisarul; acuzatul nu a scos o vorbă. Probabil nici nu înţelegea motivul pentru care se afla în faţa superiorilor săi care, fără voia lor, îi tolerează refuzul. Când este întrebat dacă recunoaşte că l-

[21] În numele Domnului! Ridică-te, tâlharule! Ai să-ţi ispăşeşti crima...! (fr.).

[22] Cel mai grav pe care poate să-l comită un creştin! (fr).

[23] Păcatul sodomiei. (lat.).

a ucis pe soldatul Debraux, nu scoate o vorbă. Apoi, când este acuzat că a devorat carnea victimei, îşi ridică ochii, ţintuindu-i undeva dincolo de bolta cerească.

Un freamăt surd se ridică pentru o clipă la apariţia martorilor. Unul după altul repetă cum l-au găsit cu ultima îmbucătură în dinţi şi cu faţa pătată de sângele care şi acum i se vede pe haine. Când l-au surprins, nici măcar n-a încercat să fugă. Chiar şi cu ştreangul de gât, ca să zicem aşa, a mai dat să mestece, continuându-şi crima. Intervenţia capelanului a fost zadarnică. Pentru toţi era sigur că se va cere pedeapsa capitală.

Acum, în faţa plutonului de soldaţi spanioli, în faţa camarazilor săi, chipul lui palid nu se deosebeşte prea mult de celelalte, care aşteaptă alături, în spital. Când ofiţerul coboară deodată sabia şi detunătura izbucneşte, aproape că nu tresare. Picioarele şi braţele i se îndoaie încet sub lovitura de graţie. Un răstimp se aud doar ţăcănitul armelor cărora li se pune piedica, vuietul mării şi ţipătul ascuţit al pescăruşilor. Trupul trebuie să-i rămână în soare ca învăţătură de minte pentru trupă, dar eu mă întreb ce o să se întâmple dacă goeleta mai întârzie şi altă dată şi dacă nu cumva, în felul acesta, inculpatul şi-a dobândit în sfârşit libertatea mult dorită.

XXXI

După toate acele întâmplări, veni un timp când melancolia ne smulse din inimi orice dorinţă în afara aceleia de a mânca puţinul ce-l aveam, de a drămui raţia de apă sau de a ne lungi ca şopârlele la soare. Unii îşi şterseră din minte orice intenţie de a fugi, iar în ceea ce mă priveşte, Maria cea mică încetă să mă mai preocupe. Apoi, trecând anotimpul rece, am început să ne trezim ca scorpionii, îmbărbătaţi de glasul capelanului şi de exemplul altor câtorva, până ce întreaga tabără şi-a revenit la sănătatea ei şubredă. Ne mai înviora şi vizita noilor negustori care cumpărau la un preţ de nimic tot ce ieşea din mâinile acelea stângace până atunci, dar care acum căpătaseră îndemânare. Chiar şi îngerul păzitor cioplea şi şlefuia cu vârful briceagului lemne pe care le aduceau valurile mării sau înşira coliere.

— Cum îţi merge treaba? îl întreba şchiopul seara, de câte ori se apropia de cantină.

— În curând vor lucra alţii pentru mine.

Şi, ca atâţia alţii, şi-a recrutat mâna de lucru dintre cei mai neajutoraţi, ultimii care sosiseră pe insulă. Refugiaţi cât mai sus, goi de la barbă până-n tălpi, nu aveau decât un pantalon pentru a se putea apropia de Palais Royal când se anunţa sosirea vreunui vas. Prietenul făcea pe interpretul şi, datorită manierelor şi bunelor sale demersuri, scoteau un profit mai bun pentru coşurile şi bastoanele lor decât dacă s-ar fi prezentat personal, goi ca Adam şi fără să ştie o boabă spaniolă.

Cine nu se putea servi de mâini, profita de alte cunoştinţe pentru a-şi găsi salvarea. În scurt timp, ca şi cum sfântul duh ar fi suflat asupra acelor capete, au apărut pretutindeni maeştri gata să dea lecţii: unii, cu flautul în gură, predau muzica; un sergent făcea scamatorii cu spada; cu toţii luptau să se facă înţeleşi, hotărâţi să-şi perfecţioneze dibăcia.

Totul se cumpăra şi se vindea. De parcă, lipsiţi de speranţă, toţi ar fi vrut să-şi umple timpul cu puţinul ce-l ştiau. Un maestru de dans îşi învăţa discipolii să danseze ca la serbările ofiţereşti pe care le cunoscusem în primele zile ale dezastrului; numai că, în cazul nostru, atât bărbaţii cât şi perechile lor erau doar prizonieri goi puşcă, salutându-se cu stângăcie, ca nişte vechi prieteni, la întoarcerea din scurtele lor călătorii:

— Allons, balancez à vos dames, rond de jambe, donnez-vous de la grace.[24]

Iar doamnele şi cavalerii făceau piruete în tact, ca nişte smerite floarea-soarelui.

— *C'est bien,* exclama maestrul satisfăcut. *Je suis content de vous; şi vous continuez avec le même succes, en moins de quinze jours vous pourrez vous présenter en société.*[25]

Nu prea înţelegeam ce câştigau flăcăii aceia negricioşi învăţând asemenea manevre şi nici unde aveau să şi le etaleze, cum îi asigura maestrul. Poate că, la fel ca mulţi alţii, încercau doar să-şi omoare timpul sau să lege prietenii, căci, la terminarea reprezentaţiei, unele perechi nu se despărţeau, ci, dimpotrivă, luându-se de mână, se pierdeau înspre plajă.

Până şi teatrul, abandonat după acea piesă în care ne văzuserăm portretele, şi-a ridicat capul din ruine, atârnându-şi o firmă deasupra peretelui mai înalt pe care se putea citi: *Castigat ridendo mores*[26].

Numai prietenul nu mergea acolo, robit în continuare visului său, planului acela pe care plecarea omului în gri îl lăsase în stadiul de vorbe fără acoperire.

— Altă soluţie nu există decât să fugim doar noi doi, mi-a mărturisit într-o zi. Toţi sunt terminaţi, resemnaţi.

— Cum s-ar putea, am răspuns, când vaporul ăsta englez stă lipit de chei, lângă metereze. Şi când alţii, mai dibaci, au dat deja greş? Ce poate să facă un om singur, lipsit de bani şi de prieteni?

Şi, înainte să-mi poată răspunde, i-am rostit lista completă a celor care, în larg, pe plajă sau chiar pe puntea ambarcaţiunilor lor, plătiseră cu viaţa încercarea de a ajunge pe continent.

— Greu nu înseamnă şi imposibil. Un bărbat hotărât şi sigur pe el reuşeşte ceea ce nu poate un batalion, se agita el nerăbdător. M-am săturat să tot număr săptămânile şi lunile.

— Atunci vorbeşte cu şchiopul.

— Şchiopul nu-i om de încredere.

— Dar se pricepe la afaceri. Dacă nu greşesc, s-a oferit odată să ne scoată de aici.

---

[24] Haideţi, legănaţi-vă partenera, arcuiţi gamba, mai multă graţie (fr.).

[25] E bine. Sunt mulţumit de voi; dacă veţi continua la fel de bine, în mai puţin de două săptămâni vă veţi putea prezenta în societate (fr.).

[26] Pedepseşte râzând de moravuri (lat.).

— Ar fi spre folosul lui personal.

— Chiar dacă. Nimeni nu dă nimic pe degeaba. Ce vezi rău în asta?

— Că nu am ce să dau, mi-a răspuns pe gânduri.

— Eu am. Priveşte!

Nu ştiu de ce am făcut-o. Poate că mi-o dicta cruciuliţa aceea a micii Marii care încă mă ardea în buzunar sau poate că voiam doar să mă despart de ea, dar când i-am dat-o şchiopului, a fost ca şi cum o amintire neplăcută mi s-ar fi luat de pe inimă.

XXXII

Când şi ultimul foc se stinge pe plajă, iar vântul încetează, ieşim din colibă şi, strecurându-ne cu grijă prin tufele de sacâz şi măslini sălbatici, ne străduim să nu trezim tabăra care la ora aceasta zace răpusă pe paturile de campanie. Fără bagaje, cu pasul sigur, fără a ne ridica privirea la stele, înconjurăm dealul lăsând în urmă zidurile de pământ ale vechiului cimitir, printre tufele de mărăcini care ne feresc de santinele şi trădători. Nici frigul nopţii, nici suflarea brizei care umple cărările cu freamătul ei nu ne fac să dăm înapoi. Veşnicul vuiet al valurilor anunţă mereu alte golfuri pe care le lăsăm în urmă.

În sfârşit, expediţia se încheie, iar noi stăm să desluşim o umbră care, prin valurile înspumate, înaintează cu mareea. La un semn se apropie; inima galopează, iar picioarele mi se înfig în nisip. Ne străduim să aflăm dacă este feluca pe care o aşteptăm.

Încă o picătură de curaj şi ne vedem agăţaţi de bord, cu jumătate de corp în apă. Între timp apare un marinar.

— Cine e?

— Oameni paşnici. Prieteni.

— Ai adus cruciuliţa aceea?

— E în mâini bune. Şchiopul v-o dă la întoarcere.

— Atunci nu stăm de vorbă.

Nişte voci somnoroase se aud printre năvoade şi parâme. Din când în când briza ni le aduce în urechi.

— Cât oferă? întreabă cineva.

— Ne plătesc la întoarcere.

Prietenul ridică la vedere o medalie aurie:

— E bună de arvună?

— Să vedem bijuteria. Până atunci, urcaţi!

Odată pe vas, o examinează la lumina stelelor. Probabil o avea de la tatăl său. Odată o văzusem la sânul fiului. În timp ce o cercetează nehotărât, strălucirea ei jucăuşă, scrâşnetul lemnului, glasul refluxului măsoară drumul libertăţii noastre. În cele din urmă se pun de acord asupra preţului, împreună cu patronul, care abia se arată; înalţă vela şi, slobozind parâmele, alunecăm de-a lungul valurilor.

Acum vasul se îndreaptă spre larg. Încă nu ne vine să credem că suntem liberi şi, în ciuda somnului, braţele şi muşchii ne sunt

încordaţi, în aşteptarea zilei, când privirea temutelor metereze va fi mai pătrunzătoare. Pe când mijesc zorii, ne deschidem drum prin întunericul care începe să se destrame deasupra noastră. Cei de pe vas se întind şi ei pe baloturi şi năvoade, lăsând un singur om de strajă la cârmă. O apă la fel de întunecată ca şi cerul se zbate în coaste şi la pupa, după cum străpunge barierele de corali. Cerul şi marea se amestecă, iar pântecele vasului se zguduie în atacuri succesive care cutremură pânza şi trosnesc catargul.

Încerc să măsor timpul; privirea, pe care somnul nu reuşeşte să mi-o adoarmă, se agaţă de luminile nemişcate pe care duhovnicul ni le arăta altădată. Acolo, în înalt, iată carul mare care-i ghidează noaptea pe navigatori; ceva mai încolo străluceşte cel mic, veşnic al doilea; mai departe vedem cicatricea enormă a Căii Robilor care, din Franţa aceea a prietenului, îi călăuzeşte pe peregrini pe drumul ce le poartă numele. Toată puzderia aceea de lumini roşii, verzi sau violete se învârte foarte încet, prin straturile groase de ceaţă care ascund cu trecerea lor scurgerea timpului.

După o bună bucată de vreme, cel de la cârmă îl trezeşte pe un altul care, fără a spune un cuvânt, îşi ocupă locul, aruncând o privire spre orizont. Dinspre unghiul în care se întâlnesc vela şi prova mijeşte deja o barieră de lumină care, pe măsură ce înaintăm, se desface în raze alburii. Cerul se luminează, spuma scade, doar briza continuă. Privind în spate mai zărim încă odioasa noastră stâncă, ezitând parcă să se şteargă cu totul. Pe măgura ei, ascunsă privirilor noastre, arsă de salpetru şi soare, acum, probabil, camarazii noştri se trezesc. Până spre prânz, nimeni nu ne va observa lipsa şi, cu siguranţă, şchiopul va cere şi raţiile noastre. La prânz vor fi acolo, slabi ca nişte condori, aşteptând să-şi umple farfuria şi paharul. Vor forma obişnuita semilună în jurul intendenţei; caporalul va repeta cu glas tare numele fiecărui regiment şi, în sfârşit, totul se va desfăşura precum o ceremonie. Nici capelanul însuşi n-ar putea să-şi organizeze mai bine pomenile, pentru că numai pâinea îi ţine blânzi, disciplinaţi şi ascultători, urmărind orice firimitură. Nu va vorbi nimeni. Ori de câte ori cineva dispare sau moare, o raţie în plus are valoarea ranchiunei sau a ameninţării.

Acum, când în jur nu se vede nicio ambarcaţiune, somnul se întoarce să-şi recupereze orele pierdute din noapte. Când ne

trezim, soarele este sus, iar cârmaciul ne arată o pată de pământ la orizontul difuz. Încep şi ceilalţi să se mişte. Apar pete albe, acoperişuri roşii şi turme palide înconjurate de coroane de măslini ce se revarsă spre plajele înguste. Cei de pe vas se sfătuiesc. Fiecare vrea să fim lăsaţi pe o altă plajă. Timonierul îşi impune punctul de vedere şi făcând un semn cu braţul, hotărăşte direcţia. Prin faţa noastră defilează dealuri acoperite cu măslini sălbatici, stoluri de porumbei, corbi de mare adăpostindu-se printre stânci.

Şi deodată, când ne pregătim să ocolim promontoriul, ţâşneşte în faţă, tăindu-ne trecerea, o pânză mai mare care, între recifuri, părea că stătea aşteptându-ne. Tot calmul de la bord se risipeşte în înjurături zadarnice, în mânie reţinută, în dispute pe care abia le desluşim, dar a căror cauză o ghicim. Având răscumpărarea asupra lor, mijlocul cel mai la îndemână nu putea fi decât să ne arunce în mare aşa cum, după cât se spune, se întâmplă în general în cazuri din acestea.

Dându-ne de ştire printr-o puternică lovitură de tun, goeleta lasă la apă o şalupă care porneşte spre noi. Un caporal şi trei bărbaţi în uniformă sar pe punte.

— Care din voi este patronul? întreabă.

Nimeni nu răspunde. Doar când unul din soldaţi începe să scotocească prin hainele marinarilor noştri, aceştia protestează, dar o ploaie de lovituri îi readuce într-o clipă, la tăcere.

— Şi tu, întreabă caporalul descoperindu-mă, eşti porumbel sau spaniol? De ce te ascunzi?

— Voiam să mă înrolez.

— Ai vârstă de recrutare?

— Nouăsprezece împliniţi.

— Nu pari să ai atâta, dar mulţi ca tine au devenit deja bărbaţi în război. De unde vii?

— Din Cabrera.

— Din Cabrera? se miră el. Ce făceai în cimitirul ăla?

— Îl ajutam pe capelan.

— Bună metodă de a învăţa să mânuieşti o armă!

— De-asta m-am hotărât să fug.

— Bine-ai făcut, pentru că mai bune sunt baionetele decât rugăciunile ca să-i alungăm pe porumbei din Spania.

Şi făcând un semn care ne cuprinde pe toţi, adaugă:

— Urmaţi-ne. Ofiţerul va decide. Pe timp de război nu-i bine să te încrezi. Nu se ştie niciodată cine spune adevărul.

XXXIII

Şchiopul a venit în vizită. Îngerul meu păzitor, invidios ca de obicei, a întârziat cât a putut să-i deschidă.

— Nu ziceai că prietenul tău e spaniol?

— Ca mine şi ca tine.

— Şi ce naiba face aici, în închisoare, între francezi?

— Asta se va lămuri la judecată.

Acum îngerul mă priveşte ca pe un trădător, deşi ar fugi şi el cu primul prilej.

— Cred că în purgatoriul ăsta se aprind tot atâtea lumânări pentru rege şi pentru împărat. Dar, fie ce-o fi, nu dau nicio jumătate de centimă pe vieţile lor.

Prietenul nici nu vrea să audă de vin şi de pâine. Drumurile şchiopului sunt zadarnice. Nu vorbeşte; priveşte doar pe fereastră. Pare că şi-a pierdut curajul, că i-a dispărut dispreţul cu care ne privea.

— Sus inima, îi zic. Vor mai fi ocazii.

Dar ştiu bine că, după cum merg lucrurile, nu va mai exista o asemenea ocazie, cum spune îngerul. Şi câte altele nu mai îndrugă! Ne asigură că soldaţi şi patroni de feluci au încropit un negoţ din care scot bani buni. Cei cu corăbii se fac că iau cu dragă inimă pasageri dar, după ce primesc plata, uneori îi aruncă peste bord, alteori, de acord cu paza de coastă, împart prada şi fiecare se întoarce la cuibul său: unii în port, iar nechibzuitul la închisoare, dacă scapă cu viaţă.

Ca să nu-l supăr, nu i-am spus nimic, dar asemenea gânduri îi vor pierde minţile.

Îngerul meu păzitor, acum paznic sadea, îl întreabă în fiecare zi pe şchiop, închizând după el uşa:

— Cum le mai merge prizonierilor tăi?

— Tu trebuie să ştii mai bine ca oricare altul.

— Dac-o ţin tot aşa, în curând îmi vor prisosi cheile. De-ar fi după mine, i-aş arunca în mare. Doi trădători mai puţin şi două raţii mai mult. Dracu să-i ia pe francezi şi pe spanioli!

Cu astfel de discuţii ne treceam timpul când, într-o zi, veni capelanul să mă elibereze. Apăru în prag şi, arătându-mă cu dreapta, îi porunci paznicului:

— Ăstuia, dă-i drumul.

— Şi celălalt, sfinţia-ta?

— Îţi spun că numai ăstuia.

Paznicul deschise uşa, iar eu, ca fiul risipitor, îmi urmai stăpânul care abia catadicsi să mă privească.

Prietenul rămase închis, încăpăţânându-se în continuare să nu mănânce şi să nu bea, în timp ce îngerul mă salută în silă:

— Poţi să-i mulţumeşti prietenei tale, mi-a şuierat în treacăt.

— Care prietenă?

— Care alta decât servitoarea guvernatorului. De n-ar fi fost bunele ei oficii, ai putrezi în închisoare ca tovarăşul tău. Mai face încă penitenţă?

Nu i-am răspuns, dar era clar că băiatul continua să se încăpăţâneze în orgoliul său, respingând strachina în fiecare dimineaţă. Numai după câteva săptămâni consimţi să primească pâinea, dar rămase tăcut; doar ochii mai vorbeau pentru el, neîncrezători şi pierduţi în zare.

Uneori, când mergeam să-l vizitez, mă întâlneam cu Maria cea mică, dar ea grăbea pasul spre dormitorul stăpânei. Doar un salut scurt şi dispărea, fugind parcă de mine. Dar într-o zi, în loc să mă feresc, am apucat-o de poala rochiei.

— Ce, nu-l mai cunoşti pe cel care ţi-a redat viaţa?

Atât de uluită, contrariată şi ruşinată a fost, încât cu greu mi-a răspuns:

— Cunosc pe cine-mi place. Apoi, revenindu-şi, adăugă: Ceea ce s-a dus nu se mai întoarce.

— Cine vorbeşte de întors?

— Tu, care mereu stai la pândă. Într-o zi, o să observe stăpâna.

— Chiar atât de nerod mă crezi? Am venit doar să-ţi mulţumesc pentru libertatea mea, dar, fii liniştită, de-acum înainte n-am să mă mai apropii niciodată de tine.

Atunci, în întuneric, s-a apropiat de mine şi iar au revenit zilele acelea fericite, de dragoste şi sărutări fierbinţi, în trupul acela slab unde al meu îşi căuta alinarea. Când, transpiraţi şi istoviţi, ne-am despărţit, Maria cea mică suspină:

— Gata! Dacă vom continua aşa, suntem pierduţi.

Am mai încercat şi altădată să-i intru în graţii, dar n-a fost chip.

— Nu-mi mai cere nimic. Ţi-ai luat răsplata. Mulţumeşte-te cu ea şi să rămânem prieteni pentru totdeauna.

A trebuit s-o las să plece, s-o văd pierzându-se de-a lungul coridorului din care se auzeau deja voci aprinse.

Afară, în turn, comisarul şi capelanul se trudeau cu luneta.

— Nu pare a fi spaniolă.

— Poate că-i englezească.

— Englezească nu, şi nici algeriană. Are steag alb.

O mulţime de prizonieri se strânsese în port, încercând să afle ce veşti aducea o fregată nouă. Cu toţii – eu dintr-un salt, schilozii târâş, bolnavii cu ultima dorinţă pe care le-o dă moartea, iar şchiopul învârtindu-şi bastonul – am coborât îndreptându-ne spre steagul acela alb pe care vântul serii îl cutremura.

Când ajunse destul de aproape pentru a se face auzită, o tăcere încordată se aşternu peste inimi. Unii plângeau, ca de obicei, alţii, stând pe nisip, se închinau pe ascuns.

Şi, deodată, un strigăt ce părea a coborî din nori porni de pe gabia corăbiei.

— Liberté! Liberté! Liberté!

Confuzia era generală. Cei mai apropiaţi se aruncară în apă, încercând să ajungă la acel ceva pe care toţi îl strigau în gura mare, fără a şti despre ce steag era vorba şi nici ce soartă ne pregătea vocea aceea nouă. Mi-am simţit trupul rece. Ca măsură de prevedere n-am închis ochii, nu cumva să mă trezesc, ca de atâtea ori, în fortul acela în care şi acum se mai afla închis prietenul. Şi nu doar eu; şchiopul, la fel, se îndoia.

— De ce steag alb? întrebă el.

Dar nu-i răspunse nimeni. Nu-l auzise decât caporalul acela care preda spaniola în Palais Royal.

— Nu văd vulturii noştri, îi răspunse el. Or mai fi deasupra Romei şi Madridului?

Între timp, comandantul trecu pasarela şi într-o clipă fu înconjurat de un nor de prizonieri care se străduiau din răsputeri să audă ceea ce ei înşişi acopereau cu ţipetele lor. În cele din urmă am înţeles că solicita prezenţa unui ofiţer.

O furtună de voci îl desemnă pe domnul de Massac, care se şi apropia în grabă. Cei doi bărbaţi se îmbrăţişară şi faţa aceea arsă de mitralii străluci sub o rouă de lacrimi, după care o apucară pe drumul fortului.

Acolo, guvernatorul şi comisarul luară cunoştinţă de ceea ce noi ghiciserăm deja: căderea împăratului. Un nou rege urcase pe

tronul Franţei şi, războiul fiind sfârşit, nu rămăsese decât ca prizonierii din cele două tabere să fie redaţi patriei lor.

Când, după discuţii, ne citiră comunicatul în care se vorbea despre definitiva noastră libertate, o neaşteptată undă de stupoare veni să întunece pentru mulţi acea veste bună. Acel Napoleon, fulgerător de regi şi bici al naţiunilor, era, ca şi noi, doar o pradă de război sau poate ceva mai mult. Despre noul rege, Ludovic, nu ştiam prea multe. Nimeni nu-şi amintea de rangul sau dinastia din care făcea parte, dar vocea ofiţerului îl proclama astfel, în trei limbi:

— Napoleon nu mai este împărat al francezilor! Naţiunea salută reîntoarcerea monarhului succesor al sfântului Ludovic şi al gloriosului nostru Henric al IV-lea!

Între noi, confuzia creştea. Cine-o mai fi şi acest sfânt Ludovic care putuse obţine ceea ce nimeni până la el nu reuşise?

— Ludovic ăsta, murmură şchiopul, trebuie să fie nou prin viile cu pricina, că eu nu ştiu decât de unul, iar acela-i un sfânt spaniol.

— Regele, striga ofiţerul, promite să aducă fericirea Franţei şi a voastră!

— Bună veste, dacă n-ar mirosi a rânced! protestă caporalul. Împăratul însuşi ne-o tot repeta.

— Regele vă redă libertatea! Trăiască regele!

Am înţeles doar că norocul meu avea alt drum decât al prietenilor mei. Nici chiar francezii nu erau cu toţii de aceeaşi părere. Unii răspunseră printr-un „trăiască” solemn, dar veteranii scuipară pentru a arăta că preferau să rămână sclavi decât să se prosterneze înaintea aceluia împotriva căruia luptaseră până atunci.

Curând se încinseră dispute aprinse. Mulţi refuzau încă să creadă vorbele ofiţerului care promitea că, înainte de o săptămână, se va întoarce să ne elibereze, iar în babilonia aceea doar câteva butoaie de vin au mai reuşit să transforme în serbare ceea ce se anunţa deja ca o încleştare între duşmani neaşteptaţi.

Pe drumuri, în Palais Royal, prizonieri şi soldaţi dansau, strigând şi plângând. Pe măsură ce noaptea se apropia, zarva creştea. Închisoarea fu deschisă din ordinul guvernatorului şi, în sfârşit, mi-am putut îmbrăţişa prietenul care era mai uimit decât noi.

— Ce înseamnă asta? Ce se întâmplă?

— Suntem liberi, prietene.

— Cine spune asta?

— Tu întrebi? răspunse şchiopul arătându-i uşa deschisă a carcerei. Acum învinsul şi prizonierul nu este altul decât împăratul tău.

— Nu-i adevărat!

— Acum pe francezi îi conduce un rege.

— Ce rege? îl privi el de parcă şi cuvântul rege l-ar fi jignit.

— Întreabă-l pe ofiţer. El ştie. Pentru mine totuna-i, numai să împlinească ce spune.

Şchiopul tăcu, dar banderila rămase înfiptă în coasta prietenului care, grăbind pasul, se îndepărta cu un aer îndurerat.

În timpul nopţii, colibele, corturile şi bărcile şi-au întins flăcările pe pământ şi pe mare, crenelurile înseşi împodobindu-se cu felinare colorate. De pe fregată, în aşteptarea unui vânt favorabil, ne ajungeau în urechi ecoul vag al unor marşuri militare, voci îndepărtate ovaţionând echipajul, noul rege şi pe vitejii prizonieri din Cabrera.

În sfârşit, butoaiele fiind golite, iar prizonierii sătui de băutură, sosi şi pe insulă noaptea lor de Sf. Ioan: barăci şi ateliere, garduri şi acoperişuri, ruguri de lemne şi magazii, totul a fost ars într-o dorinţă comună de a şterge pentru totdeauna anii aceia negri, reduşi acum doar la o aşteptare de o săptămână.

XXXIV

O săptămână este puţin pentru cine nu aşteaptă nimic, dar nu putea fi pentru noi. Nici nu trecuseră patru zile şi mulţi îşi manifestau neîncrederea, căindu-se pentru rugurile aprinse în ajun.

— De unde ştim că se mai întoarce fregata?

— Cine garantează că acum nu zace scufundată de englezi?

— Poate că au trimis-o pe fundul mării.

Dar, mai rău ca toţi, se văicărea şchiopul. Cu cantina închisă, îşi descărca mânia asupra vecinului cel mai apropiat, acesta fiind, aproape întotdeauna, prietenul, care părea să-i stârnească mai mult ca oricine proasta dispoziţie.

— Îmi pare că noului tău rege îi pasă de noi la fel ca şi vechiului tău împărat. La urma urmei, amândoi sunt francezi.

Prietenul tăcea, dar adversarul nu-l slăbea:

— Tu de partea cui eşti? Rămâi sau pleci? Deşi, la drept vorbind, dacă vaporul se întoarce, nu mai rămâne aici nici capelanul.

— Cineva tot rămâne, răspundea rivalul cu dispreţ.

— Cine?

— Morţii.

Vocea îi era acum ameninţătoare. Dar şchiopul nu se pierdea uşor cu firea. Dimpotrivă, fără a da un pas înapoi, zicea din nou:

— Mie-mi spui asta?

— O spun pentru acela care nu ştie să vorbească fără a-i jigni pe ceilalţi.

— Iertare, mareşale, se schimonosi celălalt, simulând o plecăciune plină de umilinţă.

Niciodată, de când am legat prietenie cu ei, nu i-am văzut atât de înverşunaţi. Ai fi spus că apropiata noastră libertate îi învrăjbea, obligându-l să se înfrunte. Prietenul s-a năpustit asupra vechiului său protejat care-l aştepta sprijinit în baston şi, dacă n-aş fi fost eu, ar fi păţit-o rău. Am încercat să-i împac, dar orgoliul lor n-a consimţit decât la o mică pauză, până a doua zi.

— Mâine, la prânz, îţi voi închide gura asta de bădăran!

— Nu voi lipsi, fii pe pace!

Şi în felul acesta ciudat, când destinul ne era atât de favorabil, s-a hotărât că duelul va avea loc în faţa peretelui de pământ al bătrânului cimitir. În lipsa vechilor necazuri, se părea

că noi înşine căutam riscuri mai mari. Eu şi îngerul păzitor am fost chemaţi ca martori; au fost alese armele obişnuite.

Şchiopul sosi punctual, cu un briceag în vârful bastonului; rivalul, cu un cuţit la fel de bătrân ca foamea. Îngerul, expert deja în asemenea dispute, încercă să împace părţile, dar niciunul nu cedă.

Văzându-i faţă-n faţă, mi-am dat seama că şchiopul, deşi mai încet în mişcări, era mai dibaci ca prietenul, învârtind bastonul ca pe o morişcă şi căutând mereu faţa şi pieptul celuilalt.

Rivalul se apăra bine, dar cuţitul său, oricât şi-ar fi dat silinţa, departe de a fi o armă eficace, aducea mai mult cu biata apărare a unui soldat novice.

Cele două vârfuri zburau prin aer ca nişte corbi de mare, căutându-şi fiecare prada. Deodată prietenul făcu un pas greşit şi alunecă la pământ, iar celălalt, în loc să se năpustească, se dădu înapoi, aşteptând. În sfârşit, cuţitul atinsese în plin faţa şchiopului care, înfuriat, se năpusti cu o înverşunare atât de mare, încât sfârşi prin a-şi lovi în plin rivalul.

— Staţi! strigă îngerul. A curs destul sânge! Şi, la glasul său, am pus capăt duelului, îndemnându-i pe cei doi rivali să se îmbrăţişeze.

— În ce mă priveşte, mă consider satisfăcut, declară prietenul ştergându-şi sângele care-i picura de pe frunte.

— La fel şi eu, răspunse şchiopul închizându-şi briceagul.

Totul rămase ca mai înainte, cu excepţia rănilor şi a vechii prietenii, pierdută pentru totdeauna. Acolo am învăţat cum se joacă aşteptarea cu soarta oamenilor; prieteni în nenorocire şi rivali când nu se întâmplă nimic, iar timpul încetează.

Zilele treceau şi noi incertitudini se îngrămădeau deasupra celeilalte mări, marea speranţelor şi a veghilor noastre, şi în ochii noştri aproape secaţi de lumină tot scrutând orizontul. Şi totuşi, când săptămâna s-a scurs, a revenit şi fregata, punctuală, ca luna, însoţită de alte trei surori.

Tabăra se întoarse la viaţă. Răniţii ridicară din nou ochii la cer suspinând uşuraţi. Gata de îmbarcare, fiecare îşi puse puţinele haine ce mai avea, iar eu am alergat să-l înştiinţez pe capelan.

— Stăpâne! am strigat în lumina palidă a dimineţii, bătând la uşă. Au venit! Iată-le!

— Ce-i larma asta? i-am auzit glasul în spatele uşii.

— Fregata s-a întors. Şi alte trei cu ea.

— Nu e nevoie să faci atâta gălăgie. Ia-o din loc şi anunţă-l pe comisar!

O suflare de vânt împinse uşa întredeschisă şi, în fundul încăperii, în patul răvăşit, am văzut-o pe Maria cea mică ascunzându-se între cearşafuri.

Atunci am înţeles eu mânia clericului, împotrivirea îndârjită şi privirea duşmănoasă a celei care îmi fusese prietenă şi iubită.

Prostul de mine am rămas năuc şi doar câţiva pumni în cap m-au făcut să-mi vin în fire.

— Du-te! îmi şuieră stăpânul. Dacă nu-ţi ţii gura, te vei căi.

Pieptul său zbârcit şi bătrân tremura, ochii îi ardeau de mânie, şi după ce uşa s-a închis în urma mea am ţinut-o numai într-un blestem, coborând scările.

În port, dimineaţa privea deja spre libertate, cu corăbiile ancorate, înconjurate de o mulţime care le luau cu asalt, pe plute sau scânduri groase. În jurul chilelor, marea fierbea de capete, când comandantul anunţă cu glas tare că în primul transport lua doar bolnavii.

Veteranii protestară imediat.

— Sănătoşi sau nu, strigau ei, avem dreptul să fim îmbarcaţi primii.

Negocierile durară mai mult de trei zile. Nicio autoritate nu putea să-i ţină în frâu pe cei care atâta timp fuseseră supuşi. Doar când fură ameninţaţi cu amânarea eliberării, se învoiră să le facă loc răniţilor. Treceau în procesiune trupuri în care viaţa abia mai pâlpâia, oase paralizate, descărnate. Printre primii, cu capul încă rănit, l-am zărit pe prieten.

— A venit şi rândul tău, i-am şoptit la ureche. Bun serviciu ţi-a făcut şchiopul!

— Sper să te mai văd într-o zi. Dacă ne vom mai întâlni vreodată, să contezi pe mine în orice aş putea să-ţi fiu de folos.

— Dacă ne-om mai vedea vreodată, i-am răspuns strângându-i mâna, să fie în împrejurări mai fericite.

După care, îşi continuă drumul. Odată urcat pe corabie, lângă ceilalţi, rămase pe covertă privind uscatul, luându-şi rămas bun de la cei care rămâneau acolo.

Noi veşti despre război ne readuseră în inimi nesiguranţa şi teama, dar obişnuinţa temperează într-adevăr totul, necazuri şi bucurii, pentru că până la urmă am sfârşit prin a ne linişti. Astfel, noua aşteptare ni s-a părut mai uşoară, iar când, după o

săptămână, fregatele se întoarseră, parcă nu trecuse decât o zi de când ridicaseră ancora.

În zadar interzise guvernatorul să se mai aprindă focuri pe insulă. Din nou, un vânt de răzbunare se ridică pe platoul negru unde fuseseră pieţele şi cantinele, iar la urmă veni şi rândul fortului. Bastionul cel mai râvnit era colţul comisarului, cu dulapurile şi lăzile sale care gemeau de grâul rechiziţionat. Acolo se aflau probabil raţiile noastre, vinul din care nu văzusem un strop, sacii mari cu tutun parfumat.

Pe măsură ce mulţimea se căţăra pe scări, vijelia creştea. Uşi larg deschise, coridoare, totul părea lăsat în voia soartei; scrinuri şi saltele zburau pe ferestre. Numai cămara mai rămăsese încuiată, dar curând uşa se făcu ţăndări sub lovituri de picioare.

O adevărată nuntă din Cana Galileei începu. Butoaie, butelci şi burdufuri îşi vărsau sângele, iar mai în fund, într-o curte de păsări improvizată pe metereze, câţiva porumbei fură urgent scurtaţi de capete; începu un ospăţ stropit din belşug prin spargeri de butoaie care-şi vărsau sângele negru pe duşumele.

Vinul sporea entuziasmul. Cineva propuse să-i mulţumim capelanului pentru zelul său, dar nu-l găsiră. Furtuna începuse să mai scadă când, apropiindu-mă de dormitorul lui, văzui o mulţime de veterani care se tăvăleau pe podele.

— Ce-au găsit? l-am întrebat pe îngerul meu păzitor. O nouă comoară?

— Cea mai grozavă! Concubina stăpânului tău. Doar aruncând-o câinilor s-a mai putut salva.

Trecând pragul, o mulţime de picioare şi braţe m-au pus la pământ; ulciorul de pe lavabou se făcu ţăndări în capul meu, dar tot am putut-o vedea pe Maria cea mică întinsă în patul năruit, încercând să scape de soldaţi. Luptându-se cu ei, o lovitură nevăzută îi sparse fruntea, scăldându-i-o în sânge.

Am ridicat-o de pe eşafodul acela, martor al morţii sale şi, încet, ca şi cum ne-am fi temut să n-o trezim, am dus-o până în vârful dealului, aproape de locul unde o întâlnisem odinioară, lângă palatul ei de cristal care acum, ca şi ea, era mort şi pustiu.

Pe câmpul gol, cu faţa spre mare, am aşezat-o în pământ înfăşurată într-un petic de cearşaf.

— De-aici, am gândit eu cu glas tare, vei asculta în fiecare dimineaţă vântul care va murmura deasupra ta, iar ochii tăi vor

vedea deşteptarea cerului şi vei simţi pe carnea ta strălucirea prietenoasă a lunii.

— Amin! a încheiat celălalt. Acum, odihneşte-te în pace!

— Cât o dura războiul nu se va odihni. Pentru că acesta şi cele care vor mai veni ne vor săpa o singură groapă.

XXXV

Rezemat la bord, străin de forfota echipajului, capelanul îşi ia rămas bun de la stânca sa ivită deasupra spumei de corali. Abia dacă aude ţipătul pescăruşilor, abia dacă vede îmbrăţişarea mării ştergând în urmă trecerea corăbiei. Regatul său rămâne departe, pustiu, aşa cum trebuie să fi fost dintotdeauna înainte de a se fi transformat în leprozerie, cu măgura aceea umilă şi răsadurile distruse. Acolo unde fuseseră grădini, mai sunt acum doar hăţişuri de mărăcini scăpate din ultimele incendii; ceea ce fusese altădată parohia şi casa lui este acum o îngrămădire îngrozitoare de ruine. Cetini de negi şi măslini sălbatici îşi aruncă umbra până pe plaja pustie; nimeni nu se mai scaldă; nimeni nu se mai plimbă; nimeni nu se mai odihneşte; e mult de când orice ambarcaţiune de război sau de pace a părăsit golfurile sale; câte o barcă doar îşi mai aruncă năvodul în larg, departe de coastă.

— Amare zile rămân în urmă, murmură o voce cunoscută în spatele capelanului. Va trece mult timp până să le putem uita. Ce vor face acum prizonierii?

— Ce să facă? Fiecare se va întoarce în patria lui. Să sperăm că, spre binele tuturora, istoria nu se va mai repeta.

Comisarul suspină; cu siguranţă că zilele acestea se vor şterge din amintirea lui când i se va da un nou post. Priveşte cu înverşunare la stânca aceea, socotind cât a pierdut cu fuga şi cât va dura refacerea, odată ajuns la Palma. Împreună cu el călătoreşte probabil şi faimosul chimir încărcat cu monede, fără de care, după cum spune, nu poate adormi. Dar probabil cingătoarea de aur i se pare acum uşurică pentru că, sprijinindu-se de bord, îşi întoarce faţa şoptind:

— Cu toţii lăsăm câte ceva aici; chiar şi numai amintirea atâtor ore pierdute.

Prin faţa capelanului se perindă alte amintiri. În curând se va afla în oraşul său, prezentându-şi raportul în faţa superiorilor. Poate că episcopul, ca altădată, îl va primi cu reţinere şi prudenţă, măsurându-şi cuvintele, mai distant încă, încercând să evite o posibilă contaminare în urma atâtor ore petrecute în spital.

Scrisorile şi notele prin care ceruse medicamente, lenjerie şi paturi se vor mai afla încă pe masa înnegrită, de nimeni

curăţată sau îngrijită, în teancuri îngălbenite pe care vântul le împrăştie peste sofale şi fotolii, amestecându-le cu înştiinţările de la consiliu.

Cum îl vor primi? Ce vor hotărî până la urmă superiorii săi? Vor considera că-şi ispăşise păcatul sau va fi nevoie de o nouă penitenţă? Episcopul îl va privi în tăcere, ca în ziua aceea în care îi comunicase hotărârea de a pleca. La început nu înţelesese despre ce era vorba; a fost nevoie să-i explice pe larg soarta acelui grup de francezi, departe de Dumnezeu şi de ţara lor. Poate că, după cum se dădeau asigurări, erau eretici dar, creştini sau nu, trebuia făcut ceva pentru trupurile şi sufletele lor înainte de a-i lăsa în voia soartei.

Episcopul îl privise gânditor, cercetându-i sutana peticită, părul aspru şi cărunt, unghiile rupte, căutând adevăratul motiv al acelei subite vocaţii care, după părerea lui, mirosea mai degrabă a fugă decât a caritate.

În orice loc sufletele au nevoie de ajutor şi caritate, dar dacă motivul unei hotărâri atât de neaşteptate era să adauge o penitenţă şi mai dură trecutelor erori, atunci să plece, deşi mai bine ar fi fost să mediteze înainte.

Ieşise din încăpere pocăit. Crezuse până atunci că păcatul îi era absolvit pentru totdeauna dar, cum el însuşi spunea în predicile sale, fără o căinţă adevărată nu există iertare, iar greşeala e încă vie în memoria sa şi a superiorilor. Rădăcina răului său dăinuia în vecinătatea casei sale, îşi făcea apariţia în capelă sau în drumul spre catedrală. De fiecare dată când îi ieşea în cale, abia zărindu-se de sub vălul uşor, cu un salut intim, cu un gest vag, sunându-şi pasul vesel, căuta s-o evite, deşi ştia că în curând o să-l aştepte în confesoriu. Vocea ei, uneori temătoare, alteori armonioasă, părea că umple toată biserica, povestindu-le tuturora uniunea aceea secretă pe care o dorea şi o blestema în acelaşi timp.

Câtva timp s-a tot întrebat dacă vina e chiar atât de gravă pe cât şi-o închipuia. Acolo, aproape, în acelaşi semiîntuneric, la câţiva paşi de draperie, odihnea în măreţul său mormânt, aşteptând unirea cu Dumnezeu, un papă fals. Stătea acolo, transformat pentru vecie în episcop, după ce, pentru un titlu nobiliar, îşi cedase regatul său născut din mare. Superiorii nu se purtaseră cu el rău, dar în vremea aceasta păcatul său, mai

modest şi comun, rămânea aproape pământesc. Tristă soartă mai avea şi el, să fie măsurat cu măsuri atât de diferite; una transformată într-un portret de marmură, alta în statuie de sare, aşa departe de iertarea din urmă. Mai bine să plece din oraş, să fugă, profitând de ocazia pe care i-o oferea războiul cu Franţa.

Acum, la întoarcere, se întreba ce câştigase cu această călătorie, în afara unui regat trecător, fără vreo recompensă, un pumn de zile uitate.

— Se zăreşte Palma, anunţă comisarul, înverşunat să caute cine ştie ce comori ascunse în pământul ce rămâne de o parte a bordului.

Oraşul apărea alb şi strălucitor, ca un nor pe punctul de a se revărsa în spuma mării. Cabrera, grădinile sale distruse, spitalul dărâmat, fortul năruit rămâneau pierdute în zare. Fuga nu-i servise la nimic; păcatul vechi se întoarce la fel de viu ca la început, născut din amintirea trupului acela subţire şi trufaş. Din tot curajul şi sacrificiul rămâne doar certitudinea că viaţa nu i se va schimba şi niciodată nu va ajunge la liniştea pe care o doreşte. Nu ajută la nimic să pui în balanţă dorinţa şi caritatea. Pe măsură ce corabia se îndreaptă spre chei, iar portul se deschide în goelete şi mori, din nou i se umple inima de amintirea micii Marii, anunţându-i prin ceaţă eşecul.

XXXVI

Insula a rămas goală. Germani, polonezi şi porumbei plecaseră cu al doilea transport. Rămăsese doar o mână de spanioli care, temători, ezitau să se întoarcă în peninsulă. Veştile care soseau de acolo le sporiseră îndoielile. Unii îşi aminteau de fugile anterioare prin ţinuturi pustiite chiar de locuitorii lor, cu fântâni secate şi mori de apă transformate în ruine. Trupele care îi apărau, rău plătite, la fel de flămânde ca şi ei, abia puteau menţine disciplina între fugari, oameni mergând pe jos şi călare, stăpâni şi slugi.

— Nimeni nu ne-a ajutat. Chiar şi fraţii noştri ne urmăreau pentru a se năpusti asupra celor rămaşi în urmă.

— Mai mult ca orice, îmi aduc aminte de zăduf şi de foame.

— Iar eu de gherile. Şi acum îmi mai ţiuie urechile de salvele lor.

— Acum totul se va repeta. Jumătate de ţară ne consideră nişte ingraţi. Tristă soartă mai avem!

— Cineva trebuie să plătească, dar de ce să plătim noi şi familiile noastre?

Tăceau cu toţii, privindu-se unii pe alţii, făcându-şi parcă bilanţul propriilor greşeli.

— La urma urmei, conchise cel care se tânguia mai tare, riscul nostru cel mai mare nu este asprimea cu care ne va primi acest nou guvern, ci faptul că vom muri de mâna gloatei.

Discuţia părea încheiată când altă voce se ridică, în numele majorităţii:

— Poate că în Franţa ne vor trata mai bine.

— Şi să renunţăm pentru totdeauna la Spania?

— Ce putem face dacă ne alungă?

— Să aşteptăm să treacă vremurile astea. N-or să ţină o veşnicie.

— Domnilor, de când am uzul raţiunii aud numai ce spuneţi aici. Totuşi, ranchiuna, invidia, dorinţa de răzbunare pot dura cât noi.

— Eu nu cred asta, replică cel dinainte. Poate că amnistia nu-i departe.

— Amnistia? Pe Cristos? Lumea e pornită şi, după câte am aflat, în închisorile Madridului nu mai e niciun loc liber. Totul s-a întors pe dos: calomnii şi adevăruri, oameni de treabă şi carne

pentru bâtă. Mai bine să rămânem aici decât să ajungem în faţa vreunuia din tribunalele astea purificatoare.

Dar ştiau cu toţii că Cabrera nu mai era nimic, pustie, părăsită, cu castelul avariat aruncându-şi umbra asupra drumurilor distruse. O linişte sumbră cădea asupra acelor ultimi locuitori ai insulei, care totuşi se mai răzvrăteau încă.

— Noi, care nu avem decât o slujbă şi două braţe cu care să-l servim pe rege, ce puteam face dacă a plecat în Franţa? Să fi murit într-un colţ? Să fi luptat în gherilă? Ce exemplu ni s-a dat? Numai întâmplarea ne-a adus de partea asta.

Şchiopul îi asculta îngrijorat. Mă atinse uşor cu cotul şi-mi şopti:

— Dacă facem cauză comună cu ei, fii sigur că nu mai scăpăm de-aici.

— Nu prea avem ce pierde, i-am răspuns. Nici tu, nici eu n-am participat la războiul ăsta; n-am fost niciodată soldaţi.

— Amice, îmi replică el flegmatic, nu ştiu vreun păcătos care, ajungând în faţa judecătorului, să nu spună că-i nevinovat. Dacă tribunalul despre care-i vorba se năpusteşte asupra noastră, nu mai dau doi bani pe viaţa mea.

Cu un semn mă luă deoparte şi, ajungând în faţa ruinelor Palatului Regal, îmi spuse:

— Au o corabie pregătită.

— Nu se tem să se întoarcă pe continent?

— Unii preferă să rişte. Sunt gata să plece chiar şi cu preţul vieţii. Ce hotărăşti?

— Sunt al tău. Tu încotro mergi?

Îmi arătă marea cu un gest vag, ca şi cum ar fi vrut să îmbrăţişeze lumea de dincolo de nouri.

— Nu ştiu, continuă. M-am născut în război dar nu vreau să am habar de el. Nu ştiu nici cum a început şi nici dacă se va termina într-o zi. Cunosc doar marşurile şi contramarşurile, închisorile şi mizeria.

Ascultându-l, îmi aminteam de prieten, de onoarea lui, de patima faţă de împărat, pentru care războiul era o artă cu norme şi reguli.

— Ce artă mai e şi asta? se ridică şchiopul. Elveţienii luptă pentru cel care oferă o soldă mai mare, iar alţii, începând cu generalii lor, pentru pradă.

Tot sporovăind am ajuns la cimitirul veteranilor, o grădină de cruci rânduită mai deoparte, de parcă şi dincolo de moarte ar mai fi vrut să-şi păstreze privilegiile.

— Uită-te la ei! Ăştia – arătă el spre movilele de pământ în care stăteau înfipte câteva cruci –, n-au ştiut în viaţa lor decât să lupte, să moară, să învingă sau să fie învinşi. Unde le sunt acum onoarea, gloria, averile? Nu, prietene – îşi întoarse el ochii spre mine –, sunt sătul de atâta moarte. Îmi voi căuta în ţara mea o ocupaţie care să-mi placă.

— Când ridică ancora?

— Spun că în zori. Depinde de vânt, ca de obicei.

— Nu s-o termina şi călătoria asta ca cealaltă? l-am întrebat gânditor.

— Acum s-a schimbat situaţia. Nu mai supraveghează nimeni marea. Nu mai avem nici guvernator, nici comisar.

Mi-am căutat printre zdrenţe bucata aceea de hârtie pe care omul în gri mi-o dăduse în ziua plecării: doar câteva rânduri şi două nume.

— Merg cu tine, am murmurat.

— Eu nu merg la Madrid.

— Nu contează; mergem împreună până vom hotărî să ne despărţim.

— Dacă asta ţi-e voia, încheie el, ce-o fi pentru unul să fie pentru amândoi. Poate că de data asta o să ajungem pe uscat.

Călătoria n-a fost lungă. Tovarăşii noştri, temători, vegheau încercând să ghicească ţărmul pe care spuma îl anunţa deja. Văzându-i atât de legaţi unul de celălalt şi atât de umili, printre coşuri şi năvoade, mă întrebam ce soartă comună ne putea aştepta, cu luna aceasta care ne deconspira, ivindu-şi faţa printre nori.

— Pământul e aproape, murmură şchiopul văzând cum marinarii slăbeau vela mare. De data asta scăpăm.

Confirmându-i spusele, în curând ajunserăm într-un golf pietros unde corabia se împotmoli.

— Prieteni, ne spuse patronul, aici treaba mea se termină. Înainte! Fiecare e stăpân pe soarta lui!

Am ciulit urechile. Dincolo de bord se întindea o fâşie întunecată de care se spărgeau valurile. Dincolo de zidul acela vag conturat, sub cerul care începea să se lumineze, se afla libertatea noastră. Ghicind-o atât de aproape, nimeni nu

îndrăznea să-şi strige bucuria sau măcar să suspine ca şi cum s-ar fi temut de o nouă deziluzie. Unul după altul, cufundaţi până la brâu în apă, înaintam spre ţărm, fără a şti ce drum să apucăm şi cum să evităm patrulele care, ne imaginam, nu vor întârzia să ne urmărească.

— Cu cât ne vom răzleţi mai mult, hotărî şchiopul, cu atât vom fi mai la adăpost. Să aşteptăm răsăritul soarelui.

Judecata lui mi se păru justă şi, părăsindu-i pe ceilalţi, care încă mai şedeau de vorbă, ne-am îndepărtat încet de ţărm.

Când soarele se ivi la orizont, ajunserăm lângă un morman de dărâmături care odinioară trebuie să fi fost han sau casă de ţară; în depărtare, strălucea marea fără corăbii.

Cu burta goală şi gâtlejul uscat, ne-am continuat drumul în căutarea unui canal de irigaţie sau a unei grădini, dar cât cuprindeai cu ochii nu vedeai decât pământ ars, culturi devastate, case în ruină.

— Se vede treaba că războiul a ajuns şi pe-aici.

— Asta ne-o fi destinul, oriunde mergem să n-avem parte decât de el.

Cu greu am ajuns la o cărare mai largă; văzând în praf urme de copite şi roţi, ghidul meu hotărî:

— Ăsta trebuie să fie un drum principal. Să mergem pe el pentru că cineva trebuie să treacă şi să ne ajute.

Dar primul care trecu nici măcar nu încetini pasul calului. Dimpotrivă, dând pinteni, îşi iuţi trapul.

— O să vină altul, nu te descuraja.

Într-adevăr, următorul a fost mai milostiv. Ne-a dăruit câteva bucăţi de pâine şi o înghiţitură din burduful său, de-am mai prins puţină viaţă.

— Dincolo de dealul ăsta, ne arătă el, trece drumul pe care-l căutaţi. Acolo e un han unde nu lipsesc niciodată drumeţii.

Ne-am îndreptat în direcţia indicată, lăsând în urmă marea, între brazde necultivate şi dealuri pârjolite. Pe înserat, un nor se ridică în urma noastră. Văzându-l, şchiopul se aruncă la pământ, ca şi cum un trăsnet l-ar fi lovit în cap.

— Ce-i cu tine? Ţi-e rău? l-am întrebat, temându-mă pentru viaţa lui.

— Lasă-mă aici. Stai deoparte şi gândeşte-te la o minciună care să ne salveze.

Aşa am făcut dar, oricât mă străduiam, nu reuşeam. Să încropesc mare lucru. Încetul cu încetul, norul lua forma unei trăsuri mari. Când surugiul văzu în sfârşit trupul prietenului meu, smuci hăţurile de-i trosniră roţile.

— Pe Iuda, bun loc să-ţi faci siesta!

— Nu doarme, i-am spus.

— Dar ce face atunci creştinul ăsta aici?

— Domnule, suntem doi bieţi naufragiaţi.

Surugiul îşi scărpină capul masiv:

— Naufragiaţi aici? întrebă el din nou, privind de jur-împrejur, la cerul senin.

— Francezii ne-au scufundat corabia, am reluat eu, arătând spre ţărm. Tovarăşul meu are atâta apă în burtă, încât dacă n-o dă afară mă tem că nu mai apucă noaptea.

— Ce se întâmplă? întrebă o voce de la fereastră.

— Doi naufragiaţi, domnule. Porumbeii le-au scufundat corabia.

— Urcă-i şi dă-i drumul.

Împreună cu surugiul, încordându-ne forţele, l-am aşezat pe capra trăsurii, în timp ce vicleanul şchiop mai stătea cu ochii închişi, ca şi cum ar fi luptat între viaţă şi moarte. Am ajuns astfel la hanul unde invizibilul senior avea prevăzută haltă până a doua zi.

— Mergeţi departe? ne întrebă surugiul.

— Spre Madrid.

— Acolo mergem şi noi, răspunse şi, fără a mai lungi vorba, se îndreptă cu catârcele spre grajd.

Văzându-l plecat, l-am înghiontit pe şchiop cu cotul.

— Senioria-ta poate să-şi revină. Mai bine să-l urmăm pe surugiu, că în noaptea asta cu siguranţă vom cina.

Precum bănuisem, burduful său şi ceea ce mai rămăsese de la masa stăpânului au fost ale noastre. Apoi ne-am dat întâlnire în grajd şi, în curând, un somn dulce ne-a cuprins. De o bună bucată de vreme dormeam adânc, când un zgomot de voci mă făcu să ridic capul din paie. O ploaie de lovituri se auzea prin iesle şi unghere.

— Pe Dumnezeu, cine trezeşte în felul ăsta nişte creştini?

Ca răspuns am primit doar o răpăială de bastoane. Printre catârci şi căruţe, o rafală de umbre venea cu furci şi strămurariţe.

— Pe cine căutaţi? întrebă şchiopul.

— O bandă de spanioli răi, răspunse o voce.

— Spanioli suntem, dar buni şi fără pată.

— Anii tăi fragezi te salvează, spuse cel ce comanda grupul, dar pe păcatele mele că toţi cei care se-ascund aici vor plăti cu viaţa trădările lor.

Unul după altul, la lumina felinarelor, apăreau din întuneric chipuri chinuite, trupuri care abia se mai puteau ţine pe picioare.

— Haideţi, trădătorilor, cereţi-i ajutor lui Bonaparte!

Nimeni nu răspundea. Ca o turmă blândă, se lăsau împinşi în noaptea care, odată ieşiţi, păru că-i înghite. Tremurând, şchiopul şi cu mine am rămas înăuntru. Pentru o clipă ne ajunse la urechi ecoul îndepărtat ai unor rugăciuni, întrerupt la scurt timp de o salvă de împuşcături.

— Ăştia au şi ajuns în cer, şopti el. Cine ştie dacă nu cumva au venit chiar pe corabia noastră?

N-am reuşit să mai adorm. Îmi reveneau în minte toţi morţii aceia, renegatul şi Maria cea mică, funiile care aşteptau pe pontoane vizita barcagiului.

Când se făcu ziuă, un ghiont în coaste mă readuse la viaţă.

— Ce pericol ne mai pândeşte? l-am întrebat pe şchiop.

— Prietene, aici ne despărţim. Nu merg în capitală, ci în satul meu. Cum ţi-am mai spus, mă gândesc să-mi caut norocul acolo.

Îşi scoase brâul care-i încingea pantalonii şi, scuturându-l deasupra mâinii drepte, lăsă să-i cadă în palmă o cascadă de monede.

— Dacă în satul tău o să-ţi meargă ca-n închisoare, în câţiva ani s-ar putea ca toată Andaluzia să fie a ta.

— Să ne luăm rămas bun, că se face ziuă.

Ne îmbrăţişarăm şi umbra i se pierdu pentru totdeauna dincolo de oblonul ferestrei.

După un timp apăru surugiul cu hamurile pe umăr.

— Nu s-a trezit tovarăşul tău?

— A plecat în zori. S-a alăturat unui convoi de catârgii.

— Uşoară suferinţă e aceea care trece într-o noapte. Ia căpăstrul ăsta şi pregăteşte catârcele. Când atelajul e gata, mă anunţi.

Dar catârcele erau mai deştepte chiar şi decât şchiopul. Cum mă apropiam, îşi arătau dinţii galbeni. Aşa mă luptam cu ele, când, din spate, răsună aceeaşi voce care ne salvase în ajun:

— Nu pari prea deprins cu treburi din astea.

M-am întors şi am dat ochii cu un domn înaintat în vârstă, cu înfăţişare plăcută.

— Tu eşti naufragiatul despre care vorbeşte surugiul?

— Cel puţin cel care a mai rămas din cei doi.

— De ce? Tovarăşul tău a murit?

— Dimpotrivă, s-a făcut bine. Nu există leac mai bun decât o cină bogată.

— Şi tu ce drum ai?

— Niciunul, domnule; merg fără pavilion şi fără stea.

Rămase pe gânduri şi, cum surugiul tocmai se apropia, îi ordonă:

— Du-l pe băiatul ăsta bun la bucătărie. Caută-i o haină şi nişte pantaloni şi urcă-l sus, că merge la Madrid cu mine. Grăbeşte, că s-a luminat şi până-n munţi mai avem o jumătate de zi.

Şi aşa, de pe capră, lângă surugiu, am început să aflu ceea ce marea nu-mi spusese: noi dezastre, incendii, ruine, pământuri pustii cu turme slabe. O ceată numeroasă de cerşetori rămase în urmă cerând cu disperare, ridicând bastoanele şi cârjele spre soare, iar la poalele unei pădurici rare am văzut putrezind o nouă recoltă de cadavre.

— Ăştia nu se vor mai întoarce la casele lor, şopti surugiul închinându-se.

I-am urmat exemplul şi l-am întrebat:

— Sunt spanioli?

— Mai degrabă au fost. Sunt trădători.

— O fi şi printre ei unul bun.

— Niciun bun spaniol nu trece de partea duşmanului.

Şi nu l-am mai întrebat nimic, deşi îmi aminteam prea bine de ceilalţi din grajd. După câmpurile pline mereu de alte hecatombe, întoarcerea se întrezărea destul de grea. Nu trecea o zi să nu ni se ceară bilet de liberă trecere sau paşaport. Tremuram tot când vreun ofiţer, apropiindu-se de capră, îl întreba pe surugiu:

— E fiul tău?

— L-am luat de pe drum.

— De unde vine?

— De pe o corabie pe care-au scufundat-o porumbeii.

Dar seniorul mă salva de fiecare dată, declarând:

— E-n serviciul meu. Răspund eu pentru el.

Şi, fără a se arăta, mulţumită doar vocii sale şi blazonului care-i împodobea portiera trăsurii, ne continuam drumul.

Scutul acela în formă de cruce cu coroane la colţuri mă ocrotea, dar mă şi urmărea cât era ziua de lungă, amintindu-mi de vremurile, îndepărtate acum, de la orfelinat.

Într-o amiază, seniorul ceru să facem o haltă, aşa cum obişnuia când soarele era prea puternic.

— Priveşte! Acolo este capitala, îmi arătă el o îngrămădire de clopotniţe. Acolo poate, să-ţi surâdă viitorul.

— În ce chip, domnule?

— Ascultând şi împlinind toate câte ţi se vor cere. Dacă stărui astfel, nu-ţi vor lipsi masa şi casa în care să devii bărbat.

— Domnule, în ceea ce mă priveşte, întotdeauna am fost recunoscător.

— Este un excelent bilet de liberă trecere.

Îmi ordonă să urc alături de el şi, continuându-ne drumul, i-am povestit istoria vieţii mele, făcându-i călătoria mai uşoară. I-am povestit despre orfelinat, capelan şi guvernator, lăsând deoparte însă, pentru orice eventualitate, povestea, cu sergentul şi stăpâna grădinii. Şi cu atâta viaţă am descris zilele petrecute pe insulă încât, punându-mi mâna pe umăr, mi-a şoptit:

— Poţi fi mulţumit de norocul pe care l-ai avut. La urma urmei, ţi-ai salvat pielea.

Şi avea dreptate. Rămâneau în urmă Maria cea mică, şchiopul şi cantina lui, capelanul, tatăl tuturora şi soţ în timpul nopţii, prietenul visând la fireturi şi galoane. Cu toţii, vii şi morţi, se pierdeau în urma mea pe o cărare de lanuri neculese, înţesată de căruţe încărcate cu bagaje, ca a noastră.

XXXVII

De acum am tată şi mamă. Îmi trec timpul făcând comisioane, spălând trăsura şi dând de mâncare cailor. Zilnic o însoţesc pe stăpână la biserică, apoi o aştept şi, după ce-şi împarte milostenia, o însoţesc acasă unde o întâmpină soţul. Stăpânul se trezeşte pe la zece, beau împreună câte o ceaşcă bună, apoi citeşte „Gaceta” şi iese să arunce o privire în muzeul Prado. Prin salon, pe sub copacii care anunţă primăvara, nepăsătoare şi curtate, se plimbă fiicele prietenilor, femeile vechilor protejaţi, vreo văduvă aşteptând calmă, dar cu toate pânzele sus, să fie abordată, bătrâne care nu văd nimic, dar ascultă, multe fructe pârguite înconjurate de uniforme strălucitoare.

În jurul lor se îmbulzesc bărbaţi de toate vârstele. Stăpânul îmi face semn să plec şi în ochi îi apare o vagă undă de melancolie.

În rest, casa nu-mi prea dă bătaie de cap. Nu are copii de care să-mi fie teamă şi nici rude pe care să le suport; numai prieteni care, cum trece amiaza, vin să discute în jurul unui platou cu peşte prăjit. De la ei aflu că, în cealaltă parte a lumii, unde a ajuns până la urmă, a murit marele nostru duşman, împăratul. Acum nimeni nu se mai teme de el dar, după cum se vede pe faţa preocupată a stăpânului, probabil se pregăteşte alt război. Prietenii lui citesc şi recitesc ştiri care vorbesc de nesocotirea recent aprobatei Constituţii. După cum spun ei, agitaţia şi vrajba sunt la ordinea zilei, tristă prevestire de noi furtuni.

Stăpânul tace, dar pomenile stăpânei cresc ca şi cum ar cere să i se ierte păcate din ce în ce mai grele. În spatele meu, servitorii clevetesc. Nici ei nu ştiu mare lucru despre constituţia aceasta care-i văduveşte pe atâţia de somn. Femeile se lasă în grija Fecioarei, iar bărbaţii în aceea a regelui Ferdinand care în cele din urmă s-a întors din Franţa. Nici ei nu vor legi noi.

— Dacă trebuie să fim săraci, spun ei, este mai bine să fim săraci în pace.

Adevărul este că tuturora le este teamă. Stăpâna se cutremură când aude la predică pericolele care ne ameninţă: expulzări de preoţi, închideri de mănăstiri, palate arse, prieteni morţi pentru că şi-au apărat privilegiile.

De fiecare dată când vine de la ţară vreunul din administratorii săi, soţul întreabă:

— Pe acolo e liniște?

— Deocamdată da, domnule. Vom vedea mai departe.

— Nu se vorbește despre apropierea revoluției?

— Despre care revoluție, domnule? Acolo cu toții nu se gândesc decât la culesul măslinelor.

Stăpânul suspină ușurat, gândindu-se probabil la peștele prăjit de la noapte.

Astfel, cercetând adevărul acesta de nimeni declarat, am găsit biletul pe care omul cu redingotă gri mi-l dăduse la plecarea sa din Cabrera cu primul transport de ofițeri. Am urmat indicațiile de pe adresă și-am dat de casa cu pricina. Bat la poartă și, după multă așteptare, îmi deschide un bărbat în cămașă:

— Pe cine cauți?

Îi dau biletul și, aruncându-mi o privire, îmi face loc să intru.

— Urmează-mă!

Trecând prin niște coridoare pustii, ne oprim într-un nor de fum gros. În jurul unei mese ticsite de hârtii și ustensile de scris, oameni care, ca și el, scriu sau vorbesc.

— E inutil. Poporul îi este credincios regelui Ferdinand. Nu așteaptă nimic de la noi. Oricât l-ar umili, va rămâne pe locul său; nu trebuie să ne facem iluzii.

— Totuși, uneori s-a ridicat și nu numai împotriva lui Napoleon.

— Timpul nu trece niciodată în zadar. Nu servesc la nimic niște legi care de fapt nu se respectă.

— Bineînțeles, dar cine să i-o spună? Cine poate să impună acest adevăr într-o țară care n-a fost niciodată liberă? Și, ca și cum asta ar fi puțin lucru, acum ne mai amenință și Europa.

Cel ce șade în capul mesei tace o clipă când i se dă biletul meu, aruncă asupra lui o privire distrată și mă invită să mă apropii.

— Din partea cui vii? mă întrebă.

Deodată îmi dau seama că nu știu aproape nimic despre prietenul în gri. Doar redingota mi-o amintesc.

— Nu-i știu numele. Mi-a spus să-l caut, dacă într-o zi voi trece prin Madrid.

— Poți vorbi cu el la noapte, dacă vrei.

— Chiar în noaptea asta?

Spre surprinderea mea, biletul cădea pe jos, rupt în bucăți.

— Ştii cafeneaua lui Lorencini?

Tot întrebând şi trecând printr-o sumedenie de pieţe şi străzi, l-am revăzut. De data aceasta, într-un salon zugrăvit, împodobit cu oglinzi şi scaune care serveau în acelaşi timp ca suporturi pentru ulcioare şi vase, precum şi ca tribună pentru orice discurs improvizat. Omul în gri pare că vorbeşte deja de câtva timp.

— Prieteni, încheie el, ambasadorii Austriei, Prusiei şi Franţei ameninţă cu invadarea Spaniei, dacă nu renunţăm la libertatea pe care ne-am câştigat-o. Cu toţii şi-au cerut deja paşapoartele. Vom consimţi să uităm această deviză sfântă, adânc săpată în inimile noastre? Vom şterge oare din sufletele noastre acest cuvânt sfânt?

Un ropot de ovaţii răspunde în acelaşi timp: „Niciodată!”. Între timp, mă apropii de el, dar în primul moment nu mă recunoaşte.

— Nu vă amintiţi de mine? Mai întâi la Bailén şi apoi pe Cabrera.

— Cabrera! încearcă el să-şi amintească. Cât a trecut de-atunci?

— Ce s-a mai întâmplat cu prietenul nostru?

Cade din nou pe gânduri, în timp ce ceilalţi îl grăbesc.

— Nu ştiu. Cred că acum e ofiţer.

— Şi tatăl?

Văd cum nerăbdarea lui creşte. Prietenii îl împing spre alte mese, unde clocotul de glasuri reîncepuse.

— Tatăl a murit, mi se pare, şi, pe măsură ce se îndepărtează, cuvintele îi sună a gol, formale.

Cabrera, măgura ei arzând, semănată de cadavre, se şterge în depărtare împreună cu Maria cea mică, îngropată într-un pământ pe care nici caprele nu-l pasc.

M-am întors acasă aşa cum plecasem, zăpăcit şi stingher. Stăpânul mă aştepta treaz, cu lampa aprinsă şi doamna alături.

— Ce se întâmplă? îl întreb. Vreo veste rea?

— N-ai aflat? Din Franţa vin o sută de mii de oameni!

O spune pe un ton calm, cu totul diferit de acela al omului în gri. Chiar şi stăpâna suspină, mai liniştită.

— De data aceasta va fi ordine, continuă el, dar nu va fi uşor. S-a decretat mobilizare generală. Toţi spaniolii care au vârsta de recrutare sunt obligaţi să se înroleze.

Şi, pentru că sunt spaniol, iată-mă din nou pe aceleaşi drumuri de altădată, înfometat, sub un soare ce anunţă noi suferinţe pentru picioarele mele arse. Cu siguranţă că totul merge anapoda, în tulburare şi învrăjbire, dar numai noi ne continuăm mereu drumul, cufundaţi în acelaşi praf, îndreptându-ne spre aceeaşi mare, copii batjocoriţi ai aceleiaşi nopţi. Şi poate că acolo din nou ne vor aştepta pontoanele, altă infamă Cabrera pentru că, la fel ca nişte măgari în jurul roţii de moară, ne învârtim cu ochii legaţi, fără a şti niciodată unde începe şi unde se termină destinul nostru mizerabil.

Nu ştiu nimic şi nimic nu are nicio importanţă. Doar că-mi continui drumul, în lanţuri, după cum hotărăsc alţii pentru mine. Destinul meu este să tac, să ascult, să nu mă răzvrătesc, de vreme ce, împotriva oricărei raţiuni, nu voi scăpa niciodată din lanţul acesta pe care, de când m-am născut, îl port de la gât până la călcâie.